

Helsingin yliopisto
Taloustieteen osasto
Kuluttajaekonomia

**”Sekajäte on silleen armahtava. Se ratkaisee vaikeat
ongelmat heti.” – Pakkausten kierrätyskäytännöt
pääkaupunkiseudun kerrostaloasujien kotitalouksissa**

PRO GRADU -TUTKIELMA KULUTTAJAEKONOMIASSA MAATALOUS-
METSÄTIETEIDEN MAISTERIN TUTKINTOA VARTEN

Sara-Ellen Laitinen
Kevät 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department Taloustieteen osasto	
Tekijä – Författare – Author Sara-Ellen Laitinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Sekajäte on silleen armahtava. Se ratkaisee vaikeat ongelmat heti.” – Pakkausten kierrätyskäytänteet pääkaupunkiseudun kerrostaloasujien kotitalouksissa			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Kuluttajaekonomia			
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma		Aika – Datum – Month and year Helmikuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 86 sivua + liitteet 10 sivua
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Maapalloon kohdistuu monia erilaisia ympäristöuhkia. Uhkia pienentääkseen Euroopan unionin yhtenä tavoitteena on ohjata jäsenmaitaan kiertotalouteen ja lisätä syntyvien jätteiden kuten pakkausten kierrätystä. Suomalaisten nykyisillä pakkausten kierrätysmäärillä ei vielä yllätä Suomen omiin eikä Euroopan unionin tavoitteisiin. Kierrätystä tulee siten lisätä.</p> <p>Tämä tutkielma pyrkii ymmärtämään kotitalouksien pakkausten kierrätyskäytänteitä. Tutkielman tavoitteena on etsiä käytänteitä, jotka estävät tai mahdollistavat pakkausten kierrättämistä kotitalouksissa. Kierrättämistä on aiemmin tutkittu melko yksilölähtöisesti, joten tutkielman teoreettisena viitekehysenä käytetään käytäntöteoriaa. Käytäntöteorian mukaan ihmisten käyttäytymistä eivät ohjaa vain yksilön valinnat vaan myös historiallisesti rakentuneet sosiaaliset käytännöt. Pakkausten kierrättämistä ei ole aiemmin tutkittu käytäntöteoreettisesta näkökulmasta, joten tutkielmassa pyritään myös vastaamaan siihen, miten käytäntöteoriaa voidaan soveltaa pakkausten kierrätyksen tutkimiseen. Olen tutkinut aihetta etnografisin menetelmin. Aineistoni koostuu 14 virikkeellisestä teemahaastattelusta, haastateltavien ottamista valokuvista kotitaloudessa tyhjentyneistä pakkauksista ja haastattelijan ottamista valokuvista haastateltavien kierrätystiloista kotona sekä taloyhtiössä. Analyysissa on hyödynnetty temaattista analyysia.</p> <p>Tutkimuksen mukaan pakkausten kierrätys kotitalouksissa tapahtuu rutinoituneesti. Kierrätystä ei siten juuri mietitä, vaan se tapahtuu muiden arjen kotitöiden ohella. Jotkin kierrätykseen liittyvät käytänteet tekevät pakkausjätteen heittämisen sekajätteeseen helpoksi. Pakkausten kierrättämistä estävät tai mahdollistavat materiaaliosaaminen, aikaan sekä paikkaan liittyvät ongelmat ja merkitykset. Materiaaliosaaminen tarkoittaa pakkausten ominaisuuksia, omaa sekä tarjolla olevaa tietoa ja osaamista. Aikaan ja paikkaan liittyvät ongelmat taas tarkoittavat kierrätysastioita sekä tilan puutetta, pakkausjätteen määrää sekä likaisuutta, hektisyyttä ja elämäntilannetta. Merkitykset syntyvät ympäristöarvoista, halusta noudattaa normeja ja taloudellisista syistä. Tutkin kierrätyskäytänteitä kolmen elementin – materiaalien, kompetenssien ja merkitysten – avulla. Nämä elementit eivät riitä kierrätyksen tutkimiseen, sillä lisäksi ajalla ja sen puutteen synnyttämällä tunteilla on vaikutusta kierrätykseen. Käytäntöteoria soveltuu pakkausten tutkimiseen, kun ottaa huomioon, että käytänteen ajallisuus mahdollistaa sen rikkomisen.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords pakkaukset, kierrätys, kotitalous, käytäntöteoria, rutiinit			
Ohjaaja tai ohjaajat –Handledare – Supervisor or supervisors Eliisa Kylkilahti			
Säilytyspaikka – Förvaringsställe – Where deposited Maatalous-metsätieteellinen tiedekunta, Taloustieteen osasto, Kuluttajaekonomia			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Kiitokset

Kiitän suuresti ideoista, ohjauksesta, avusta ja keskusteluista ohjaajaani kuluttajaekonomian yliopistonlehtori Eliisa Kylkilahtea. Tämä maisterintutkielma on tehty osana Suomen akatemian rahoittamaa ORBIT-tutkimushanketta. Kiitän rahoituksesta. Kiitän myös kaikkia, jotka ovat osallistuneet tutkielman ideointiin ja kommentoineet tutkimussuunnitelmaa sekä tutkielmaa hankkeen tilaisuuksissa ja tutkimussuunnitelma- sekä tutkielmaseminaareissa. Lisäksi kiitän perhettäni ja ystäviäni, jotka ovat tsempanneet sekä tukeneet tutkielman teossa.

“Människor utan ting är hjälplösa, men ting utan människor är meningslösa.” (Hård af Segerstad 1957, 15)

Helsingissä helmikuussa 2020

Sara-Ellen Laitinen

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Tutkielman teoreettinen tausta	7
2.1 Aiempaa tutkimusta kotitalouksissa tapahtuvasta kierrättämisestä	7
2.2 Käytäntöteoria kestävän kulutuksen tutkimuksessa	12
2.3 Sosio-historiallinen näkökulma jätteisiin, pakkauksiin ja kierrätykseen	17
2.4 Kierrättäjän nykytilanne – lainsäädäntöä jätehuollosta ja pakkauksista	20
3 Tutkimuksen toteutus, menetelmät ja aineisto	24
3.1 Tutkimuskohde ja –kysymykset	24
3.2 Aineistonkeruumenetelmät	26
3.3 Osallistujat	30
3.4 Aineiston analysointi	34
4 Rutiinit pakkausten kierrätyskäytännöissä	38
4.1 Materiaalituntemus – materiaalit ja kompetenssit	39
4.2 Ajallistilallisuuden vaikutus kierrätykseen – aika ja materiaalit	50
4.3 Ympäristö, normit ja taloudellinen hyöty – merkitykset	60
5 Johtopäätökset	65
Lähdeluettelo	74
Liitteet	87
Liite 1: Ohjeet tutkimukseen osallistuvalla	87
Liite 2: Haastattelurunko	89
Liite 3: Kuvat haastattelijan pakkauksista	93
Liite 4: Kuvat pakkausinnovaatioista	94

Luettelo taulukoista ja kuvista

Luettelo taulukoista

Taulukko 1. Aiempaa kierrätystutkimusta sosiodemografisista tekijöistä ja sisäisistä sekä ulkoisista motivaatiotekijöistä.	8
Taulukko 2. HSY:n jätehuoltomääräysten mukaiset keräysvelvollisuudet asuinkiinteistöissä jätelajikkeiden mukaan vuosien 2012 ja 2019 määräysten mukaan.	22
Taulukko 3. Osallistujien koodit ja taustatiedot.	32

Luettelo kuvista

Kuva 1. Ihmisten havaittavissa oleva käytös on vain jäävuoren huippu käytänteistä. Mukailtu Spurlingin ynnä muiden (2013, 8) mukaan.	15
Kuva 2. Jätehierarkia eli jätehuollon etusijajärjestys.	20
Kuva 3.1-3.7. Muovin kierrätysmerkinnät. Numero 03 eli PCV-muovi ei sovi kierrätykseen kuten ei myöskään muovituotteet, jotka eivät ole pakkauksia. Kuvat: Uusiomuovi.	43
Kuva 4.1-4.3. Kartonkinen kaurahiutalepakkaus on helppo kierrättää, kun taas paperia ja muovია sisältävä leipäpussi vaikea kuten myös monta osaa sekä multaa sisältävä yrttipakkaus.	44
Kuva 5.1-5.2. RÖÖRI-putkikierrätysjärjestelmän putken suuaukko ja RÖÖRI-putkikierrätysjärjestelmä.	55
Kuva 6.1-6.3. Osallistujan kierrätystilat kotona.	56
Kuva 7.1-7.2. Osallistujan kierrätysratkaisuja.	57

Lyhenteet

EU	Euroopan unioni
HSY	Helsingin seudun ympäristöpalvelut –kuntayhtymä
VNa	Valtioneuvoston asetus

Käsitteet

Jäte	Aine tai esine, jonka sen haltija on poistanut tai aikoo poistaa käytöstä tai on velvollinen poistamaan käytöstä (Jätelaki 5 §).
Jätehuolto	Jätteen keräys, kuljetus, hyödyntäminen sekä loppukäsittely, näiden tarkkailu sekä seuranta ja loppukäsittelypaikkojen jälkihoito ja toiminta välittäjänä (Jätelaki 6 §:n 9 kohta).
Kierrätys	Toiminta, jossa jäte valmistetaan tuotteeksi, materiaaliksi tai aineeksi joko alkuperäiseen tai muuhun tarkoitukseen. Jätteen hyödyntäminen energiana, polttoaineena tai maantäytönä eivät ole kierrättämistä. (Jätelaki 6 §:n 14 kohta.)
Kiertotalous	Uusiutuva systeemi, jossa resurssien käyttöä, jätteen syntyä, päästöjä ja energian käyttöä vähennetään hidastamalla, lopettamalla sekä vähentämällä materiaalien ja energian kiertokulkua. Tämä voidaan saavuttaa kestävällä muotoilulla, ylläpidolla, korjaamisella, uudelleenkäytöllä, uudelleenvalmistamisella, kunnostamisella ja kierrätyksellä. (Geissdoerfer, Savaget, Bocken & Hultink 2017.)
Pakkaus	Kertakäyttöinen tai muu tuote, joka on tarkoitettu säilyttämään tai suojaamaan ainetta tai esinettä, helpottamaan sen esillepanoa tai mahdollistamaan sen käsittely tai kuljetus tuottajalta kuluttajalle tai muulle käyttäjälle. (VNa 518/2014 3 §:n 1 kohta.)
Pakkausjäte	Pakkaus tai pakkausmateriaali, joka sopii jätteen määrittelyn mukaisiin raameihin (VNa 518/2014 3 §:n 2 kohta).
Sekajäte	Jäte, joka jää jäljelle, kun jätteestä on sen syntypaikalla kerätty erilleen biojäte, lasi, metalli, kartonki, paperi ja muovi (Jätelaki 6 §:n 3 kohta).
Tuottajavastuu	Joissakin jätelajeissa tuottajalla on vastuu järjestää käytöstä poistettujen tuotteiden jätehuolto. Tällaisia tuotteita ovat ajoneuvojen renkaat, autot, sähkö- sekä elektroniikkalaitteet, paristot sekä akut, paperituotteet ja pakkaukset. Tuottajan on järjestettävä näille tuotteille vastaanottopaikkoja ja tiedotettava vastaanottopaikkojen sijainneista sekä aukioloajoista. (Jätelaki 48 ja 51 §.)
Uudelleenkäyttö	Tuotteen tai sen osan käyttämistä uudelleen samaan tarkoitukseen kuin mihin se on alun perin suunniteltu (Jätelaki 6 §:n 12 kohta).

Yhdistelmäateriaali	Pakkaus, joka on tehty kahdesta tai useammasta eri materiaalia olevasta kerroksesta, joita ei voi erottaa käsin ja jotka muodostavat yhden yhtenäisen kokonaisuuden, sekä koostuu sisemmästä säiliöstä ja ulommasta suojuksesta ja joka täytetään, varastoidaan, kuljetetaan ja tyhjennetään sellaisenaan. (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2018/852 1 artikla.)
Yhdyskuntajäte	Vakinaisessa asunnossa, vapaa-ajan asunnossa, asuntolassa ja muussa asumisessa syntyvä jäte sekä siihen laadultaan rinnastettava hallinto-, palvelu- ja elinkeinotoiminnassa syntyvä jäte (Jätelaki 6 §:n 2 kohta).

1 Johdanto

Pixarin animaatioelokuva Wall-e vuodelta 2008 sijoittuu 2800-luvulle, jolloin maapallo on täyttynyt roskasta ja romusta yltiöllisen konsumerismin sekä ympäristön laiminlyönnin takia. Maapallolla ei ole enää elämää kuten ei ihmisiäkään. He ovat lähteneet avaruusaluksella maapallolta 700 vuotta aiemmin. Pallolle jätettiin vain romunkerääjärobotteja, jotka pakkaavat romua paaleiksi ja kasaavat niitä yhteen. Enää yksi aurinkoenergialla toimiva robotti on jäljellä ja jatkaa rutiinejaan. Tämä fiktiivinen kuva maailman täyttymisestä jätteellä ei tunnu enää lainkaan kaukaa haetulta, sillä olemme saaneet kuulla, että pian merissä on enemmän muovia kuin meren eläimiä. Tästä muoviroskasta valtamerissä jopa 70 prosenttia on ruoka- ja juomapakkauksia (Boseley 2019). Tämä tutkielma käsittelee kotitalouksissa syntyvää pakkausjätettä ja niiden kierrättämistä.

Maapalloon kohdistuu monenlaisia ympäristöuhkia kuten biodiversiteetin väheneminen, veden, ilman sekä maaperän saastuminen, resurssien väheneminen ja maa-alan liiallinen käyttö (Rockström ym. 2009). Ongelman syynä nähdään pitkälti vallalla oleva nykyinen lineaarinen ”ota, valmista, hävitä” –talousjärjestelmä, joka perustuu helposti saatavilla olevien ja edullisten materiaalien ja energian mittavaan käyttöön (Simons, Honkatukia, Antikainen, Hippinen, Merenheimo, Lehtomaa, Kautto, Mikkola, Tikkanen & Salmenperä 2018, 1). Tuote sisältää keskimäärin vain noin viisi prosenttia raakamateriaaleista, joita sen tekemiseen ja kuljettamiseen on käytetty (Braungart & McDonough 2009, 28). Tällöin materiaali ja sen valmistamiseen käytetty aika sekä energia menevät hukkaan ja luonnonresursseja tuhlaantuu. Yksi tapa vähentää materiaalin ja energian kulutusta sekä heikentää aiemmin mainittuja uhkia on kiertotalouden käyttöönotto. Sitä päin myös poliittisessa ohjauksessa ollaan menossa. Euroopan unionissa on otettu tavoitteeksi kiertotalouteen siirtyminen. EU-kiertotalouslainsäädäntö vaatii, että pakkausmuotoilua, pakkausten keräilyä ja kierrätysjärjestelmiä tulee parantaa, jotta materiaalien hävittämistä voidaan vähentää ja saada pakkaukset kiertoon.

Ihmiset ovat päivittäin tekemisissä pakkausten kanssa, mutta yleensä niitä ei tule miettineeksi. Pakkauksilla on kuitenkin vaikutusta elintasoomme, sillä ne säilyttävät

tuotteita pidempään ja vähentävät siten hävikkiä sekä sitä kautta energian kulutusta. Lindh, Williams, Olsson ja Wikström (2016) mukaan pakkauksella on kolme tehtävää; niitä ovat suojaaminen, käsittelyn helpottaminen ja viestittäminen. Näiden lisäksi maininnan arvoisia syitä pakkauksille ovat toimia kantajana sisällölleen ja haitallisten ympäristövaikutusten vähentäminen (mt.). Leppänen-Turkula, Ollila ja Järvi-Kääriäisen mukaan (2007) pakkauksen tehtäviä ovat tuotteen ja ympäristön suojaaminen, kuljetuksen helpottaminen, markkinointi, tiedon välittäminen ja tuotteen käyttömukavuuden lisääminen. Pakkaukset ovat niin tärkeitä kuluttajille, että heistä on tullut jopa riippuvaisia pakkauksista (Katajajuuri ja Ollila 2007). Pakkausalasta on tullut pelkästään Suomessa miljardibisnes ja globaaleilla markkinoilla puhutaan sadoista miljardeista (mt.). Hyödyistä huolimatta, pakkauksista on myös päänsäivä ja suoranaista haittaa ympäristölle. Kuluttaja ei yleensä osta pakkausta, vaan sen sisällön, joten pakkaus on tuotteen käytön jälkeen kuluttajalle yleensä arvoton. Tällöin pakkauksesta halutaan eroon.

Tavoitteena on päästä pakkauksista eroon kierrättämällä. Pakkausten kierrätys tarkoittaa, että käytetyt pakkaukset murskataan ja eri materiaalit käsitellään eri tavoin (Leppänen-Turkula & Riste 2007). Tämän jälkeen niistä valmistetaan uusia pakkauksia tai muita tuotteita. Esimerkiksi lasipakkauksista tehdään lasipulloja ja lasivillaeristettä, paperista, pahvista sekä kartongista uutta paperia, aaltopahvia ja kartonkia sekä muovista esimerkiksi muoviputkia, tiski- ja vessaharjojen varsia, ämpäreitä, kastelukannuja, fleecemateriaalia, sateenvarjoja, reppuja ja muovikasseja. Kierrätysmuovia ei kuitenkaan saa käyttää elintarvikkeiden ja lääkkeiden pakkaamiseen tai leluihin. Periaatteessa miltei kaikki pakkausmateriaalit soveltuvat kierrätykseen, mutta keräyskustannukset ja käyttökohteet asettavat rajoja (mt.).

Kokonaisuudessaan yhdyskuntajätettä syntyy asukasta kohden noin 500 kiloa vuodessa. Vuonna 2018 se oli 550 kiloa, joka on kahdeksan prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Sekajätettä syntyi kaksikymmentä prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. (SVT 2020.) Jätteen määrä noudattaa samaa linjaa bruttokansantuotteen kanssa, joten se on kytkeytynyt talouskasvuun (Laaksonen, Merilehto, Pietarinen & Salmenperä 2017). Yhdyskuntajätteestä hyödynnettiin vuonna 2018 99 prosenttia, mutta vain 42 prosenttia hyödynnettiin materiaalina, loput poltettiin energiaksi. Vain alle prosentti jätteestä päätyi kaatopaikalle. (SVT

2020.) Yhdyskuntajätteestä 59 prosenttia syntyy kotitalouksissa (Salmenperä, Moliis & Nevala 2015) ja iso osa siitä syntyy pakkauksista. Yhdyskuntajätteestä noin reilu neljäsosa on pakkauksia (Jokinen, Paavola & Tanskanen 2015) ja muovijätteestä 63 prosenttia on pakkauksia (Dahlbo, Poliakova, Mylläri, Sahimaa & Anderson 2018). Jo vuonna 2004 tehdyn tutkimuksen mukaan pääkaupunkiseudun sekajätteestä vain viisi prosenttia sisältää sekamateriaaleja (YTV Jätehuolto 2004, 66) eli sekajätteeseen laitetaan paljon sellaista, joka ei sinne kuulu. Nyt Suomessa pakkauksista kierrätetään 59 prosenttia (Jokinen ym. 2015). Tosin jos mukaan lasketaan tilastoimatta jäänyt pakkausjäte, laskee kierrätysaste 50 prosenttiin (Laaksonen ym. 2017, 48). Näillä luvuilla ei päästä Suomen omiin tavoitteisiin, joiden mukaan viimeistään tammikuussa 2020 65 prosenttia markkinoille tuoduista pakkauksista olisi tullut kierrättää (VNa 518/2014). Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2018/852 mukaan vuonna 2025 pakkausjätteen painosta 65 prosenttia tulee kierrättää ja vuonna 2030 70 prosenttia. Giulin, Hedbergin ja Ivanin (2018) mukaan, kun vertaillaan keskenään Euroopan unionin maita, Suomi jää jälkeen verrokeistaan jätehuollossa ja kierrätyksessä. Tosin paperi- ja kartonkipakkausten kierrätyksessä Suomi on kyseisistä maista paras (mt.).

Tutkimuksen teoreettinen kehys, menetelmät ja aineisto

Taloustutkimuksen Ylelle tekemän kyselyn mukaan 92 prosenttia suomalaisista ajattelee, että kierrätys on tärkeää (Nurmi 2019a). Tämä ei kuitenkaan aina näy toimintana. Halun ja tekojen välillä voi siis olla tekijöitä, jotka vaikeuttavat tai jopa estävät kierrättämisen kuten tutkielmani aineistoon kuuluvasta sitaatista voi lukea:

--meil on itseasias rakennettu tälläsii järjestelmii, mis tavaroiden hankkiminen on ihan mielettömän helppoo, mut niist eroon pääseminen ei oo kauhee helppoo, ja sitte meil tulee esimerkiks ihan mielettömän paljo noit [pakkauksia] tai roskaa ylipäättään ja siihen ei oo suunniteltu ikään ku mitään semmost kauhee hyvää järjestelmää, et on suunniteltu paljon parempi järjestelmä siihen, et miten tavaroit saa, ku et miten niist pääsee eroon, tai miten niit kierrätetään. (H7)

Tutkimuksen tavoitteena on siis ymmärtää, miksi halut ja käytäntö eivät kohtaa toisiansa. Etsin tekijöitä, jotka estävät kotitalouksia kierrättämistä pakkauksia ja tekijöitä, mitkä taas mahdollistavat kierrätyksen.

Monissa kierrätystutkimuksissa käyttäytymistä on yritetty ymmärtää Ajzenin (1991) *Theory of planned behaviour* –mallin avulla (esim. Chan 1998; Fan, Yang & Shen 2019; Knussen & Yule 2008; Pakpour, Zeidi, Emamjomeh, Asefzadeh & Pearson 2014; Ramayah, Lee & Lim 2012; do Valle, Rebelo, Reis & Menezes 2005; Zhang, Lai, Wang & Wang 2019). Teorian mukaan kuluttajan aikomuksiin ja sen myötä käyttäytymiseen vaikuttavat asenne käyttäytymiseen, uskomukset siitä, miten kuvittelee muiden ajattelevan käyttäytymisestä ja kokemus omasta kontrollista käyttäytymiseensä. Se on yksi käytetyimmistä psykologisista teorioista tutkittaessa ympäristökäyttäytymistä (Hargreaves 2011). Malli mahdollistaa sen, että siihen voi lisätä uusia ennusteita kuten moraalisia normeja (esim. Tonglet, Phillips & Read 2004) tai aikaisemman käytöksen (esim. Pakpour ym. 2014). Lisäksi se on yksinkertainen, helppo käyttää ja mahdollistaa matemaattisen mallintamisen (Kollmuss & Agyeman 2002). Teorian takana on ajatus, että kun sopivat tiedolliset osat saadaan identifioitua ja muokattua, niin voidaan vaikuttaa yksilön elämän kaikkiin eri alueisiin (Hargreaves 2011).

Malli ei kuitenkaan ota huomioon sosiaalista maailmaa. Spaargaren ja van Vlietin (2000) mukaan sosiaalipsykologiset mallit ovat hyviä kertomaan, mihin arvoihin ja uskomuksiin ihminen kiinnittyy, mutta ne yhdistävät yksilön heikosti laajempaan yhteiskuntaan. Ekonomiset mallit taas eivät kiinnitä huomiota motiiveihin ja tarkoituksiin jonkin käyttäytymisen takana (mt.). Siksi yksilön käyttäytymistä ja sen takana olevia tarkoituksia, kiinnostuksia ja motiiveja tulee tutkia osana sosiaalisia käytäntöjä. Myös Barr, Guilbert, Metcalfe, Riley, Robinson & Tudor (2013) toivovat kierrätystutkimuksen siirtymistä materiaalien käsittelystä kotona siihen, kuinka kotitaloudet ovat eri tuotteilla yhteydessä muuttuviin sosiaalisiin käytänteisiin. Eli siis, sen sijaan, että keskityttäisiin yksilön valintoihin, pitäisi keskittyä sosiaalisten konventioiden rakentumiseen ja muuttumiseen (Shove 2003).

Kierrättäminen ei ole siten vain valinta, vaan pakkausten kierrätyksen suhteen saattaa olla käytänteitä, jotka vaikeuttavat kierrättämistä. Tästä syystä tutkin pakkausten kierrättämistä käytäntöteorian avulla, jonka mukaan yksilöiden toiminta koostuu sosiaalisten käytänteiden toteuttamisesta. Ihmisten käytös nähdään osana laajempaa käytäntöä sen sijaan, että yksilöt nähtäisiin vain itsenäisinä rationaalisia valintoja tekevinä toimijoina (Spurling, McMeekin, Shove, Southerton & Welch 2013).

Käytänteet koostuvat elementeistä, joita ovat materiaalit, kompetenssit ja merkitykset. Niiden tulee olla yhteydessä toisiinsa, jotta käytänne voi syntyä. (Shove, Pantzar & Watson 2012.) Kierrättäminen on sosiaalinen käytänne kuten myös pakkaukset (Pekkarinen & Uusitalo 2011), jolloin pakkausten kierrätyksen kohdalla elementit voivat tarkoittaa esimerkiksi sitä, että pakkaukset sekä kierrätysastiat ovat materiaaleja, kompetenssia vastaavat tiedot sekä taidot ja merkityksiä vastaavat ne asiat, miksi pakkausten kierrättämistä tehdään.

Tutkielmani tarkoituksena on ymmärtää kierrätyskäytänteitä. Sovellan käytäntöteoriaa aineiston keruuseen, etsin aineiston avulla kierrätyskäytänteitä ja pohdin aineiston analyysissä teorian soveltumista pakkausten kierrätyksen tutkimiseen. Aineisto koostuu 14 haastattelusta ja haastattelijoiden ottamista valokuvista ennen haastattelua sekä haastattelijan ottamista valokuvista haastattelun aikana. Tutkimukseen osallistuvat ottivat kuvia pakkauksista, jotka tyhjenivät heidän kotitaloudessaan muutaman päivän sisällä ennen haastattelua. Tutkija otti kuvia kierrätystiloista kotona ja kiinteistössä. Osallistujat ovat kaikki pääkaupunkiseudun asukkaita, jotka asuvat kerrostaloasunnoissa. Heidät värvättiin mukaan lumipallomenetelmää käyttäen. Laadullisen tutkimuksen lähestymistapa on siis etnografinen ja aineistonkeruumenetelmät ovat virikkeellinen teemahaastattelu, havainnointi ja valokuvausmenetelmä. Aineiston analysointiin on käytetty temaattista analyysiä eli aineistosta on etsitty teemoja.

Vaikkakin kierrättämistä on tutkittu jonkin verran, niin suurimmaksi osaksi sitä on tutkittu kvantitatiivisin menetelmin. Aiempaa tutkimusta, jossa kierrätystä tutkittaisiin käytäntöteoreettisesta näkökulmasta ei ole. Suomalaisten kotitalouksien kierrätyskäyttäytymistä ovat tutkineet Heiskanen (1992) sekä Kaipainen (2006) ja helsinkiläisten kierrätyskäyttäytymistä ovat tutkineet Lankinen (2005) ja Huhtala (2010). Suomalaisten kierrätyskäyttäytymistä ei ole tutkittu useampaan vuoteen. Aikaisemmista tutkimuksista vain Heiskasen (1992) tutkimus on liittynyt pakkausten kierrätykseen. Siinä ei tosin otettu huomioon pakkausten ominaisuuksia. Kuluttajaekonomian oppiaineessa ei ole aiemmin tutkittu kierrättämistä, mutta pakkauksista on tehty yksi pro gradu –tutkielma (Saastamoinen 2012). Se käsittelee kartonkipakkausten käsin kosketeltavia ominaisuuksia. Tutkimus tarjoaa siten uutta käytäntöteorian soveltamiseen ja kuluttajaekonomiseen tutkimusalaan.

Tutkielman eteneminen

Tutkielma etenee niin, että toisessa luvussa käyn läpi aiempaa tutkimusta kierrättämisestä, kerron lisää käytäntöteoriasta, jota sovellan tutkimukseeni, käsittelen pakkauksia ja kierrätystä sosio-historiallisesta näkökulmasta sekä kerron, millainen tilanne kierrättäjillä on nykyään pääkaupunkiseudulla ja mikä ohjaa kotitalouksien kierrätyskäytänteitä sääntöjen ja lain näkökulmasta. Kolmannessa luvussa kerron tutkimuksen toteutuksesta eli tutkimusmenetelmistä ja aineistosta, neljäs luku koostuu aineiston läpikäynnistä sekä siitä syntyvistä teemoista eli tutkimuksen tuloksista ja viidennessä sekä viimeisessä luvussa teen johtopäätökset tutkimuksesta.

2 Tutkielman teoreettinen tausta

Tässä luvussa kuvaan tutkimuksen teoreettista pohjaa. Aluksi käyn läpi aiempaa kierrätystutkimusta, Suomessa sekä ulkomailla tehtyä ja kokoan taulukon aiemmista tuloksista. Sovellan tutkimukseeni käytäntöteoriaa, josta kerron alaluvussa 2.2. Näiden jälkeen kerron hieman jätteiden, pakkausten ja kierrätyksen historiasta, josta tulee esille, miksi olemme jäteongelmassamme nyt. Jatkan sen jälkeen käymällä läpi Suomen jätelainsäädäntöä, joka antaa raamit jätehuollolle ja näin luo käytänteitä pakkausten kierrätykselle.

2.1 Aiempaa tutkimusta kotitalouksissa tapahtuvasta kierrättämisestä

Kierrättämistä ja jätteiden lajittelua on tutkittu paljon 1970-luvulta lähtien (Monnot, Reniou & Rouquet 2014). Suurimmaksi osaksi tutkimukset ovat käsitelleet sosiodemografisia tekijöitä kuten ikää, koulutusta, sukupuolta sekä tuloja määräävinä tekijöinä tai sisäisiä ja ulkoisia motivaatiotekijöitä kuten asenteita, normeja sekä tietoa. Taulukossa 1 on kooste muun muassa tällaisista tutkimuksista vuodesta 1988 vuoteen 2019. Tutkimukset ovat suurimmaksi osaksi toteutettu kyselytutkimuksilla. Useimmissa tutkimuksissa jäteastioiden saatavuudella (esim. Babaei, Alavi, Goudarzi, Teymouri, Ahmadi & Rafiee 2015; Guagnano, Stern & Dietz 1995), kierrätyskäytännön ymmärryksellä (esim. Barr, Ford & Gilg 2003; Kirakozian 2016) ja asenteilla (esim. Bruvoll, Halvorsen & Nyborg 2002; Zhang, Zhang, Yu & Ren 2016) näyttää olevan vaikutusta jätteiden todennäköisempään tai parempaan kierrättämiseen. Miafodzyevan ja Brandtin (2013) kierrätystutkimusten meta-analyysin mukaan eniten aikomukseen kierrättää vaikuttavat sosiopsykologiset tekijät, joita taulukossa 1 vastaavat sisäiset motivaatiotekijät, normit sekä tieto ja teknologisorganisatoriset tekijät, joita taulukossa 1 vastaavat infrastuktuuri sekä taloudelliset kimmokkeet.

Taulukko 1. Aiempaa kierrätystutkimusta sosiodemografisista tekijöistä ja sisäisistä sekä ulkoisista motivaatiotekijöistä.

Sosiodemografiset tekijät		
Tekijä	Tulos	Tutkimus
Ikä	lällä ei ole vaikutusta kierrättämiseen.	Gamba & Oskamp 1994; Fan ym. 2019; Hornik ym. 1995; Oskamp ym. 1991; do Valle ym. 2004
	Vanhemmat ihmiset kierrättävät enemmän.	Babaei ym. 2015; Derksen & Gartrell 1993; Fan ym. 2019; Hage ym. 2009; Kaipainen 2006; Martin ym. 2006; Nixon & Saphores 2009; Pakpour ym. 2014; Sidique ym. 2010; Vining & Ebreo 1990
	Keski-ikäiset kierrättävät eniten.	Meneses & Palacio 2005
	Nuoret kierrättävät eniten.	Chan 1998
Luokka	Korkeammissa luokissa kierrätetään enemmän.	Iyer & Kasyap 2007
Koulutustaso	Korkeampi koulutus lisää kierrättämistä.	Derksen & Gartrell 1993; Fan ym. 2019; Jenkins ym. 2003; Meneses & Palacio 2005; Pakpour ym. 2014; Sidique ym. 2010
	Koulutuksella ei vaikutusta kierrättämiseen.	Hornik ym. 1995; Nixon & Saphores 2009; Oskamp ym. 1991; Saphores & Nixon 2014; do Valle ym. 2004; Vining & Ebreo 1990
Sukupuoli	Sukupuolella ei ole vaikutusta kierrättämiseen.	Fan ym. 2019; Hage ym. 2009; Saphores & Nixon 2014; Vining & Ebreo 1990
	Miehet kierrättävät enemmän.	Pakpour ym. 2014
	Naiset kierrättävät enemmän.	Babaei ym. 2015; Chan 1998; Fan ym. 2019; Iyer & Kashyap 2007; Meneses & Palacio 2005
Tulot	Korkeatuloiset kierrättävät enemmän.	Gamba & Oskamp 1994; Fan ym. 2019; Kaipainen 2006; Martin ym. 2006; Oskamp ym. 1991; Sidique ym. 2010; Vining & Ebreo 1990
	Tuloilla ei ole vaikutusta kierrättämiseen.	Derksen & Gartrell 1993; Hage ym. 2009; Hornik ym. 1995; Nixon & Saphores 2009; Saphores & Nixon 2014
Sisäiset motivaatiotekijät		
Tekijä	Tulos	Tutkimus
Arvot	Ympäristöarvot	Barr ym. 2003; Hornik ym. 1995; Meneses & Palacio 2005
	Kollektivistiset arvot	McCarty & Shrum 2001
Asenne	Omalla toimella on vaikutus ympäristöön tai yhteisöön.	Bruvoll ym. 2002; Chan 1998; Hage ym. 2009; Hornik ym. 1995; Kirakozian 2016; Ramayah ym. 2012; Refsgaard & Magnussen 2009; Tonglet ym. 2004; Zhang ym. 2016; Zhang ym. 2019
	Ympäristöasenteilla ei ole vaikutusta kierrättämiseen.	Gamba & Oskamp 1994; Hornik ym. 1995; Iyer & Kashyap 2007; Kaipainen 2006; Lankinen 2005; Oskamp ym. 1991; do Valle ym. 2005; Vining & Ebreo 1990

Moraali	Tunne velvollisuudesta tai henkilökohtaisesta vastuusta	Bruvoll ym. 2002; Hage ym. 2009; Meneses & Palacio 2005; Pakpour ym. 2014; Zhang ym. 2019
Ulkoiset motivaatiotekijät		
Tekijä	Tulos	Tutkimus
Infrastruktuuri	Jäteastiat saatavilla	Babaei ym. 2015; Barr ym. 2003; Barr 2007; Derksen & Gartrell 1993; Guagnano ym. 1995; Hage ym. 2009; Heiskanen 1992; Jenkins ym. 2003; Kaipainen 2006; Kattoua ym. 2019; Kirakozian 2016; Knussen & Yule 2008; Lankinen 2005; Sidique ym. 2010; Tonglet ym. 2004; Zhang ym. 2016; Zhang ym. 2019
	Infrastruktuurilla ei ole vaikutusta.	Ramayah ym. 2012
	Jäteastioiden tyhjennysväli	Hornik ym. 1995
	Isossa asunnossa elävät kierrättävät enemmän.	Barr ym. 2003
	Omistusasunnossa asuvat kierrättävät enemmän.	Kaipainen 2006; Oskamp ym. 1991
	Asunnolla ei ole vaikutusta kierrättämiseen.	Hornik ym. 1995; Saphores & Nixon 2014
Muut ihmiset	Muiden ihmisten antama kielteinen tai myönteinen vaikutus	Hornik ym. 1995; Kirakozian 2016; Oskamp ym. 1991; do Valle ym. 2004
	Muilla ihmisillä ei ole vaikutusta kierrättämiseen.	Hage ym. 2009; Vining & Ebreo 1990
Normit	Sosiaalinen normi ja sen hyväksyntä	Barr ym. 2003; Chan 1998; Hornik ym. 1995; Tonglet ym. 2004; Zhang ym. 2016
	Sosiaalisella normilla ei ole vaikutusta.	Hage ym. 2009
Taloudellinen kimmoke	Taloudellinen hyöty	Hage ym. 2009; Heiskanen 1992; Hornik ym. 1995; Refsgaard & Magnussen 2009; Sidique ym. 2010; Sterner & Bartelings 1999
	Taloudellisella hyödyllä ei ole (pidempiaikaisempaa) vaikutusta.	Diamond & Loewy 1991; Ramayah ym. 2012; de Young 1988-1989
Tieto	Paikallisen kierrätyskäytännön ymmärrys	Babaei ym. 2015; Barr ym. 2003; Ellen 1994; Gamba & Oskamp 1994; Heiskanen 1992; Hornik ym. 1995; Iyer & Kashyap 2007; Kattoua ym. 2019; Kirakozian 2016; Refsgaard & Magnussen 2009; Tonglet ym. 2004; Vining & Ebreo 1990; de Young 1988-1989

Suomalaisten kotitalouksien kierrätyskäyttäytymistä ovat tutkineet Heiskanen (1992) ja Kaipainen (2006) sekä helsinkiläisten kierrätyskäyttäytymistä ovat tutkineet Lankinen (2005) ja Huhtala (2010). Heiskasen (1992) tutkimuksessa on käytetty alueellisesti edustavaa haastatteluaineistoa, jonka avulla on selvitetty suomalaisten sen hetkistä suhtautumista pakkausjätteen hyödyntämiseen ja aikomuksiin osallistua pakkausjätteen lajitteluun. Lisäksi tutkimuksessa on kerätty tuloksia keräilykokeiluista Suomessa ja ulkomailla. Otos edustaa Suomen 15 vuotta täyttäneitä väestöä lukuun ottamatta Ahvenanmaata. Haastattelut on tehty omnibus-

haastatteluiden yhteydessä tutkijan laatiman lomakkeen pohjalta. Haastatteluita on ollut yli tuhat ja puolet haastateltavista on asunut kerrostalossa. Haastateltavien asenteet kierrätyksestä kohtaan olivat hyvin myönteisiä. Kierrätyksen estäjiä olivat pakkausten peseminen, säilytystilojen puute, jätemäärien vähäisyys, tiedonpuute ja etäisyys keräilyastioihin.

Kaipaisen (2006) kyselytutkimuksessa kotitaloudet valittiin satunnaisotannalla Väestörekisterikeskuksen osoitetiedoista. Naisia oli vastaajissa hieman enemmän. 24 prosenttia kyselyyn vastanneista asui kerrostalossa. Tutkimuksessa tuli esille, että lajittelukäyttäytyminen muuttuu käytännön syistä kuten kierrätyspisteiden ja jäteastioiden saatavuudesta. Ihmiset ajattelivat toimivansa oikein, eivätkä olleet halukkaita muuttamaan oppimiaan tapoja. Heillä oli kuitenkin halukkuutta lajitella jätteitä monipuolisemmin. Jätehuollon säädöksistä kotitalouksissa ei ollut tietoa, mutta jätteiden käsittelyprosesseista toivottiin lisää tietoa.

Lankisen (2005) tutkimuksessa on selvitetty helsinkiläisten ympäristöasenteita ja -käyttäytymistä. Se on tehty postikyselyllä helsinkiläisille. Vastaajia oli 1443 ja heistä 61,5 prosenttia oli naisia. Aineisto ei ole keskimääräinen kuva helsinkiläisistä. Tutkimuksen mukaan helsinkiläisten kierrätyshalukkuuteen vaikuttaa keräyspaikkojen sijainti. Koulutuksella ja iällä oli vaikutusta kierrätyskäyttäytymiseen. Lisäksi Huhtala (2010) on tutkinut tulojen vaikutusta helsinkiläisten halukkuuteen maksaa jätteiden polttamisesta tai kierrättämisestä. Tutkimus on tehty postikyselytutkimuksena ja vastaajia oli 1311. Tuloksien mukaan enemmistö on kierrättämisen puolella polttamisen sijasta. Polttamisesta oltiin kuitenkin valmiimpia maksamaan enemmän, sen mukaan mitä suuremmat tulot kotitaloudella oli. Mitä pienemmät tulot kotitaloudella oli, sitä enemmän kierrätyksestä oltiin valmiita maksamaan.

Kuluttajanäkökulmasta pakkausten kierrättämistä on tutkittu vasta viime vuosina. Kuluttajien näkökulmasta pakkausten kierrättämistä ovat tutkineet Heiskasen (1992) lisäksi Buil, Roger-Loppacher, Selvam & Prieto-Sandoval (2017), Hage, Söderholm & Berglund (2009), Klaiman, Ortega & Garnache (2017), Langley, Turner & Yoxall (2011) ja Williams, Wikström, Wetter-Edman & Kristensson (2018). Vain

Klaimanin ynnä muiden (2017), Langleyn ynnä muiden (2011) ja Williamsin ynnä muiden (2018) tutkimuksissa on tutkittu pakkauksien ominaisuuksia.

Vuonna 2018 julkaistiin ruotsalainen haastattelututkimus, jossa selvitettiin pakkauksiin liittyvien ominaisuuksien vaikutusta kierrättämiseen (Williams ym. 2018). Haastattelut tehtiin kahdessa osassa kymmenessä kotitaloudessa yhteensä 12 henkilölle. Kysymykset olivat avoimia. Sen lisäksi otettiin kuvia jätetiloista kotona, näytettiin kuvia pakkauksista ja käytiin jäteastioiden sisältö läpi. Analysoinnissa käytettiin teemaattista analysointia. Teemoja olivat asenne puhtauteen, vaadittu vaiva pakkausten pesemiseen ja lajitteluun sekä epävarmuudet ekologisimmasta vaihtoehdosta. Identifioituja pakkaustoimintoja olivat pakkauksen materiaalien erottelun helppous, eri osien erottelun helppous, puhdistamisen helppous, tyhjentämisen helppous, sulkemisen helppous, kasaan taittamisen helppous ja kierrätykseen liittyvä viestintä. Lajittelu on tutkimuksen mukaan monimutkaista, sillä sen onnistumiseen vaikuttavat tunteet, asenteet ja tieto sekä osaaminen. Kierrätystä tehdään ympäristöhyötyjen takia.

Williamsin ja kumppaneiden (2018) yhtenä inspiraationa oli ollut Langleyn ja kumppaneiden (2011) brittiläinen tutkimus. Siinä käytettiin useampaa menetelmää. Kaksisataa osallistujaa vastasi kuvakyselyyn, kymmenen osallistujan jäteasiat käytiin läpi, viisi osallistujaa piti jätepäiväkirjaa ja kahden ihmisen elämää seurattiin kotona videokuvauksen avulla neljän päivän ajan. Tutkimuksen mukaan ”traditionaaliset” materiaalit eli lasi, paperi, kartonki ja metalli kierrätetään todennäköisimmin. Muovipakkaukset ja ohuet kelmut päätyivät helpoiten sekajätteeseen. Pakkausten likaisuus saattoi estää kierrättämisen. Uudelleen käytettiin todennäköisimmin lasipakkauksia ja uudelleensuljettavia pakkauksia. Ihmiset, jotka väittivät kierrättävänsä kaiken eivät kuitenkaan käytännössä niin tehneet. Heidänkin sekajäteastioistansa löytyi lisää kierrätettävää. Aikomusta siis oli, mutta jokin tilanne esti parhaimman suoriutumisen. Kuluttajat eivät tunnistanee hyvin kierrätys symboleja, mutta toisaalta eivät myöskään katsoneet pakkauksista tietoa kierrättämisestä.

Portugalilaistutkimuksessa (Buil ym. 2017) selvitettiin lapsille annettavan kierrätyskoulutuksen lisäämisen vaikutusta alumiinipakkausten kierrättämiseen.

Koulutus lisäsi lasten tietoisuutta ja aikomusta kierrättää alumiinipakkauksia. Hagen ynnä muiden (2009) Ruotsissa tehdyn postikyselytutkimuksen mukaan jätteiden painoon liittyvä maksu lisää pakkauksien kierrätystä. Kierrätyksen taustalla on myös tunne henkilökohtaisesta vastuusta, tunne siitä, että muutkin kierrättävät ja huoli ympäristöongelmista. Klaimanin ynnä muiden (2017) yhdysvaltalaisessa kyselytutkimuksessa saatiin selville, että kotitalouksissa koetaan kierrätyksen olevan aikaa vievää. Pakkausten huuhtelu ja peseminen ei innosta, vaan ne laskevat halukkuutta kierrättää pakkauksia. Materiaali ei ole tärkeä tekijä kierrätyksessä. Tutkimuksessa tutkittiin myös tiedon lisäämisen vaikutusta kierrätykseen. Tieto ei lisännyt kierrätystä, mutta se vaikutti siihen, millaisia materiaaleja kuluttajat valitsivat. Kuluttajat alkoivat suosimaan paperi- ja kartonkipakkauksia muovipakkausten sijasta.

2.2 Käytäntöteoria kestävän kulutuksen tutkimuksessa

Elämämme koostuvat käytänteistä. Useimmat käytänteet taas näkyvät kuluttamisena (Warde 2005). Hyödykkeitä kulutetaan sosiaalisen käytänteen takia, ei niiden itsensä takia (mt.). Nämä käytänteet ovat ympäristömyönteisen muutoksen esteenä (Kollmus & Agyemann 2002), mutta koska käytänteitä suoritetaan tiedostamattomasti, niiden muuttaminen omien normien ja asenteiden perusteella on vaikeaa tai jopa joskus mahdotonta (Gram-Hanssen 2014). Jatkuva tiedostava toiminta taas olisi kestäväntöntä.

Dave Hallin artikkelissa The Guardian -lehdessä (2017) on yksi esimerkki pakkausjätteisiin liittyvästä käytänteestä, joka on haitallinen ympäristölle. Artikkelissa hän kertoo kuulleensa Thaimaassa ravintolanpitäjältä paikallisten kalastajien tavasta kääriä lounaansa banaanin lehtiin. Kun lounas oli syöty, lehdet heitettiin yli laidan mereen. Siitä ei ollut sen kummempaa haittaa, sillä ne maatuivat ja kalat söivät tähteet. Vähitellen muovi korvasi banaanilehdet, mutta vanha tapa pysyi paikallaan eli muovipakkaukset heitettiin myös sen kummempia miettimättä veteen. Tavan jäljet näkyivät rannoilla – ja todennäköisesti myös Hallin lautasella.

Tässä osiossa käyn läpi käytäntöteoriaa, jota käytän tutkiessani kierrätyskäytänteitä. Se auttaa ymmärtämään ja luomaan sosiaalisia, institutionaalisia ja

infrastruktuurallisia olosuhteita, jotta voisimme elää vähemmillä resursseilla (Shove & Spurling 2013a).

Englanninkielisissä lähteissäni käytetään käsitteitä *practice* ja käytäntöteoriasta puhuttaessa *practice theory* tai *theory of practice*. Suomenkielisissä artikkeleissa tai esityksissä saatetaan puhua käytänteistä tai käytännöistä ja käytäntöteoriasta tai käytäntöjen teoriasta. Itkosen (1992) mukaan käytänne tarkoittaa käytössä olevaa menettelytapaa ja käytäntö taas koostuu käytänteistä eli se on käytössä olevien menettelytapojen kokonaisuus. Käytäntö sanaa käytetään paljon yksikkönä, vaikkakin se on monikkomuoto (mt.). Mietin, että minkälaista käsitettä minun tulisi käyttää *practice theory*stä. Google Scholarilla löytyy enemmän tuloksia haulla ”käytäntöteoria” kuin ”käytäntöjen teoria”, joten käytän tutkielmassani käsitettä käytäntöteoria. Minusta on mielekkäämpää puhua käytänteistä kuin käytännöistä, sillä en puhu tietyistä käytänteiden kokonaisuuksista, vaan erilaisista kierrätykseen liittyvistä käytänteistä. Käytän siis käsitettä käytänne jatkossa, kun puhutaan käsitteestä ”*practice*”.

Käytäntöteoreettisella käsitekehikolla on pitkä perinne yhteiskuntatieteissä. Useimmat tärkeät 1900-luvun sosiologit ja filosofit ovat todenneet, että sosiaalinen toiminta voidaan nähdä käytänteinä. Keskeisimpiä ajattelijoita ovat olleet Bourdieu, Foucault, Giddens, Marx, Wittgenstein, Butler ja Heidegger (esim. Schatzki 1996; Shove ym. 2012; Reckwitz 2002). Yhteistä heille on se, että he ajattelevat, että toiminta esiintyy käytänteinä, jotka ovat osa rakenteita ja henkilökohtaista valintaa (Reckwitz 2002). Tämän jälkeen käytäntöjen teoriaa ovat kehittäneet tutkijat kuten Schatzki (1996), Reckwitz (2002), Warde (2005) ja myöhemmin Shove ja kumppanit (2012). 2010-luvulla käytäntöteoriaa ovat testanneet empiirisesti kulutustutkimuksessa esimerkiksi Gram-Hanssen (esim. 2011; 2014), Hargreaves (2011), Sahakian & Wilhite (2014) ja Spurling (Shove & Spurling 2013b; Spurling ym. 2013). Kestävän kulutuksen kirjallisuudessa käytäntöteoria alkoi esiintyä 2010-luvun molemmin puolin (Rinkinen 2015). Nykyisin kestävän kulutuksen sosiologisessa lähestymistavassa käytäntöteoria on valtavirtaa (Evans 2019). Nimestään huolimatta käytäntöteoria on kuitenkin vain lähestymistapa, eikä teoria (Gram-Hanssen 2011).

Yksilöiden toiminta koostuu teorian mukaan historiallisesti rakentuneiden sosiaalisten käytänteiden toteuttamisesta. Käyttäytyminen nähdään osana laajempaa käytäntöä sen sijaan, että yksilöt nähtäisiin vain itsenäisinä rationaalisia valintoja tekevinä toimijoina. Ne ovat sosiaalisessa kontekstissa olevia toimintatapoja ja rutiineja, joita pidetään ”normaaleina”. (Spurling ym. 2013, 8–9.) Schatzkin (1996, 89) mukaan käytänteet ovat yhteisiä tekemisen ja sanomisen verkostojen kokonaisuuksia, jotka tapahtuvat ajallisesti sekä hajaantuvat paikallisesti. Sen sijaan Reckwitzin (2002) mukaan käytänne on tapa käyttäytyä ja ymmärtää eri paikoissa ja ajoissa. Se on malli, joka koostuu joukosta yksittäisiä tai usein uniikkeja toimintoja, joilla toisinnetaan käytäntö. Se ei ole siten vain rutinoitunutta käytöstä. Yksittäinen asia, on se sitten fyysinen tai mentaalinen, toimii käytänteen ja käytänteiden välittäjänä. Ne tarvitsevat toimijan, joka toteuttaa ne ja ilman toteutusta, niitä ei ole olemassa. Käytänne on tapa liikuttaa vartaloa ja toimia tavaroiden kanssa sekä sitä, miten asioita selitetään ja ymmärretään. Ne ovat itsenäisiä olentoja, jotka syntyvät, elävät ja kuolevat ihmisten käytöksen mukaan. (Reckwitz 2002.)

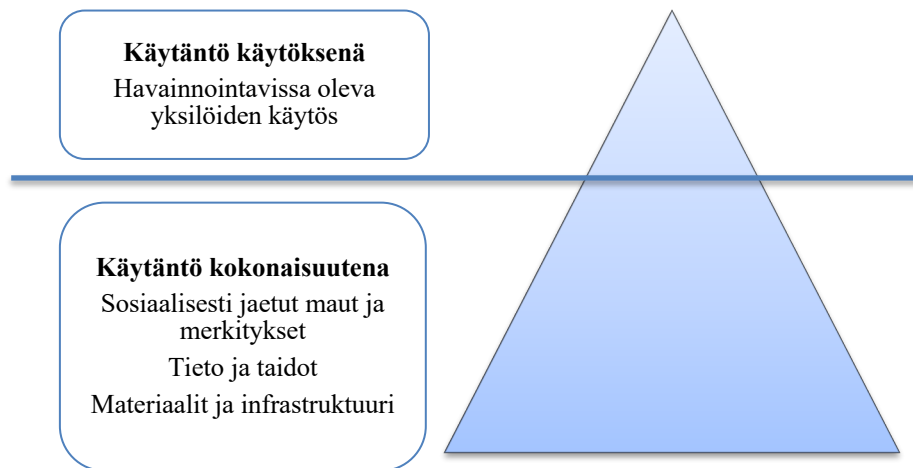
Käytänne on toimintaa, joka koostuu useista toisiinsa yhteydessä olevista elementeistä. Yhdessä käytännössä on monta elementtiä: kehon toiminta, psyykkinen toiminta, asiat sekä niiden käyttö, ymmärrys, tietotaito, tunnetila ja motivaatio (Reckwitz 2002). Eri tutkijat kuitenkin puhuvat hieman eri elementeistä. Shoven ja kumppaneiden (2012, 14, 22–25) ehdottamat ovat kuitenkin kaikista yksinkertaisimmat. Tulen jatkossa käyttämään juuri näitä elementtejä. Heidän mukaansa tulisi puhua elementeistä, joita on kolme:

1. materiaalit,
2. kompetenssit ja
3. merkitykset.

Jotta käytänne voisi olla olemassa tai edes syntyä, näiden elementtien tulee olla yhteydessä toisiinsa. Materiaalit tarkoittavat esineitä, infrastruktuuria, työkaluja, laitteita ja kehoa, kompetenssit taitoja, tietoa ja tekniikkaa sekä merkitykset symbolisia merkityksiä, ideoita ja pyrkimyksiä. Spurlingin ynnä muiden (2013, 9) mukaan materiaalit tarkoittavat objekteja, työkaluja sekä infrastruktuuria, kompetenssi tietoa sekä taitoja ja merkitykset kulttuurisia tapoja, odotuksia sekä sosiaalisesti jaettuja merkityksiä.

Käyttäytyminen (*performance*) on vain havaittavissa oleva sosiaalinen ilmiö käytänteestä (Spurling ym. 2013, 8). Käytänteeseen kuuluu myös elementtejä, joista syntyy kokonaisuus (*entity*). Käytänteet ovat siis kokonaisuuksia, joita kantajien käytökset toistavat, pitävät yllä ja muuttavat (Kuva 1). Kun kantajat toteuttavat käytäntöä samalla tavalla sitä voidaan kutsua kokonaisuudeksi.

Kuva 1. Ihmisten havaittavissa oleva käytös on vain jäävuoren huippu käytänteistä. Mukailtu Spurlingin ynnä muiden (2013, 8) mukaan.

Ympäristö linkittyy käytänteisiin materiaalin kautta ja käytänteisiin taas kuuluu yleensä materiaalien käyttöä (Røpke 2009). Esimerkkinä käy taas Hallin (2017) tarina, jossa käytänne oli haitallinen ympäristölle. Røpken (2009) mukaan yhteiskunta voidaan nähdä metabolisena organismina, jossa resursseja otetaan luonnosta, muunnetaan ne ihmisille sopivaan käyttöön ja lopulta niistä tulee jätettä. Kuitenkaan kuluttajat eivät ole aina tietoisia rutinoituneen käytänteen ympäristöllisestä vaikutuksesta, sillä vaikutus ei ole sisällytetty käytänteen tekemisen merkitykseen (mt.). Rutiineja ei myöskään helposti kyseenalaisteta. Kuitenkin kiinnittämällä huomiota ja tunnistamalla käytänteitä sekä sen, mistä ne muodostuvat, voidaan luoda uusia menettelytapoja ja poliittisia linjauksia (mt.).

Käytänteiden muuttaminen

Käytöksen muutos tapahtuu käytänteiden kehityksen myötä (Warde 2005). Gram-Hanssen (2011) väittää, että muutokset käytänteissä tapahtuvat sitoutumalla ja

tietoisien ajattelun avulla, mutta myös muuttamalla uudet tavat rutiineiksi. Kun taas Reckwitzin (2002) mukaan käytänteen rikkominen tapahtuu rutiinin rikkovan kriisin keskellä, jolloin kantajan tiedonpuute haastetaan. Käytänteen ilmaantuminen, oleminen ja katoaminen ovat kuitenkin sen ydintä. Yksilöt ottavat jatkuvasti käyttöön uusia käytänteitä samoin kuin he lopettavat käyttäytymistä tietyn käytänteen mukaisesti. Käytänne muuttuu itsenäisenä kokonaisuutena, kun se saa uusia kantajia tai sen vanhat kantajat eivät sitä enää kannaa. Shoven ja kumppaneiden (2012) mukaan käytänteen kestävyys liittyy siihen, kuinka elementit ovat yhteydessä toisiinsa ja kuinka halukkaita sekä kykeneviä kantajat ovat yhdistämään elementtejä toisiinsa yhä uudelleen. (Shove ym. 2012, 2, 65, 77, 128.)

Linkit eri elementtien välillä voivat hävitä ja elementistä voi tulla osa jotain uutta käytäntöä ja voi syntyä uusia linkkejä (Shove ym. 2012, 35). Hallin (2017) esimerkki on yksi tällaisesta, jossa linkki banaanilehden ja lounaan välillä hävisi, mutta muovipakkauksen ja lounaan välille syntyi linkki. Elementit voivat siis liikkua, mutta materiaalien, merkitysten ja kompetenssien muodot liikkuvat eri tavoin (Shove ym. 2012, 47–57). Ainoastaan materiaalit liikkuvat fyysisesti. Kompetenssit ja merkitykset kuitenkin kiertelivät linkittymisessä tai linkin hävitessä. Niiden kantama voi laajeta tai pienetä oikeanlaisella infrastruktuurilla. Esimerkiksi tietotaito kehittyy ja muovautuu, kun käytänne siirtyy tilanteesta tai henkilöstä toiseen. Se myös säilyy tarvittaessa muistoissa. Tietotaidon liikkumiseen tarvitaan jokin pohja eli aiempaa kompetenssia. Uusien taitojen saaminen on kuitenkin hidasta. Kompetenssi lisääntyy iän karttuessa. Edellisten tapaiset liikehännät ovat edellytyksenä käytänteiden muuttamiseen.

Kuitenkin kun kestävyysongelmiin haetaan ratkaisuja, ajatellaan teknologisia innovaatioita ja kuluttajavalintojen sekä toiminnan muuttamista (Spurling ym. 2013, 5). Tämä tarkoittaa sitä, että lisätään nykyisten kulutustapojen resurssitehokkuutta teknologisilla innovaatioilla, kannustetaan ihmisiä valitsemaan kestäviä vaihtoehtoja ja suosimaan kestäväää käyttäytymistä. Shoven ynnä muut (2012, 143–144) väittävät, että tämä on liian yksilökeskeinen keino. Käytösteoriat pitävät yksilöä muuttajana, johon kohdistuu sosiaalisten normien paineet. Spurlingin ynnä muiden (2013, 5) mukaan tulisi

1. muokata käytänteitä,

2. korvata käytänteitä ja
3. muuttaa käytänteiden vuorovaikutusta.

Nykyisten käytänteiden liiallista luonnonvarojen ja energian kulutusta voidaan vähentää muuttamalla käytänteiden elementtejä kuten myös kestävillä käytänteillä voidaan korvata epäekologiset käytänteet. Koska käytänteet kytkeytyvät toisiinsa, niin tulisi miettiä, miten näiden käytänteiden yhteyksiä voisi muuttaa, ja miten muutokset yhdessä käytänteessä vaikuttaisivat toisiin. Esimerkkinä voidaan pitää liikkumista, ostoksilla käymistä ja syömistä. Ne liittyvät toisiinsa, vaikka koostaisivat yksinäänkin ihan oman käytäntönsä.

Shove ynnä muut (2012, 146–147, 161–162) väittävät, että poliittisilla toimilla voi vaikuttaa käytänteiden kehittymiseen vain sattumalta. Niillä voidaan vaikuttaa elementteihin, siihen, miten käytänteet liittyvät toisiinsa, kantajien kehittymiseen ja käytänteiden uusiutumisen kiertokulkuun. Poliittisilla toimilla tulisi vaikuttaa huonoihin elementteihin eikä huonoon käyttäytymiseen. Tehokas toimintatapa on sellainen, jossa ohjataan valinnan sekä valikoiman prosesseja, mukautumista ja reflektointia. Shove ja kumppanit (2012, 162) antavat ohjeita poliittisten muutosten mahdollistamiseksi:

1. Tulee olla myös epäpoliittisia toimijoita toiminnan mahdollistamiseksi.
2. Ei saa luoda valmiita tavoitteita tai suunnitelmia.
3. Hallinnolla on tärkeä rooli verkostojen ja yhteistyön rakentamisessa, jotta käytänteellä olisi edellytykset muuttua.

Siltikään ei ole luotettavaa tapaa ohjata tai hallita käytänteen muutosta, sillä muutos tapahtuu käytänteen sisällä (Shove ym. 2012, 162). Spurling ja kumppanit (2013, 52) sanovat, että poliittisilla toimilla voidaan vaikuttaa, jos muutosprosessi on jo meneillään.

2.3 Sosio-historiallinen näkökulma jätteisiin, pakkauksiin ja kierrätykseen

Kulutus on osa kulttuuriamme. Se tapahtuu yleensä materian avulla. Miller (2010, 4) väittää, että jotta ihmisiä voidaan ymmärtää, tulee keskittää huomio materiaaliseen kulttuuriin. Materia näkyy myös ohimennen hoidetuissa kulutusrutiineissa, jotka ovat mukana suuressa osassa kuluttajien päivittäisiä käytäntöjä (Sassatelli 2006). Yksi

tällainen on tavaroiden poisheittäminen, joka on kulutusta siinä, missä ostaminen ja tavaroiden kanssa eläminenkin (Lehtonen 2006). Tosin Warden mukaan kulutus koostuu hankinnasta, hyödykkeen tai hyödykkeeseen mukautumisesta ja arvonannosta (Evans 2019). Evans (2019) lisää näihin vielä niiden vastakohtat, joita ovat arvon aleneminen, hyödykkeestä irtautuminen ja hävittäminen. Hyödyke siten tekee kierroksen hankinnan jälkeen. Tänä aikana se pikkuhiljaa heikkenee, rikkoutuu tai kenties häviää. Kuluttaminen on siten asioiden tuhoamista, mikä taas synnyttää jätettä poislaitettavaksi. Voisi sanoa, että kotitalous ei sinänsä yleensä kuluta pakkauksia, vaan asioita, joita pakkausten sisällä on. Pakkaus voi kuitenkin olla jopa tärkein tekijä ostovalinnassa heräteostoksissa (Ampuero & Vila 2006), joten pakkaus voi yhtä lailla olla kulutuksen kohteena kuin sen sisältämä tuotekin.

Poisheittäminen on yleensä rutinoitunutta (Heatherington 2004). Se tapahtuu huomaamatta ja massoittain. Länsimaalaisen elämässä jätettä syntyykin erityisen paljon. Jätettä ei myöskään hyötykäsitellä kotitalouden sisällä kuten aikoinaan. Jäte on jotain, mikä on menettänyt arvonsa (O'Brien 2011, 5), sillä se ei sovellu tuotantoon eikä kulutukseen (Munro 2013) ja se tulee siten saada pois. Se on olemukseltaan epäjärjestystä, joka tulee korjata rajoin (Douglas 2000, 46–52). Tästä johtuen jätteitä erotellaan ja laitetaan omille paikoilleen pois silmistä, kunnes jätehuolto voi ottaa ne työstettäväkseen.

Ennen 1900-lukua ei syntynyt juuri jätettä, sillä tavaroita korjattiin ja käytettiin uudelleen tai muokattiin toisenlaiseen käyttöön materiaalien puutteen sekä kalleuden takia. Jos omassa taloudessa ei ollut tavaralle jatkokäyttöä, tavara myytiin pois. (Ackermann 1997, 15.) 1800-luvulla harvat pakkauksetkin oli tarkoitus käyttää uudelleen. 1900-luvun massatuotanto ja –jakelu synnyttivät tavaraa enemmän ja sen myötä jätettä. Kaupungistuminen, väestön kasvu ja elintarvikkeiden sekä valmisruokien lisääntymisen myötä tarvittiin enemmän pakkauksia (Hawkins 2013). Pakkauksilla oli myös kaupallinen tarkoitus, sillä ne mahdollistivat erottautumisen markkinoilla erityisesti itsepalvelun lisääntyessä (Ampuero & Vila 2006). Pakkauksien myyntivaltti oli myös niiden kertakäyttöisyys. Se tarkoitti puhtautta hygieniatietoisuuden lisääntyessä ja perheenäideille kätevyyttä ajankäytön suhteen. (Strasser 1999, 14, 171, 269–270.) Esimerkiksi kun kahvimuki menettää sisältönsä ja puhtautensa kulutuksen myötä, siitä tulee jätettä. Pakkauksia ei ollut siis edes

tarkoitus käyttää uudelleen (Lucas 2002). Pakkauksen suunnittelulla, teksteillä ja puhtaudella viestitettiin kertakäyttöisyyttä. Tällöin pakkauksen tekemiseen nähtyä vaivaa ja energiaa ei enää nähty, vaan niiden tilalle syntyi arvottomuutta. Yhä harvempi teki käsillään töitä, joten materiaalituntemus ja -tietous hävisivät ja materiaaleista tuli yhdentekeviä (Strasser 1999, 14). Alkoi syntyä jätettä, jolle ei ole ollut mitään käyttöä. Sen myötä syntyi uusi luokka kotitalousjätteille (mt., 13). Käytänteet normalisoivat poisheitettävyyden (Hawkins 2013). Teollistuminen myötä materiaalivirtauksesta tuli yksisuuntaista, sillä materiaalin palauttaminen maahan ei enää ravinnut sitä. Tuotanto ja poislaitto oli erotettu toisistaan. (Strasser 1999, 14–15.) Nykyisenkaltaista kierrätystä oli jo jonkin verran toisen maailmansodan aikoihin ja se palasi 60-luvulla ympäristötietoisuuden lisääntyessä (Ackerman 1997, 15).

Kierrätyksen myötä tavaran elämä ei kuitenkaan lopu, sillä materiaalilla on taito palata takaisin. Tästä syystä Heatheringtonin (2004) mielestä sana jäte kuulostaa liian lopulliselta. Jätehuolto on harhaanjohtava käsite, koska oikeasti on kyse materiaalin uudelleenasettelusta. Se on ajallistilallinen kategoria. Kun tavaran poislaittamista ei nähdä kulutuksen viimeisenä etappina, voidaan ymmärtää kulutuksen prosessia paremmin. Tuotanto voi tapahtua kulutuksen jälkeen, kuten myös poislaittaminen voi tapahtua ennen kulutusta tai tuotantoa. Poisheittämistä tulisi katsoa liikkeenä läsnäolon ja poissaolon kategorioiden välillä, jotta se voitaisiin nähdä osana kulutusta. Jäteasiat olisivat siten ovia materiaalin uuteen elämään, eikä sen viimeinen paikka. (Heatherington 2004.) Täten jäteongelmaa ei voi ratkaista vain teknologisesti. Jätteen muokkaaminen arvokkaaksi ei ole vain teknologinen prosessi vaan arvostuksen sosiaalinen prosessi ja sen toteuttaminen teollisilla, poliittisilla ja taloudellisilla keinoilla (O'Brien 2011, 5).

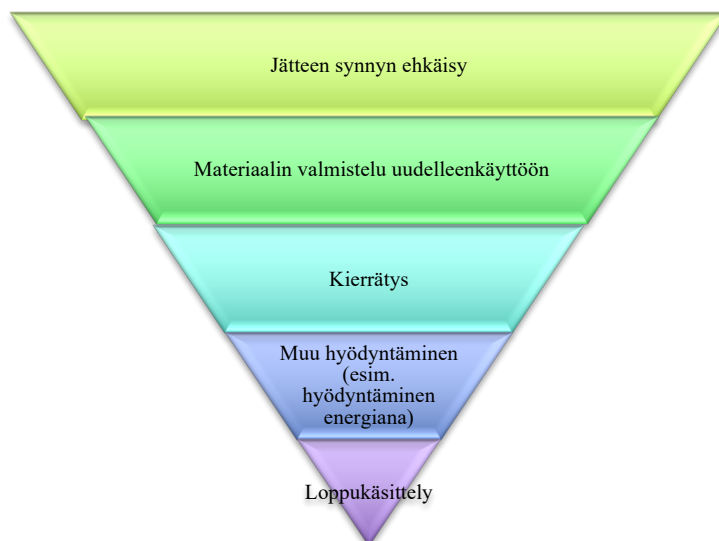
Vaikkakin roskien laittaminen astiaan on tavallinen arkipäiväinen asia, niin se on myös samaan aikaan kulttuurinen suoritus (Hawkins 2006), sillä opimme sen muilta. Näissä käytänteiden suorituksissa määritellään jäte (mt.). Jätekäytänteitä on mahdotonta muuttaa itsenäisesti ilman, että joutuu refleктоimaan itseä siinä prosessissa ja sitä, että miten elää (mt.).

2.4 Kierrättäjän nykytilanne – lainsäädäntöä jätehuollosta ja pakkauksista

Euroopan unioni on ylin Suomen jätepolitiikkaa ohjaavista toimielimistä. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivit 2008/98/EY ja 94/62/EY ohjaavat nykyistä lainsäädäntöämme jätteistä, pakkauksista sekä pakkausjätteistä. 4.7.2018 tulivat voimaan näitä muuttavat direktiivit 2018/851 ja 2018/852. Ne tulee panna täytäntöön kansallisessa lainsäädännössä viimeistään 5.7.2020. Uutena direktiiveissä on kiertotalouteen ohjaaminen.

Vuosien 1994 ja 2008 EU:n jätedirektiivit on otettu käyttöön Suomessa 1.5.2012 voimaan astuneella jätelailla 846/2011. Lisäksi pakkauksia koskevaa lainsäädäntöä on valtioneuvoston asetuksessa 518/2014 pakkauksista ja pakkausjätteistä. Jätelaissa (8 §) huomioidaan jätedirektiivin 2008/98/EY 4. artiklan jätehierarkia eli jätehuollon etusijajärjestys (Kuva 2). Etusijajärjestystä tulee noudattaa toiminnanharjoittamisessa, jossa jätettä syntyy tai jätettä käsitellään niin, että saavutetaan lain tarkoituksen kannalta paras tulos. Ensisijaisesti tulee vähentää jätteen syntymistä, mutta jos jätettä syntyy, niin se tulee valmistella uudelleenkäyttöön tai toissijaisesti se tulee kierrättää. Jos tämä ei ole mahdollista, niin jäte tulee hyödyntää muulla tavoin kuten polttamalla energiaksi. Jos hyödyntäminen ei ole mahdollista, niin jäte tulee loppukäsitellä, mikä tarkoittaa kaatopaikkaa.

Kuva 2. Jätehierarkia eli jätehuollon etusijajärjestys.

Jätehuollon järjestävät Suomessa kunnat (Jätelaki 32 §). Pääkaupunkiseudun eli Espoon, Helsingin, Kauniaisten sekä Vantaan ja lisäksi Kirkkonummen jätehuollosta vastaa Helsingin seudun ympäristöpalvelut –kuntayhtymä eli HSY. Sen tehtäviin kuuluvat asuinkiinteistöjen ja julkishallinnon jätehuollon järjestäminen, hyötyjätteiden hoitaminen sekä vaarallisten jätteiden keräys (HSY 2016). Lisäksi se antaa lajittelua ohjaavat huoltomääräykset (mt.).

Maaliskuun 2019 alussa tulivat voimaan uudet jätehuoltomääräykset, mutta niiden lajitteluvälitteet tulevat voimaan vasta vuoden 2021 alusta. Siihen saakka noudatetaan vanhoja vuoden 2012 toukokuussa voimaan tulleita määräyksiä (Taulukko 2). Niiden mukaan kaikissa asuinkiinteistöissä on pakollisena kierrättää sekajäte, yli kymmenen asunnon kiinteistöissä pakollisia ovat lisäksi kartonki, pahvi sekä biojäte ja yli kahdenkymmenen asunnon kiinteistöissä tulee olla astiat myös lasille sekä metallille. Paperinkeräys hoidetaan jätelain mukaan ja muovipakkausten kerääminen on vapaaehtoista. (HSY.) Jätelain 50. § mukaan kiinteistön haltijan on järjestettävä paperituotteille keräyspiste. Tämä tosin ei koske pientaloja tai haja-asutusalueilla sijaitsevia kiinteistöjä. Valtioneuvoston asetuksen (179/2012 10 §) mukaan jäteastian kanteen tai etuseinämään on kiinnitettävä selvästi erottuva merkintä, jossa ovat tiedot astiaan kerättävästä jätelajista sekä keräyksestä vastaavan yrityksen tai yhteisön yhteystiedot. Jäteastia tulee tyhjentää riittävän usein siten, että kertyvä jäte mahtuu astiaan ja astia voidaan aina sulkea. Jätteistä ei saa aiheutua ympäristön likaantumista, roskaantumista, hajua tai muuta hygieenistä haittaa.

Uusissa HSY:n jätehuoltomääräyksissä (Taulukko 2) lasi- ja kartonkijätelajikkeiden nimet muuttuvat lasi- ja kartonkipakkauksiksi. Biojäte-, muovipakkaus-, lasipakkaus-, pienmetalli- ja kartonkipakkauskeräyksistä tulee pakollista, jos kiinteistössä on vähintään viisi asuntoa. Pienmetallin keräysastian väri muuttuu mustaksi. Lisäksi taloyhtiöiden edustajien tulee jakaa useammin tietoa jätteiden lajittelusta ja kierrättämisestä. (HSY.) Jätelain 93. § mukaan myös kunnan on järjestettävä neuvontaa, tiedotusta sekä valistusta yhdyskuntajätteen määrän ja haitallisuuden vähentämiseksi jätehuollon asianmukaiseksi toteuttamiseksi.

Taulukko 2. HSY:n jätehuoltomääräysten mukaiset keräysvelvollisuudet asuinkiinteistöissä jätelajikkeiden mukaan vuosien 2012 ja 2019 määräysten mukaan.

Jätelajike	2012	2019
sekajäte	kaikki asuinkiinteistöt	kaikki asuinkiinteistöt
kartonki(pakkaus)/pahvi	yli 10 asuntoa	yli 5 asuntoa
biojäte	yli 10 asuntoa	yli 5 asuntoa
lasi(pakkaus)	yli 20 asuntoa	yli 5 asuntoa
metalli	yli 20 asuntoa	yli 5 asuntoa
paperi	jätelain mukaan	jätelain mukaan
muovipakkaus	vapaaehtoista	yli 5 asuntoa

Joissakin jätelajeissa tuottajalla on vastuu järjestää käytöstä poistettujen tuotteiden jätehuolto. Tällaisia tuotteita ovat ajoneuvojen renkaat, autot, sähkö- sekä elektroniikkalaitteet, paristot sekä akut, paperituotteet ja pakkaukset. Tuottajan on järjestettävä näille tuotteille vastaanottopaikkoja ja tiedotettava vastaanottopaikkojen sijainneista sekä aukioloajoista (Jätelaki 48 ja 51 §). Muovipakkausten vastaanotto voidaan rajata tiettyihin muovilajeihin (VNa pakkauksista ja pakkausjätteistä 11 §). Pakattujen tuotteiden maahantuojat ja ammattimaisesti pakkaavat yritykset voivat siirtää hyötykäyttövastuun eri tuottajayhteisöille tekemällä sopimuksen Suomen Pakkauskierrätys RINKI:n kanssa (Leppänen-Turkula & Riste 2007). Muut yritykset huolehtivat itse omien pakkaustensa hyötykäytöstä omalla kustannuksella (mt.). Juomapakkausten palautejärjestelmästä on omat säännöksensä jätelaissa. Juomapakkausten palautejärjestelmää PALPA:a ylläpitää Suomen Palautuspakkaus Oy. Ylläpitäjien tehtävänä on järjestää järjestelmiinsä kuuluvien pakkausten talteenotto, kierrätys tai uudelleenkäyttö (Simons ym. 2018, 26).

Jätelain 9. § mukaan tuotteen valmistuksessa tulee käyttää säästeliäästi raaka-aineita. Jos on mahdollista, niin raaka-aineina tulee käyttää jätteitä, jätteestä valmistettuja raaka-aineita tai käytettyjä tuotteita tai niiden osia. Valmistuksessa tulee välttää ympäristölle ja terveydelle haitallisia aineita sisältävien raaka-aineiden käyttöä. Tuotantomenetelmä valitaan niin, että valmistuksessa syntyy mahdollisimman vähän jätettä, joka on myös haitatonta terveydelle ja ympäristölle. Tuotetta ei saa pakata tarpeettomasti. Tuotteen tulee olla kestävä, korjattava ja uudelleenkäytettävä sekä jätteenä kierrätettävä ja tuotteen käytöstä tulee tulla mahdollisimman vähän jätettä. Tuotteesta ei jätteenä tule aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle tai ympäristölle tai roskaantumista eikä huomattavaa haittaa tai vaikeutta jätehuollon järjestämiselle.

Valtioneuvoston asetuksen (518/2014) mukaan pakkaus on valmistettava siten, että sen koko ja paino rajoitetaan mahdollisimman pieniksi. Se on suunniteltava valmistettava ja pidettävä kaupassa niin, että sen uudelleenkäyttäminen tai hyödyntäminen, mukaan lukien kierrätys, on mahdollista, ja että pakkausjätteen tai sen käsittelyssä syntyvien jäännösten loppukäsittelystä aiheutuvat haitalliset vaikutukset ympäristöön jäävät mahdollisimman vähäisiksi.

Jätelain 9. § mukaan tuotteen valmistajan on tarpeen mukaan huolehdittava, että tuotteessa on sen ominaisuuksia selventävät ja käyttöä, uudelleenkäyttöä, jätehuoltoa sekä tuottajavastuun kohdentamista helpottavat merkinnät, tai että siihen liitetään tiedot näistä seikoista. Tuotteen käyttäjille tulee tiedottaa tuotteeseen tehdyistä merkinnöistä ja niiden merkityksestä sekä uudelleenkäytön ja jätehuollon järjestelyistä. Valtioneuvoston asetuksen pakkauksista ja pakkausjätteistä 12. § mukaan tuottajan on julkisin tiedotuskampanjoin sekä muulla tiedottamisella huolehdittava, että pakkausten käyttäjillä sekä kuluttajilla on tarvittavat tiedot velvoitteista, keräyksestä, uudelleenkäyttö- ja hyödyntämisjärjestelmistä ja näiden merkityksistä. Lisäksi PALPA huolehtii toimintaansa liittyvästä tiedottamisesta (Simons ym. 2018, 26). Valtioneuvoston asetuksen (2014/518 10 §) mukaan erilliskeräykseen toimitettava pakkaus tulee olla tyhjennetty ja tarvittaessa puhdistettu, niin ettei se sisällä merkityksellisiä määriä elintarvikkeiden tai muiden aineiden jäämiä.

3 Tutkimuksen toteutus, menetelmät ja aineisto

Tässä luvussa kerron, mitä tutkin, miten tutkin sitä ja millaista aineistoa analysoin. Aluksi kerron, miten päädyin aiheeseeni pakkausten kierrätyskäytäntöihin, ja miten perustelen tutkimukseni. Sen jälkeen käyn läpi aineistonkeruumenetelmät, joita ovat virikkeellinen teemahaastattelu, havainnointi ja valokuvausmenetelmä. Tutkittavina on 14 kerrostaloasujaa pääkaupunkiseudulta. Aineistoa analysoin temaattisesti. Lopuksi kerron myös tutkimuksen rajoituksista ja luotettavuudesta.

3.1 Tutkimuskohde ja –kysymykset

Eskolan ja Suorannan (2008, 35) mukaan tutkimusidean keksiminen saattaa olla tutkimuksen vaikein vaihe. Tutkielman aihe voi määräytyä ainakin kolmella tavalla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 71–72):

1. aihe tai aihevalikoima annetaan,
2. aihe liittyy kurssiin, luettavien teosten teemoihin tai laajemmin tieteenalan laitosten keskeisiin tutkimusteemoihin tai
3. aihe valitaan vapaasti.

Sain tutkielman aiheeni osittain annettuna. Ohjaajani ehdotti minulle alkusyksystä 2018 pakkauksiin liittyvää tutkimusaihetta. Sain kuitenkin vapaasti valita, miten pakkauksia tutkin. Jonkin aikaa mietittyäni huomasin, että kiinnostavin näkökulma oli kierrättäminen. Minua alkoi kiinnostamaan se, miksi jotkut kierrättävät ja jotkut taas eivät. Lisäksi vaikka joku kierrättäisikin tunnollisesti, niin silti hän saattaa kohdata tilanteita, joissa ei voi tai osaa kierrättää toivomallaan tavalla. Halusin ymmärtää paremmin kierrättäjiä ja heidän rutiinejaan. Tällöin teoreettiseksi lähtökohdaksi valitsin käytäntöteorian ja laadullisen tutkimusotteen. Tutustuin tutkimuskirjallisuuteen, sillä se auttaa rajaamaan aihetta (Eskola & Suoranta 2008, 36). Huomasin, että kierrätystä on tosiaan tutkittu paljon, mutta se oli suurimmaksi osaksi toteutettu kvantitatiivisin menetelmin. Niiden lähtökohta oli ollut yksilökeskeisempi kuin mihin käytäntöteoria perustuu. Näinkin tällöin aukon, jota voisin tutkimuksellani täyttää.

Aineiston rajaamisesta tuli koitos, kun asiaa olisi voinut tutkia monesta näkökulmasta. Laadullinen aineisto onkin periaatteessa loppumaton, ja siksi se tulee rajata tarkkaan (Eskola & Suoranta 2008, 64). Ensiksi päätin, että tutkin juuri kotitalouksissa syntyvää pakkausjätettä, sillä kuluttajaekonomian opiskelijana minua luonnollisesti kiinnostaa kuluttajien ymmärtäminen. Toiseksi päätin tutkia kaupungeissa asuvia kotitalouksia kaupungistumisen ollessa iso trendi. Vuonna 2017 suomalaisista seitsemänkymmentä prosenttia asui kaupunkialueella (SVT 2019a). Tällä hetkellä väki pakkautuu pääkaupunkiseudulle ja isoihin korkeakoulukaupunkeihin (Tervo 2019). Koska eri kaupungeissa on erilaisia kierrätyskäytäntöjä, niin jouduin rajaamaan tutkimukseni tiettyyn kaupunkiin tai alueeseen. Pääkaupunkiseudulla asuu paljon ihmisiä, joten jätemäärätkin ovat suuria. Tästä syystä valitsin tutkimusalueekseni pääkaupunkiseudun. Pääkaupunkiseudulla on yksi yhteinen toimija eli HSY, joka hoitaa jätteidenhuoltoa.

Tämän jälkeen tuli päättää, ketä tutkin pääkaupunkiseudulla. Koska pääkaupunkiseudulla yhdeksänkymmentä prosenttia asuu kerros- tai rivitalossa (SVT 2019b), niin tutkimukseni rajautui niihin. Omakotikotitalouksilla on myös erilaiset kierrätysjärjestelmät kuin taloyhtiössä asuvilla, joten rajauksen vuoksi en ottanut niitä mukaan. Jotta saisin tutkittua erilaisia käytänteitä, halusin mukaan erilaisia kotitalouksia, kunhan tutkittava asui pääkaupunkiseudulla kerros- tai rivitalossa.

Lopulta päädyin seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaiset käytänteet mahdollistavat tai estävät pakkausten kierrättämistä?
2. Miten käytäntöteoriaa voidaan soveltaa pakkausten kierrätyksen tutkimukseen?

Haluan siis ymmärtää paremmin pääkaupunkiseudulla asuvien kotitalouksien kierrätysrutiineja. Tutkin pakkausten kierrätyskäytänteitä ja niiden elementtejä eli merkityksiä, kompetensseja sekä materiaaleja. Olen kiinnostunut tietämään, mikä saa kuluttajan kierrättämään pakkauksia, ja mikä taas estää kierrättämistä.

3.2 Aineistonkeruumenetelmät

Käytän laadullista menetelmää tutkiessani pakkausten kierrätyskäytänteitä. Lähestymistapani on etnografinen, joka taas sopii rutiinien, käytänteiden ja arkielämän kulutuksen tutkimukseen (Heinonen 2012). Myöskään Hargreavesin (2011) mielestä käytänteitä tutkittaessa ei tule luottaa vain kyselyiden tai haastatteluiden tuloksiin. Tulisi käyttää etnografiaa, jotta voidaan havainnoida, mitä oikeasti tapahtuu käytännettä suorittaessa. Etnografiset tutkimusmenetelmät ovat vakiinnuttaneet asemansa osana monien sosiaalitieteiden menetelmävarantoa (Huttunen 2010). Etnografiaa käytetään, kun halutaan saada syvällistä ymmärrystä (Hirsjärvi & Hurme 2009, 35) ja ymmärtää havainnoidun toiminnan sekä siihen liittyvän merkityksenannon välistä suhdetta (Huttunen & Homanen 2017).

Aineistoni koostuu haastatteluista ja havainnoinnista. Etnografisissa tutkimuksissa kerätään monenlaisia aineistoja täydentämään toisiaan (Huttunen & Homanen 2017). Useammalla aineistonkeruutavalla saadaan kattavampi kuva tutkimuskohteesta ja lisätään tutkimuksen luotettavuutta (Eskola & Suoranta 2008, 68; Hirsjärvi & Hurme 2009, 38). Haastattelun avulla voidaan selvittää toiminnan takana olevia motiiveja, jotka eivät kyselyissä tulisi esille. Se on hyvä valinta, kun aihe on vähän kartoitettu. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 34–35.) Pakkausten kierrättämistä on tutkittu vähän. Myöskään käytänteisiin liittyvää tutkimusta ei aiheesta löydy, joten haastattelu on hyvä tapa saada ymmärrystä aiheesta. Haastatteluilla saadaan selville, mitä henkilöt ajattelevat, tuntevat ja uskovat, kun taas havainnoinnilla saadaan välitöntä tietoa siitä, miten ihmiset oikeasti toimivat (Hirsjärvi ym. 2009, 212–213). Etnografinen tutkimus on siitä mielenkiintoinen, että ihmiset yleensä puhuvat yhdellä tavalla ja toimivat toisella tavalla (Huttunen & Homanen 2017).

Haastattelutapana käytin virikkeellistä teemahaastattelua. Haastattelun virikkeinä käytettiin kuvia, joita tutkimukseen osallistuvat olivat ottaneet ennen haastattelua sekä pakkauksia ja kuvia, joita olin tuonut haastatteluun. Lisäksi itse haastattelussa otin kuvia haastateltavien jätetiloista kotona ja taloyhtiön yhteisistä keräyspisteistä. Williams ynnä muut (2018) suosittelevat käyttämään kuvia tutkittaessa

pakkausominaisuuksia ja kierrätyskäyttäytymistä, jotta tutkittavat saadaan rohkaistua ajattelemaan monipuolisemmin.

Valokuvausmenetelmä

Valokuvausmenetelmä (*photo elicitation*) tarkoittaa sitä, että haastattelututkimuksen apuna käytetään haastateltavan kuvia, on ne sitten valokuvia, videokuvaa tai piirustuksia (Harper 2002). Kun haastateltava suostui osallistumaan tutkimukseeni, annoin hänelle ohjeet kuvien ottamisesta (Liite 1). Ohjeiden tarkoitus oli opastaa osallistujaa ottamaan kuvia pakkauksista, joita hänellä tyhjenee kotona. Jokainen osallistuja otti 5–25 kuvaa muutamien päivien aikana. Pyysin heitä lähettämään kuvat minulle ennen haastattelua.

Kuvien käyttöön on käytännöllisiä syitä, mutta myös tieteellisiä syitä. Ne osat aivoissa, jotka käsittelevät visuaalista informaatiota, ovat vanhempia kuin ne, jotka käsittelevät verbaalista informaatiota. Tämä tarkoittaa sitä, että visuaalisilla apukeinoilla päästään syvemmälle ihmisten tietoisuudessa ja käytetään enemmän aivojen kapasiteettiä (Harper 2002). Rosen (2016, 316) mukaan niiden avulla saadaan enemmän tietoa, sillä tutkittavat muistavat asioita paremmin katsomalla kuvia. Kuvien avulla saadaan erilaisia näkökulmia sosiaaliseen ilmiöön, sillä kuvat voivat muistuttaa erilaisia muistikuvia kuin pelkkä verbaalinen haastattelu. Kuvat auttavat tutkimaan arkipäivän asioita, joita pidetään itsestään selvinä. Kuvien avulla haastateltava pääsee etäämmälle arjestaan ja pystyy artikuloimaan asioita, jotka muutoin jäisivät sanomatta. Lisäksi ne toimivat tarkkoina todisteina reaali maailmasta, mutta tilanteen todistajaksi pääsee vielä tilanteen jälkeen. Niistä voi tulla esille jotain, mitä muuten tutkijalle ei olisi tullut mieleen tutkia. Valokuvausmenetelmä lisää haastattelijan ja haastateltavan yhteistyötä. Lisäksi haastateltava saa vahvemman roolin tutkimuksessa ja kuvista kertomalla hän pääsee kokemaan asiantuntijuutta.

Virikkeellinen haastattelu ja havainnointi

Haastattelu on yksi tiedonhankinnan perusmuoto, sillä se on käytetyimpiä menetelmiä yhteiskuntatieteissä (Hirsjärvi & Hurme 2009, 11). Teemahaastattelussa haastattelukysymyksiä ei ole lyöty lukkoon etukäteen, vaan kaikissa haastatteluissa

käsitellään samoja teemoja (Eskola & Suoranta 2008, 86; Hirsjärvi & Hurme 2009, 47; Hyvärinen 2017). Haastattelua varten siis luodaan teema-alueluettelo niin, että teemojen sisälle tulee apukysymyksiä. Tällainen haastattelutapa on tyypillistä myös etnografiselle tutkimukselle (Huttunen & Homanen 2017). Loin haastattelurungon (Liite 2), jota käytin apuna haastatteluissa. Haastattelurungon suunnittelussa käytin apuna aiempaa tutkimusta (ks. luku 2.1) ja Gram-Hanssenin (2014) ehdotusta siitä, miten energiankulutuksen käytänteitä tulisi tutkia haastatteluilla, kun tutkimuksessa sovelletaan käytäntöteoriaa. Tällöin haastatteluiden tulee paljastaa tietoa

1. teknologiasta (koko, määrä, tehokkuus ja näihin liittyvä infrastruktuuri),
2. tietotaidoista (tietoa teknologiasta sekä niiden käytöstä ja mistä tiedon on saanut tai oppinut),
3. rutiineista (tiedostamattomat arkipäivän tavat, joita kenties noudattanut lapsuudesta saakka) ja
4. syistä (miksi ihminen suorittaa näitä käytänteitä).

Koska nyt en tutki energiankulutusta, niin tulkitSEN teknologian materiaalielementtinä, jota esimerkiksi Shove ynnä muut (2012) käyttävät. Haastatteluteemoiksi tulivat ostoksilla käynti, tyhjän pakkauksen kanssa toimiminen, pakkausten ominaisuudet, aika ja vaiva kierrättämisessä, tiedonsaanti lajittelusta, pakkausten lajittelun koettu vaikeus tai helppous, pakkausten uudelleenkäyttö, panttipullot, jätteen vähentäminen, oman kodin kierrätystilat, taloyhtiön kierrätystilat, taloyhtiön jäteasiat, kierrätyspisteet ja kierrätystausta (Liite 2).

Tein haastattelurunkooni varalle paljon apukysymyksiä (Liite 2). Kysyin jokaiselta paljon samoja kysymyksiä, jotta pääsen teemoihin, joita haluan käsitellä. En kuitenkaan välttämättä käyttänyt sanatarkasti samoja kysymyksiä, joita haastattelurungossa oli. Kysymykset saattoivat tarkentua sen mukaan, miten keskustelu eteni. Jos aiheessa ei päästy tarpeeksi syvälle, kysyin tarkentavia kysymyksiä. Teemojen käsittely tapahtui eri järjestyksessä eri haastatteluissa. Väljyys antoi mahdollisuuden sille, että keskustelusta syntyi näkökulmia, joita ei ole tullut ajatelleeksi. Tästä syystä ei kannata estää keskustelun sivupolkuja. Saatoinkin kysyä osallistujalta lisää asioita, mistä hän alkoi puhumaan, vaikka muiden kanssa emme siitä olisi puhuneetkaan.

Haastattelua ennen osallistujat olivat ottaneet kuvia. Itse haastattelussa katsoimme niitä. Ilman haastattelua valokuvat olisivat olleet merkityksettömiä, sillä haastattelulla päästään sisälle kuvan tietoon (Rose 2016, 321). Haastattelua, jossa rohkaistaan haastateltavaa kertomaan kokemuksistaan käyttämällä apuna virikkeitä, kutsutaan virikehaastatteluksi (Törrönen 2017, 238). Virikkeitä voidaan käyttää haastatteluissa yhtenä osana tai koko haastattelu voi perustua virikkeiden käyttöön (mt., 239) Kuvien katselu kattoi vain osan haastattelusta. Rosen (2016, 321) mukaan osa katsoo kuvia kerrallaan, kun osa näkee parhaimmaksi levittää kaikki kuvat esille, jotta ne voi nähdä kerralla. Käytännön syistä näytin yksitellen jokaisen kuvan joko puhelimestani tai kannettavan tietokoneeni näytöltä ja pyysin osallistujaa kertomaan, mitä kuvan pakkauksille tapahtui kuvan ottamisen jälkeen. Yksi osallistuja näytti itse tietokoneeltaan kuvansa. Tämän jälkeen näytin kaikki kuvat kerralla ja pyysin heitä vielä kertomaan, mikä pakkaus tuntui kaikista helpoimmalta lajiteltavalta, ja mikä taas vaikeimmalta.

Olin tuonut haastatteluun mukani myös omia pakkauksia (Liite 3). Tämän tarkoituksena oli lisätä havainnointia tutkimukseen ja nähdä, miten osallistujat toimivat pakkausten kanssa, joita he ehkä eivät normaalisti osta. Lisäksi pakkaukset oli valittu sen mukaan, että ne eivät välttämättä olisi kaikille kaikista yksinkertaisimpia lajitella. Valitsin myös pesuainepakkaukset mukaan, koska harjoitteluhaastattelussa oli tullut esille, että kovat ja isot pakkaukset ovat vähemmän miellyttäviä kierrättää kuin kasaan menevät pakkaukset. Trudelin ja Argon (2013) ja Trudelin, Argon ja Mengin (2016) tutkimuksissa tuli myös esille, että rikkoutuneet tai palasina olevat jätteet kierrätetään epätodennäköisemmin. Tästä syystä valitsin myös pienen palan pakkausta otettavaksi mukaan haastatteluun. Annoin osallistujien eteen Leipomo Väyrysen leivän paperipussin, jossa on muovi-ikkuna, Alpron muovisen soijajogurttipurkin, jossa on irrotettava, kartonkinen ympärys, alumiinikansi sekä muovikansi, Lilly's Eco Cleanin muovisen pyykinpesunestepullon, Ole Hyvän muovisen astianpesuainetäyttöpakkauksen ja revintäpalan Apetitin kartonkisesta pakastepinaattikeittopakkauksesta. Pyysin osallistujia kertomaan heidän ajatuksiaan kyseisistä pakkauksista. Lisäksi kysyin, miten he lajittelisivat kyseiset pakkaukset.

Osallistujien kuvien lisäksi katsoimme kuvia viidestä erilaisesta pakkausinnovaatiosta (Liite 4). Näytin kuvat Sulapacin valmistamasta biohajoavasta Niki Newd -brändin kosmetiikkapakkauksesta, Coca-Colan sataprosenttisesti kasvipohjaisesta PET-muovipullosta, DeLight Packagingin puukuituelintarvikepakkauksesta, Pyrollin valmistamasta Makulihan paperimuovipakkauksesta ja muovisesta sekä uudelleenkäytettävästä RePackin verkkokauppatilauksissa käytettävästä pakkauksesta. Kuvien ympärillä oli jonkin verran tekstiä pakkauksesta, sillä kuvat oli tulostettu verkkosivuilta. Pyysin haastateltavia kertomaan heidän ajatuksiaan kyseisistä pakkauksista ja siitä, miten he lajittelisivat pakkaukset. Tarkoituksena oli selvittää kuluttajien ajatuksia uudentlaisista pakkauksista, joiden tarkoituksena on olla parempia ympäristölle kuin perinteiset pakkaukset. Halusin tietää, miten haastateltavat kokevat tällaisten pakkausten lajittelun.

Lisäksi haastattelussa katsoimme osallistujan kierrätystiloja kotona ja taloyhtiön tiloissa. Otin niistä kuvat analysoinnin avuksi ja pyysin osallistujaa kertomaan tiloista lisää. Osallistujien taustatiedot kysyin vasta lopussa, jotta haastattelu ei kuulostaisi viranomaisen tekemältä (Hyvärinen 2017, 27).

3.3 Osallistujat

Tein yhden koehaastattelun tuntemani ihmisen kanssa, jotta pystyin kokeilemaan ohjeitani, haastattelurunkoa, toimintaani ja haastattelu-aikaa (Hirsjärvi & Hurme 2009, 72; Hyvärinen 2017, 37). Koeosallistuja ei kuitenkaan asunut pääkaupunkiseudulla kuten muut osallistujat. En kuitenkaan kokenut sen häiritsevän vasta kokeillessani haastattelua. Totesin haastattelurunkoni olevan sopiva. Vasta tämän jälkeen valitsin pakkaukset, joita vien haastatteluihin ja kuvat, joita näytän haastattelussa. Valitsin niitä sen mukaan, millaiset pakkaukset oli koettu ongelmallisimpina harjoitteluhaastattelussa. Pakkausten valikointiin vaikutti myös se, millaisia pakkauksia kotonani tyhjentyi haastatteluiden aloittamista ennen.

Aloin etsimään osallistujia. Käytin haastatteluhenkilöiden rekrytointiin lumipallo-otantaa. Siinä tutkija käyttää hyödyksi omia kontaktejaan saadakseen uusia kontakteja (Hirsjärvi & Hurme 2009, 59–60). Kun saadaan osallistuja, niin häntä

pyydetään ehdottamaan muita henkilöitä, joita voisi haastatella kyseisestä aiheesta. Kysyin perheenjäseniltäni, ystäviltäni ja tuttaviltani, jos he tietäisivät ketään, joka voisi olla kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni. Olin kertonut, mitä tutkimukseni koskee, kuinka kauan se tulee suunnilleen kestämaan ja, sen että haastattelua ennen osallistuja joutuu ottamaan kuvia pakkauksista. Vasta kun sain kiinnostuneen yhteystiedot, kerroin tarkemmat tiedot tutkimukseen osallistumisesta ja annoin ohjeet (Liite 1). Aluksi osallistujien saaminen oli helppoa, mutta huomasin, että melkein kaikki osallistujat olivat alle 30-vuotiaita, sillä saman ikäiset kontaktini ehdottivat saman ikäisiä ystäviään tai sisarusiaan. Huolimatta siitä, että aloin pyytämään vanhempia ihmisiä osallistujiksi, niin en saanut niitä. Toivoin kuitenkin osallistujiksi eri elämäntilanteissa olevia, sillä heidän käytänteensä voivat olla erilaisia. Ongelman toi myös se, että lumipallo-otanta ei lähtenyt kunnolla käyntiin, sillä harva kontakti tai osallistuja antoi uutta kontaktia. Jouduin siis laajentamaan piiriäni saadakseni mukaan myös eläkeikäisiä. Sain ohjaajani kontaktien kautta lisää osallistujia.

Menetelmäkirjallisuudessa puhutaan paljon saturaatiopisteestä, kun puhutaan siitä, milloin haastateltavia on tarpeeksi. Saturaatiopiste tarkoittaa teoreettista kyllästymispistettä eli sitä, että haastatteluja ei enää tarvita (Eskola & Suoranta 2008, 61–62; Hirsjärvi & Hurme 2009, 60; Hyvärinen 2017). Uudet haastattelut eivät tuota enää lisää tärkeitä teemoja siinä vaiheessa. Kuitenkin opiskelijan tulee ottaa huomioon oman alan käytännöt ja työn ohjaajan sekä tarkastajan käsitykset haastattelujen minimimäärästä (Hyvärinen 2017). Olimme sopineet ohjaajani kanssa tavoitteeksi 12 haastattelua. Lopulta tein 14 haastattelua. Tämä johtui siitä, että olin haastatellut paljon nuoria ihmisiä, mutta koska sainkin osallistujiksi vielä keski- ja eläkeikäisiä, niin jouduin tehdä vielä useamman haastattelun saadakseni saturaatiopisteen täyttymään.

Aineistoni koostuu siis 14 teemahaastattelusta ja 14 osallistujan ottamista valokuvista sekä minun ottamistani kuvista heidän kierrätystiloistaan. Osallistujat olivat 22–70-vuotiaita. Osallistujien joukossa oli opiskelijoita, työssäkäyviä ja eläkeläisiä. He kaikki asuivat Helsingissä (12) tai Espoossa (2) kerrostaloasunnoissa joko yksin, osana pariskuntaa, lapsiperhettä tai kimppakämpää. Suurimman osan ammatti tai ammatti ennen eläköitymistä tuli esille haastattelussa tai sitä ennen. Ammattitaustat olivat hyvin erilaisia. En kysynyt osallistujien tulotasoa asian

henkilökohtaisuuden vuoksi, ja koska en ajatellut tiedon olevan olennaista enää, kun olin kysynyt tutkintoa, työllisyystilannetta, asunnosta ja perhetilannetta. Lisäksi Barrin (2002, 144) mukaan sosiaalis-taloudellisilla tekijöillä ikää ja sukupuolta lukuun ottamatta ei ole merkitystä kierrätyksen suhteen.

13 osallistujaa asui taloyhtiössä, jossa on yli 20 huoneistoa. Tällöin heillä tuli olla taloyhtiössä HSY:n voimassaolevien sääntöjen (ks. luku 2.4) mukaan kierrätysastiat sekajätteelle, biojätteelle, paperille, kartongille, metallille ja lasille. Yhden osallistujan taloyhtiössä oli tätä vähemmän asuntoja, mutta hänen taloyhtiössään oli keräysastiat myös metallille ja lasille.

Alla on taulukko (Taulukko 3) osallistujista taustatietoineen. Olen ottanut mukaan tietoja, jotka ovat olleet olennaisia tekijöitä joissakin aiemmissa kierrätystutkimuksissa (ks. luku 2.1). Yksittäisiin haastatteluihin viitatessani käytän haastateltavien koodeja, jotka näkyvät taulukosta.

Taulukko 3. Osallistujien koodit ja taustatiedot.

Koodi	Sukupuoli	Ikä	Asuntokunta (asukkaiden määrä)
H1	nainen	25	pariskunta (2)
H2	nainen	22	pariskunta (2)
H3	nainen	25	yksinasuva (1)
H4	nainen	24	yksinasuva (1)
H5	nainen	30	pariskunta ja alle vuoden ikäinen lapsi sekä kaksivuotias lapsi (4)
H6	mies	29	kimppakämpä (3-4)
H7	mies	28	pariskunta (2)
H8	nainen	29	pariskunta ja yksivuotias lapsi (3)
H9	nainen	66	yksinasuva (1)
H10	mies	28	pariskunta ja yksivuotias lapsi (3)
H11	nainen	63	pariskunta (2)
H12	nainen	53	yksinasuva (1)
H13	mies	70	pariskunta (2)
H14	nainen	51	yksinasuva (1)

Keräsin aineistoni helmi-maaliskuussa 2019. Haastattelut tehtiin samalla tai seuraavalla viikolla kuvien otosta. Poikkeuksena on yksi haastattelu, joka siirtyi sairaustapauksen ja lomamatkan takia kahden viikon päähän kuvien otosta. Tosin tällä välin osallistuja otti vielä lisää kuvia. Haastattelu kannattaa tehdä tilassa, johon

tutkimus kohdistuu, sillä paikan havainnointi voi auttaa ymmärtämään monia asioita, joita haastattelussa tulee esille (Huttunen & Homanen 2017). Koska tutkimuskohteeni on kotitalouksien kierrätyskäytännöt ja halusin myös nähdä kierrätystilat, niin luonnollisesti tein haastattelut osallistujien kotona. Ja koska haastattelupaikan kannattaa olla myös rauhallinen ja häiriötön (Hirsjärvi & Hurme 2009, 74), on koti yleensä hyvä paikka haastattelulle.

Teemahaastatteluun kuuluu olennaisesti haastattelujen äänittäminen (Hirsjärvi & Hurme 2009, 92). Tällöin haastattelu sujuu ilman katkoja, kun ei tarvitse kirjoittaa ylös asioita. Ensimmäiset haastattelut tallensin puhelimeni saneluohjelmalla, jota olin kokeillut harjoitteluhaastattelussa. Ääni kuului siitä hyvin. Kun olin tehnyt noin puolet haastatteluista, aloin siirtämään äänitteitä tietokoneelleni. Silloin huomasin, että yksi äänite oli vioittunut, eikä sitä voinut enää toistaa. Tällöin aloin äänittämään saneluohjelmani lisäksi yliopistolta lainaksi saamallani nauhurilla. Ongelma ei kuitenkaan enää toistunut. Koska yhtä äänitettä ei voinut enää kuunnella, niin kirjoitin ylös kaiken, minkä muistin haastattelusta ja tarkastutin dokumentin osallistujalta. Kysyin myös yksittäisiä lisäkysymyksiä puhelimen Whatsapp-sovelluksella. Osallistuja vastasi niihin ääniviestein. Litteroin ääniviestit sanatarkasti ilman äänenpainoja tai taukoja.

Haastattelut kestivät 39-89 minuuttia ja keskimäärin 63 minuuttia. Haastattelut litteroitiin. Litteroinnin kautta aineisto saatetaan lukijan omien tulkintojen ja arvioinnin kohteeksi. Kun se näytetään yleisölle, lisätään laadullisen tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja validiteettia. Litteroinnin apuna voidaan käyttää apuohjelmia tai litterointipalvelun voi ostaa myös muualta. (Ruusuvuori & Nikander 2017.) Kokeilin ensimmäisen haastattelun litterointia ensin ExpressScribe-ohjelman avulla, mutta ohjelma pilasi äänenlaadun sähinäksi. Sen jälkeen aloin litteroimaan ensimmäistä haastattelua suoraan puhelimen saneluohjelmasta. Litterointi oli kuitenkin hyvin hidasta ja halusin edetä nopeammin, joten litterointi ostettiin palveluna Tutkimustie Oy:lta. Litteroinnit on tehty puhekieltä noudattaen niin, että niissä on merkitty myös nauramiset ja tauot. Litterointia on yhteensä 168 sivua fontilla Verdana 8 ja rivivälillä 1,0. Sain kaikki valmiit litteroinnit maaliskuun 2019 aikana.

3.4 Aineiston analysointi

Aineistosta on tarkoitus etsiä jotain uutta ja ennen havaitsematonta eli uusia tapoja ymmärtää inhimillistä todellisuutta. Aineistosta ei nouse itsestään mitään esille, vaan sitä tulee lukea ja tulkita. Tutkijan valinnat ohjaavat ja jäsentävät aineiston käsittelyä. (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010.) Tutkimus ei kuitenkaan ole vain havaintojen tekemistä, vaan aineiston avulla tulee selittää mitä-kysymyksien sijasta miksi-kysymyksiin jokin ”mysteeri” (Alasuutari 2011, 216).

Analysointi tuntui hyvin vaikealta, mutta Eskola ja Suorantakin (2008, 162) toteavat, että on normaalia kokea epävarmuutta siitä, mitä aineiston kanssa tekisi. Siksi aineisto tulee tuntea läpikotaisin (mt., 151). Analyysi alkaa jo haastattelutilanteessa, kun tutkija tekee havaintoja ilmiön toistumisesta (Hirsjärvi & Hurme 2009, 135). Lisäksi jo tekstiksi muotoiltu versio on yksi tulkinta tilanteesta ja tästä syystä analyysivaiheessa kannattaa myös kuunnella tallenteita (Ruusuvuori & Nikander 2017). Lopulta aineistoa kannattaa tarkastella kokonaisuutena (Alasuutari 2011, 38). Alasuutarin (2011, 39–44) mukaan analyysi koostuu kahdesta vaiheesta: havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Pelkistämisen ensimmäinen vaihe on se, että aineistoa tarkastellaan vain tietystä teoreettismetodologisesta näkökulmasta eli siitä kulmasta, mikä tutkimuskysymysten kannalta on järkevää. Toiseksi raakahavainnot yhdistetään etsimällä niille yhteinen piirre, joka sopii koko aineistoon. Arvoituksen ratkaisemisessa tehdään tulkinta ilmiöstä.

Analysoinnissa käytin temaattista analyysia. Se on suositeltava tapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa (Eskola & Suoranta 2008, 178). Temaattisen analyysin vaarana on kuitenkin se, että aineiston varsinainen analyysi jää puutteelliseksi sitaattikokoelmaksi ilman teorian ja empirian vuorovaikutusta (mt., 175). Empiiriset havainnot eivät kuitenkaan ole tuloksia kuten Alasuutari (2011, 40, 78) kertoi, vaan tulkinnalla yritetään päästä niiden taakse havaintojen yhdistelyllä. Teemahaastattelun teemat antoivat hyvän jäsennyksen, joista lähteä liikkeelle (Eskola & Suoranta 2008, 151). Lähdin tekemään merkintöjä litterointeihin sekä kirjoittamaan ylös havaintojani. Yhdistelin ja pyörittelin niitä, kunnes löysin järkeviä yhdistäviä tekijöitä. Lukemani kirjallisuus ja käyttämäni teoria myös auttoivat tekemään järkeä siitä, mitä olin kuullut ja nähnyt (O'Reilly 2012, 199).

Lisäksi aineistooni kuuluu haastatteluiden lisäksi kuvia. Tutkijoille on useita tapoja katsoa kuvia (Rose 2016, 325). Niitä voi pitää yhtenäisenä aineistona tekstin kanssa tai niitä voi analysoida erikseen ja näin antaa kummallekin oman roolinsa (mt.). Itse toimin ensimmäisellä mainitulla tavalla, sillä en halunnut analysoida pakkauksia tai kierrätystiloja sen mukaan, miten minä näen niissä kierrätyksen esteitä tai mahdollistajia, vaan halusin tietää, mitä osallistujat niistä ajattelevat.

Laadulliseen aineistoon voidaan soveltaa näyte- ja faktanäkökulmaa (Alasuutari 2011, 112). Näin on myös tutkimuksessani. Faktanäkökulman soveltaminen näkyy niin, että olen kiinnostunut osallistujien todellisesta käyttäytymisestä (mt., 91). Haastattelut ja kuvien ottaminen on yksi tapa saada siitä tietoa. Toisaalta sovellan myös näytenäkökulmaa, sillä aineistoni on tutkimukseen osallistujan todellisuuden osa (mt., 114). Näytenäkökulmassa olennaista ei ole se, että onko kaikki totta, sillä tärkeää on saada tietää, miten osallistuja itse jäsentää maailmaa, jossa kierrätyskäytännöt syntyvät. Haluan siis tietää, miten osallistujat kokevat itse kierrätyskäytännöt. Tähän pääsee käsiksi myös teemahaastatteluilla. Näyte ei kerro itsestään mitään ja siitä voi tehdä vain itseään koskevia havaintoja. Kuitenkin tutkimalla näytteen ominaisuuksia voidaan tehdä päätelmiä myös laajemmasta kokonaisuudesta, jos aineistosta löydetään toistuvia rakenteellisia piirteitä. Näyte voi antaa vääristyneen kuvan, mutta se johtuu siitä, että näytteistä ei muodostu edustavaa kuvaa.

Analyysin luotettavuus ja rajoitukset

Tutkimusta tehdessä tulen miettineeksi subjektiivisuuttani ja siten tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen tuloksiin vaikuttaa se, miten tutkimus on tehty ja miten aineistoa on tulkittu. Tutkimuskysymyksistä riippuu, millaisen haastattelurungon tekee, millaisia haastateltavia valitsee ja kuinka montaa haastattelee. Toisaalta tulkintaan vaikuttaa se, että millaista omaa kokemusta tutkijalla on, millaista kirjallisuutta hän on lukenut ja kuinka paljon kokemusta tutkijalla on. Itse mietin paljon ympäristöasioita ja olen lapsuudesta saakka kierrättänyt jätteitä edes jossain määrin. Viime vuosina olen erityisesti yrittänyt tietoisesti vähentää sekajätteen määrää kotitaloudessani. Lisäksi tämä on ensimmäinen edes jossain määrin tieteelliseksi tutkimukseksi kutsuttavissa oleva tutkimus, jonka teen. Näillä saattaa

olla jonkinlaista vaikutusta siihen, miten olen tehnyt tutkimustani, tai miksi olen edes päätenyt aiheeseeni. Laadullinen tutkimus metodina lisäksi voi lisätä subjektiivisuuttani. Eskola ja Suoranta (2008, 210–211) antavat synninpäästön, sillä heidän mukaansa laadulliseen tutkimukseen ei voi soveltaa perinteisesti ymmärrettyä validiteettia ja reliabiliteettia. Heidän mukaansa laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja se, että myöntää tutkijan olevan tutkimuksen keskeinen tutkimusväline. Tutkimuksen luotettavuuden kriteeri on siten tutkija itse. Alasuutarikin (2011, 60) sanoo, että maailma ei esittäydy meille sellaisenaan, vaan aina sen suhteen kautta, mikä meillä on tähän maailmaan. Täten tutkin ja analysoin omasta näkökulmastani.

Kuitenkin lisätäkseen tutkimuksen luotettavuutta yritän avata tutkimuksen tekoani mahdollisimman paljon. Kerron tekemistäni valinnoista ja rajouksista koskien aineistonkeruuta sekä aineistoa. Kokonaisuudessaan koko tutkielmani kertoo siitä, mitä olen lukenut ja tehnyt. Sen avulla voin lisätä avoimuutta ja siten tutkimukseni tulosten luotettavuutta.

Aineistooni liittyy joitakin rajoituksia, joita koitin välttää. O'Reillyn (2012, 44) sanoo, että kun käyttää lumipallomenetelmää aineistonkeruussa, niin tulee miettiä, että alkuperäiset kontaktit ovat tarpeeksi heterogeenisiä riippuen tutkimuskohteesta. Tarkoitukseni oli saada mahdollisimman erilaisia ihmisiä erilaisissa elämäntilanteissa mukaan tutkimukseeni. Vaikkakin kontakteihini kuului erilaisia, eri-ikäisiä ja eri tason koulutuksen saaneita, niin heterogeenisyyden saaminen oli vaikeaa. Vain noin joka kolmas ensimmäisistä kontakteistani ja osallistujista antoi kenenkään yhteystietoja, joihin voisin ottaa yhteyttä. Tällöin on vaarana, että vain innokkaimmat kierrättäjät osallistuvat. Esimerkiksi kaikki osallistujat kierrättävät vähintään joitakin materiaaleja. Kukaan ei siis vastustanut ideaa kierrätyksestä. Silloin kun tutkimuksen aihe tai kohderyhmä ei vetoa ihmisiin eikä heidän identiteettiinsä, haastateltavia voi olla vaikeampi saada (Hyvärinen 2017, 37). Tästä johtuen ihmiset, jotka eivät kierrätä, eivät ehkä halunneet osallistua tutkimukseen. Toisaalta voi olla niinkin, että kontaktini eivät tunteneet sellaisia ihmisiä tai näiltä ihmisiltä ei edes tullut mieleen kysyä kiinnostusta osallistua.

Lisäksi sukupuolten moninaisuuden suhteen en täysin onnistunut. Osallistujistani kymmenen on naisia ja miehiä on neljä. Vaikkakin kysyin osallistujia miehiltä ja naisilta, niin naisilta oli helpompi saada kontakteja. He taas ehdottivat osallistujiksi naispuolisia ystäviään tai tuttaviaan. Yleisesti haastatteluihin on helpompi saada naisia, mutta johtuen myös tutkimuksen aiheesta, naiset saattoivat olla kiinnostuneempia osallistumaan tai kontakteilleni tuli ensiksi mieleen kysyä juuri naistuttujaan osallistumaan. Kierrättäminen on kotityötä ja kotityöt sekä koti ovat taas perinteisesti mielletty naisten alueeksi. Suomessakin naiset tekevät enemmän kotitöitä kuin miehet (Tilastokeskus 2018, 125). Oatesin ja McDonaldin (2006) mukaan naiset ovat myös kierrätyksen suhteen yleensä aloitteellisimpia parisuhteissa kuin miehet. Tämä voi olla yhtenä syynä, että enemmistö osallistujista on naisia.

Tarkoituksena oli saada mukaan myös lapsiperheitä, joissa on koulu- tai opiskeluikäisiä lapsia. En kuitenkaan saanut sellaisia osallistumaan. Olisi ollut kiinnostavaa tietää, miten perheen dynamiikka vaikuttaa kierrätykseen, kun kierrättäjiä onkin useampi perheessä vai muuttuuko kierrätyskäytännöt lainkaan.

4 Rutiinit pakkausten kierrätyskäytännöissä

Päivittäiset tavat ja rutiinit ovat syvästi koodattu materiaaliseen kulttuuriimme (Shove, Watson, Hand & Ingram 2007). Aineistosta tulee esille, että kierrätys on jokapäiväinen tavallinen kotitalousrutiini. Se on koordinoitu muiden kotitalousrutiinien kanssa (Wheeler & Glucksmann 2014). Poisheittäminen onkin yleensä rutinoitunutta (Heatherington 2004) ja talousjätteen käsittelyyn ei liity paljoakaan harkintaa tai tietoisia valintoja (Heiskanen 1992, 55). Rutiinit ovat arkipäivän käytäntöjä, jotka tuovat arkeen järjestystä ja auttavat ihmisiä sopeutumaan muutoksiin (Heinonen 2012). Ne ovat enimmäkseen urautuneita yksilöllisiä käyttäytymismalleja (Ilmonen 2007, 199). Niiden noudattaminen on automaattista, eikä tekeminen ole tietoisia kuten ei myöskään aineistoni tutkittavien kierrättäminen. Rutiineja noudatetaan tottumuksesta ilman erityistä päätöstä (Heinonen 2012) ja siten aina ei tarvitse aloittaa alusta ja pohdiskella vaihtoehtoja (Ilmonen 2007, 201). Omaa käytöstä ei siten kyseenalaisteta kuten seuraavasta sitaatista voi lukea:

Se meni kyllä ajattelemta sitten sinne sekajätteeseen. (H14)

Tavat ja rutiinit päätyvät pohdinnan kohteiksi vain, kun kohtaa tilanteen, jossa niitä ei enää voi toteuttaa totutulla tavalla (Ilmonen 2007, 198). Kaikki käytännöt eivät kuitenkaan ole rutiineja, vaan käytännöistä tulee rutiineja, kun niitä johdonmukaisesti toistetaan (Neal, Wood & Quinn 2006). Toiminta on muuttunut rutiiniksi, kun se tapahtuu itsestään. Mitä useammin rutiinia toistetaan, sitä parempi tekijästä tulee rutiinin tekemisessä. Nämä tavat vaikuttavat käytökseen laajasti, sillä 45 prosenttia käyttäytymisestä tapahtuu joka päivä suunnilleen samaan aikaan ja samassa paikassa (mt.). Niitä ei rikota tai luoda tahdolla, joten mielen muuttaminen ei tarkoita rutiinin muuttamista. (mt.) Rutiinit ovat pääsyy siihen, miksi ihmiset eivät toimi niin kuin suunnittelevat toimivansa (Triandis 1997, Thomas & Sharpin 2013 mukaan). Tästä syystä tieto tai omat arvot eivät aina näy kierrätysrutiineissa. Samoin Langleyn ynnä muiden (2011) mukaan aikomus ei aina muutu toiminnaksi kierrätyksen suhteen.

Pakkausten poisheittämistä ja lajittelua tehdään siten tottumuksesta. Rutiineihin kuitenkin vaikuttavat ja niitä muokkaavat aineiston mukaan tietyt tilanteet, joita ovat pakkauksen ominaisuudet, osaaminen ja aikaan sekä paikkaan liittyvät ongelmat. Se, miten nämä tilanteet vaikuttavat rutiineihin, johtuu osittain kannustimista, joita ovat ympäristö, normit ja raha.

Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi kierrätyskäytänteitä, jotka aineiston perusteella estävät tai mahdollistavat kierrätyksen onnistumisen. Olen jakanut nämä tekijät kolmeen teemaan. Ensimmäinen on materiaalituntemus, toinen ajan sekä paikan vaikutus ja kolmas ympäristö, normit sekä taloudellinen hyöty.

4.1 Materiaalituntemus – materiaalit ja kompetenssit

No tää on just ehkä vähän semmonen mun mielestä, että tätä mä aina vähän mietin, et mihin tää kuuluu. (H12)

Kun tuote on käytetty, pitää sen pakkaus yleensä hävittää. Siitä on vaivaa kuluttajalle. Kierrättäminen vaatii tietoa siitä, mitä asioita kierrätetään, millaista jätettä ja missä kunnossa sitä saa eri jäteastioihin laittaa, mitä materiaalia erinäiset jätteet ovat, mitä erinäiset merkinnät jätteissä tarkoittavat ja missä kierrätys tapahtuu. Suuri este kierrätykselle tuntuu olevan se, että ei ole varmuutta siitä, mitä jollekin pakkaukselle kuuluu tehdä kierrätysvaiheessa kuten yllä olevasta sitaatista näkyy. Tällöin pakkaus voidaan laittaa herkästi sekajätteeseen, koska ei ole ajallisia tai henkisiä voimavaroja etsiä tietoa pakkauksen kierrättämisestä. Henkinen voimavara tarkoittaa yksilön tiedollista ja taidollista kompetenssia (Raijas 2005). Sitä saadaan koulutuksen, oman kiinnostuneisuuden ja ammatillisen sekä elämäkokemuksen avulla (mt.). Henkistä voimavaraa tarvitaan erilaisten kotitaloustöiden suorittamisessa kuten jätteiden lajittelussa. Monien kierrätystutkimusten mukaan juuri tiedolla on vaikutus kierrättämiseen ja sen onnistumiseen (esim. Babaei ym. 2015; Barr ym. 2003). Myös Williamsin ynnä muiden (2018) mukaan pakkausten kierrätyksessä tieto ja osaaminen vaikuttavat kierrätyksen onnistumiseen. Lisäksi pakkauksen ominaisuuksilla on väliä siinä, miten kierrätetään (Nemat, Razzaghi, Bolton & Rousta 2019), sillä erilaiset ominaisuudet vaativat erilaista osaamista.

Pakkauksen materiaali ja osat

Hyödykkeet osallistuvat sosiaalisen maailman rakentumiseen (Ilmonen 2007, 292). Ne välittävät käytänteitä ja muodostavat systeemin, joka jatkossa muotoilee niitä (Reckwitz 2002). Pakkauksia on hyvin monenlaisia ja erilaisista materiaaleista sekä osista valmistettuja. Tämä johtuu siitä, että niiden sisällöt eroavat, mutta myös siitä, että valmistaja haluaa erottautua markkinoilla. Pakkausten monimuotoisuus vaatii kotitaloudelta voimavaroja ja taitoa tunnistaa materiaaleja. Mitä monimutkaisempia pakkaukset ovat, sitä enemmän osaamista myös vaaditaan. Niiden kierrättämisen oppiminen, sisäistäminen ja muuntaminen rutiinimaisiksi käytännöiksi vaatii enemmän aikaa (Ilmonen 2007, 291). Kierrätysongelmat voivat liittyä siihen, että ei tunnisteta materiaalia, kuten seuraavassa esimerkissä, jossa kartonkipakkauksen epäilläänkin olevan sisäpintansa vuoksi jotain muuta kuin kartonkia:

Niin mä jäin miettiin, että kun siellä on itse asiassa semmonen hopeinen pinta sisällä, niin onkohan se ees pahvii. Me ollaan laitettu ne pahvinkierrätykseen. (H8)

Tällainen ongelma syntyy, kun materiaali ei täysin vastaa sitä, millaiseksi kyseisen materiaalin mieltää. Materiaali ei vaikuta miltään materiaaalilta, jonka osaisi tunnistaa. Kierrätysastiat ovat aina tietylle jätemateriaalille, ei tietynlaisille pakkauksille. Jätettä siis lajitellaan materiaalien mukaan, eikä pakkausten mukaan. Henrikssonin, Åkessonin ja Ewertin (2010) mukaan jätekatteeriat eivät vastaa kulttuurisia kategorioita. Heidän mukaansa tavalliselle kuluttajalle on vaikea tunnistaa materiaaleja toisistaan tai ymmärtää lajittelusääntöjä (mt.). Tämä tuli erityisesti esille, kun osallistujan lajiteltavana oli uudenlainen pakkaus tai, kun näytin kuvia pakkausinnovaatioista. Kierrättäjästä tulee epävarma ja tällöin sekajäte tuntuu helpoimmalta valinnalta. Seuraavassa esimerkissä tutkittavalla oli ollut pakkaus, joka vaikutti muovilta, mutta pakkauksessa luki, että se on biohajoava:

No mä laitoin sinne sekajätteeseen, ku sit mä olin et, no ei mul oo mitää biookaan, mut siit mä tavallaan hämmennyin, et onks tää semmonen, et mä oisin voinu laittaa tän johonkin bioon. (H5)

Uusien materiaalien myötä totutut kategoriat eivät enää toimikaan, mikä hämmentää kierrättäjiä. Muovi on totuttu pitämään ympäristölle haitallisena, mutta kyseisessä

tapauksessa muovilta vaikuttava pakkaus olisikin biohajoavaa. Samassa pakkauksessa voi olla myös monia erilaisia materiaaleja tai se on voitu valmistaa yhdistelmäateriaaleista, jolloin materiaalin tunnistaminen vaikeutuu entisestään. Esimerkiksi jos paperisessa tai kartonkisessa pakkauksessa on lisäksi muovia tai muoviksi mielletävää materiaalia, ei ole varmuutta siitä, että voiko sen laittaa paperi- tai kartonkikeräykseen tai pitäisikö eri materiaalit irrottaa toisistaan.

Ilman tätä tutkimust mä laittaisin tän sekajätteeseen, mut emmä oikeestaan ees osaa sanoo, et mihin tää kuuluu, koska tässähän on muovii, täs on paperii ja lisää muovii, et mä en oikeestaan tiä, et mitä tällasille pitää tehdä purkamatta näitä tavallaa, mihin ne kuuluu. (H7)

Pakkauksissa on läpinäkyviä, muovisia aukkoja, jotta kuluttaja voi nähdä, mitä pakkauksen sisällä on ja näin myös varmistaa tuotteen laadun (Korhonen, Ollila & Järvi-Kääriäinen 2007). Kun pakkausta ei tarvitse avata, syntyy hävikkiä vähemmän, sillä avattuja pakkauksia kuluttajat eivät yleensä halua ostaa (mt.). Muoviaukot voivat kuitenkin estää kierrätyksen. Yksi osallistuja ajatteli pilaavansa kierrätysmassan, jos laittaisi sinne materiaaleja, jotka eivät sinne kuulu, koska ei ole erotellut materiaaleja toisistaan. Huolimatta siitä, että se olisikin sallittua. Kierrättäjät siten kokevat tarvetta onnistua ja ovat tunnollisia järjestelmän suhteen. Samoin Williamsin ynnä muiden (2018) tutkimuksessa tuli esille, että kierrättäjillä voi olla pelkoa siitä, että pilaavat järjestelmän ja näin helpointa on laittaa pakkaus vain sekajätteeseen.

--tän tyyppisiä jotain leipäpakkauksia on olemassa mitä itekin syö, niin sit ne menee oikeesti sinne sekajätteeseen, kun siinä on se muovi vaikka siinä oliskin loput sit pelkkää paperii niin se muovi vähän pilaa kierrätystä tai kierrätysintoo. En mä jaksa alkaa sitä repiikään siitä pois. Vaikka mä tiedän et periaatteessa tietyis astiois mihin saa laittaa pienii määrii asioita niin mä en ite halua laittaa ollenkaan. --tai et paperinkierrätys niin se tietenkin pilaa sitä massan puhtautta siinä valmistusvaiheessa siel tehtaassa niin mä en halua olla se joka laittaa sinne hirveet kasoja jotain väärä aineita ja pilaa siellä jotain hyviä papereita. (H2)

Aineistoni mukaan suurin osa ei lähtisi irrottamaan pakkauksen eri materiaaleja toisistaan, ellei sitten se olisi hyvin helposti tehtävissä, vaan laittaisi pakkauksen mieluummin suoraan sekajätteeseen. Myöskin Williamsin ynnä muiden (2018)

tutkimuksen mukaan osien irrottaminen oli este kierrätykselle tai se, että ei tiedetty kuuluiko osat irrottaa toisistaan vai ei. Sääntöjen mukaan muovipakkauksen osat tulisi irrottaa toisistaan, eikä pakkauksia saa laittaa sisäkkäin muovipussiin tai keräysastiaan. Tästä syystä eri materiaalit ja osat tulisi voida irrottaa toisistaan helposti. Toisaalta yksi osallistuja irrottaa pakkauksen osia, joita kotitaloudessa ei edes tarvitse poistaa:

--sehän on sanottu aikanaan, että jätetään ne näihin, mutta mä oon luku sen nyt jostakin, että ne muovit kuitenkin siellä erotellaan muoveihin, ni sit mä oon ajatellu, et joo, että mä voin erotella sen jo. (H9)

Czajkowski, Kądzian ja Hableyn (2014) mukaan moni on valmis kierrättämään kotona, vaikka joku kolmas osapuoli voisi tehdä sen sijasta. Halu tehdä enemmän kuin vaaditaan voi johtua ympäristötietoisesta omakuvan ylläpidosta, uskoon siitä, että tekee kierrättämisen paremmin kuin joku muu tai kokee moraalista velvollisuutta kierrättää omasta kulutuksesta syntyvät jätteensä (mt.).

Muovi ja pakkausten ekologisuus

Simonsin ynnä muiden (2018, 30) mukaan muovi on haasteellisin pakkausmateriaaleista. Se aiheuttaaakin maailmalla ja myös Suomessa luonnossa ongelmia. Merkittävä osa jätemateriaalista kuten myös suurin osa suomalaisten käyttämästä muovista menee poltettavaksi ja sitä kautta energiankäyttöön. Kuitenkin Suomessa juomapakkausten palautusjärjestelmä PALPA ohjaa tehokkaasti pakkausten uudelleenkäyttöön. (Simons ym. 2018, 30.) Langley ynnä muiden (2011) mukaan sekajätteeseen päätyy helpoiten juuri muovipakkaukset, kun taas todennäköisimmin kierrätetään lasi- ja metallipakkaukset. Pakkaukset, jotka nähdään vähemmän arvokkaina tai sellaisina, joille ei ole uutta käyttöä päätyvät herkemmin sekajätteeseen (mt.).

No siis pahvii kyl tulee, mut sit jotenkin ei tuu niin huono omatunto [naurahtaa] heittää sitä sekajätteeseen kuin vaik sit muovii tai metallii. (H4)

Aineistoni mukaan eri materiaaleista muovin kierrättäminen tuntuu vaikeimmalta. Tämä voi johtua siitä, että muovipakkauksia on vasta alettu kierrättämään, eikä

kaikissa kiinteistöissä niitä edes vielä kierrätetä. Muovin kierrättämiseen ei ole vielä samanlaista tottumusta kuin vaikkapa kartonkiin, jota on kierrätetty pitkään. Lisäongelmansa tuo se, että kaikki muovi ei ole kierrätyskelpoista nykyisessä systeemissä, vaan kierrättäjän tulee osata tunnistaa muoveja toisistaan tai tunnistaa symboleja (Kuva 3.1–3.7), joita muovipakkauksissa monesti on:

Siinä on se kolmonen, mitä ei voi pistää, jonka mä aina välillä muistan neloseksi, niin sit mun pitää tarkistaa, et kumpi se oli. --et jos muovissa on vaikka, en mä tiiä kuin monta, kaheksan eri numeroo, niin ei ne mulle välttämättä kauheesti kerro sen kierrättämisen suhteen, et mä mietin ehkä enemmän sitä, että vaikka muovissa, et onks se nyt sitten se elintarvike, mihin se on kääritty, et mä pistän sen sit sinne muovinkeräykseen, jos se on tällönen ruokajuttu, tai jos se on joku muu niin, sit mä katon, että eihän se oo se kolmonen, niin sit mä pistän senkin sinne muovinkeräykseen. (H14)

Lisäksi jätteistä tulee osata erottaa muovipakkaukset muista muotijätteistä, sillä kierrätykseen sopii vain pakkaukset, eivät kaikki muovituotteet. Tämä johtuu siitä, että vain pakkausten kierrätyskustannukset kuuluvat pakkausteollisuuden maksettavaksi jätelain tuottajavastuun mukaan. Perussäännön mukaan muovinkeräykseen laitetaan pakkauksia, joita on käytetty ruuan tai vaikka pesuaineen pakkaamiseen.

Kuva 3.1–3.7. Muovin kierrätysmerkinnät. Numero 03 eli PCV-muovi ei sovi kierrätykseen kuten ei myöskään muovituotteet, jotka eivät ole pakkauksia. Kuvat: Uusiomuovi.

Kuitenkin monet osallistujat ovat huomanneet, että sekajätteestä suurin osa on muovia, ja kun muovia oli aloitettu kierrättämään, väheni sekajätteen määrä huomattavasti. Tämä kannusti jatkamaan. Viime vuosien uutisointi on saanut kuluttajat varuilleen muovin suhteen. Osallistujat näkevät muovin haitallisimpana materiaalina ympäristölle ja sille toivotaan vaihtoehtoja:

En tiedä, miten tää valmistetaan, että paljon menee energiaa tällösen rasian valmistamiseen, mutta kyl tää kuulostaa

*fiksummalt ku muovi, mikä pysyy siellä sitte luonnossa iät ajat.
(H6)*

Myös Steeniksen, van Herpenin, van der Lansin, Lighartin ja van Trijpin (2017) mukaan kuluttajat pitävät muoveja ja metalleja vähiten ekologisina materiaaleina. He myös luottavat omiin uskomuksiinsa ja ovat helposti harhautettavissa, kun kyse on materiaalien ekologisuudesta (mt.). Kulutus, tuotteet ja pakkaukset tosiaan kuluttavat ympäristöä, ja siksi se tulee ottaa huomioon suunnittelussa. Ei ole kuitenkaan yhtä pakkausmateriaalia, joka olisi paras ympäristölle, sillä materiaalivalintaan vaikuttavat tuote ja sen sisältö (Leppänen-Turkula ym. 2007; Lindh, Olsson, Williams 2015). Lisäksi pakkauksen materiaali vaikuttaa vain vähän pakkauksen ekologisuuteen (Lindh ym. 2015). Osallistujat pitivät mieluisimpana ja ekologisimpana vaihtoehtona kuitupakkauksia ja lisäksi kokivat sen helpoimmaksi kierrättää. Aiempien tutkimusten mukaan kuluttajat valitsevat mieluiten kartongista valmistetun pakkauksen (Magnier & Schoormans 2017; Rokka & Uusitalo 2008) tai paperisen pakkauksen (Lindh ym. 2015). Rokan ja Uusitalon (2008) mukaan materiaali on melkein yhtä tärkeä tekijä ostopäätöksessä kuin hinta, kun taas Bech-Larsenin (1996) mukaan pakkauksen ympäristövaikutuksilla ei ole vaikutusta ostopäätöksiin.

Kuva 4.1-4.3. Kartonkinen kaurahiutalepakkaus on helppo kierrättää, kun taas paperia ja muovia sisältävä leipäpussi vaikea kuten myös monta osaa sekä multaa sisältävä yrttipakkaus.

Aineiston perusteella muovin kielteinen mielikuva ei suoraan näy muovin välttämisenä muutoin kuin muovipussien vähentämisenä. Ainoastaan yksi osallistuja selkeästi yritti välttää muoviin pakattuja tuotteita ympäristösyistä ja muovista

irtoavien kemikaalien takia. Hänen mukaansa muovin välttäminen ei tosin aina onnistu, sillä välillä tuote, jonka haluaa, on pakattu muoviin tai taloudellisten syiden takia ei ole mahdollista ostaa muovitonta kalliimpaa tuotetta. Aiempien tutkimusten mukaan kuluttajat ovat valmiita maksamaan ekologisesta pakkauksesta (van Birgelen, Semeijin & Keicher 2009; Lindh ym. 2015; Martinho, Pires, Portela & Fonseca 2015) ja kierrätettävästä pakkauksesta (Heiskanen 1992) enemmän. Kuitenkaan pakkauksen ekologisuus ei mene hinnan ja tuotteen maun edelle (van Birgelen ym. 2009).

Liialliselta vaikuttavaa pakkaamista sen sijaan vältellään, joten mieluiten ostetaan se tuote, joka on pakattu kevyemmin. Tämä vastaa aiempaa tutkimusta aiheesta (Lankinen 2005, 41; Monnot, Reniou, Parquel & Elgaaid-Gambier 2019). Yamaguchin ja Takeuchin (2016) mukaan vähemmästä pakkausmateriaalista ollaan jopa valmiita maksamaan enemmän. Pakkauksen eri materiaalien ja osien määrällä on myös vaikutusta osallistujien mukaan kierrätykseen. Jos osia joutuu irrottelemaan toisistaan, voi olla helpompaa heittää pakkaus vain sekajätteeseen. Pakkausmäärällä on siten väliä kierrätyksessä. Aineistoni mukaan kaupassa ei yleensä kuitenkaan mietitä pakkauksen kierrätyskelpoisuutta, vaikkakin Lindhin ynnä muiden (2015) mukaan jos kuluttajalle on väliä pakkauksen ympäristövaikutuksilla, niin hän miettii myös pakkauksen kierrätettävyyttä. Ainoastaan yksi osallistuja mainitsi, että pakkauksen materiaalilla voi olla välillä vaikutusta tuotteen valintaan kaupassa:

Jos mä mietin vaikka jotain tomaattimurskapurkkia, et otanko sen metallisen vai sen kartonkisen, niin ehkä mä otan sen kartonkisen, kun se on helpompi kierrättää. --Mut nyt kun oli sellanen, et olikohan se Atria tai mikä, alko pakkaamaan jonkun jauhelihan tämmöseen mustaan muoviin ja sitä kehuttiin, et se on, et tää paketti on jotenkin luontoystävällisempi tai tämmönen, mut sit siitä tulikin, et se musta muovi onkin huono, ettei sitä voi kierrättää siellä muovin puolella, niin sit mä ajattelin, et no en mä sit tommosta ota, et mä otan edelleen sen perinteisen jauhelihapaketin. (H14)

Haastateltava sai uudesta pakkauksesta ristiriitaista tietoa koskien pakkauksen ekologisuutta. Kuluttajilla ei ole yleensä asiantuntemusta, jonka perusteella osaisi tehdä aina ekologisimman valinnan, ja siksi muualta tulevaan tietoon luotetaan. Liitteen 4 pakkausinnovaatioihin osallistujat reagoivat myönteisesti, mutta

varauksellisesti. He eivät osanneet sanoa, onko pakkaus parempi ympäristölle vai ei, mutta pitivät ajatuksesta, jossa nykyisille pakkauksille keksittäisiin ekologisempia vaihtoehtoja. Kuitenkin läpinäkyvä, muovinen ikkuna pakkauksessa (Pyrollin Makuliha-pakkaus) sai ihmettelyä, sillä sen ei uskottu olevan ekologinen tai helposti kierrätettävä. Lisäksi sanat kuitupakkaus, kierrätettävä pakkaus tai kasvipohjaisuus saivat osallistujat hämilleen siitä, että miten pakkaus tulisi kierrättää. Kierrätettävyyys ja ekologisuus eivät siten välttämättä tarkoita kuluttajille aina samaa.

Tieto kierrätyksen apuna

Nykyisin kuluttajalta edellytetään paljon osaamista ja hänet veloitetaan ottamaan itse asioista selvää. Hänen tehtävänsä on arvioida tiedon laatua ja osata hyödyntää sitä omassa toiminnassaan. Kuluttajalle tulee silti antaa riittävästi tietoa siitä, miten hän voi hävittää käytetyn pakkauksen ja tuotteen. Jätelain mukaan tuotteissa tulisi olla tiedot niiden jätehuollosta ja uudelleenkäyttömahdollisuuksista. Mitä selkeämmät ohjeet pakkauksessa on, niin sitä vähemmän aikaa ja vaivaa kuluttaja joutuu nähdä. Kuitenkaan kaikissa pakkauksissa ei ole minkäänlaista merkintää siitä, että miten se kuuluisi kierrättää. Monet osallistujat toivoivat pakkauksiin merkintöjä tai tekstiä, jossa kerrotaisiin, mihin pakkaus kuuluisi kierrättää.

Joskus joudun kyl tarkistaan netistä, et mitä mikin merkki tarkoittaa. Ja sitten itse asiassa se, kun niitä alkaa nykyään olla niin paljon niin se, kun joissain tuotteissa ei oo niitä, niin se on vähän häiritsevää, et sit ei tiedä, mitä sille tuotteelle pitäis tehdä, mutta me ollaan tulkittu se tilanne niin, et sit se kuuluu laittaa sekajätteeseen, et sitä ei voi kierrättää. (H8)

Käytännössä pakkaus hävitetään usein rutiinilla entiseen tapaan, eikä itse kierrätystilanteessa pakkauksesta tule välttämättä etsineeksi tietoa. Ongelmansa tuo myös se, että merkintöjen selvittäminen voi vaatia perehtymistä. Jätelain mukaan merkinnöiden ymmärtämistä tulee helpottaa tiedottamisella. Merkinnät voivat siis olla sellaisia, että niiden ymmärtämiseen tarvitsee avuksi tiedottamista, ohjeita tai muistilappuja. Tämä taas vähentää merkintöjen apua kierrätykselle, sillä selvitystyö vaatii entisestään kiinnostusta, aikaa ja jaksamista selvittää, mitä symbolit tarkoittavat. Kaikilla ei ole kuitenkaan edes tietoa siitä, että pakkauksessa voi olla jonkinlainen merkintä siitä, miten se kuuluu hävittää.

Sit ku siin ei jossain sanota, et missä tää kierrätettään, ni sit mä vaan laitan sekajätteeseen, koska sit en niin, sit mä oon miettiny välil, ku niis on jotain koodei, mut sit mä aattelen, et emmä nyt oo niin alkanut sitten perehtymään, että mihin mä sitä laittaisin. (H5)

En mä ees itseasias tienny, et pakkausmerkinnöis näkyy se hävitys... tapa. (H7)

Samoin Langleyn ynnä muiden (2011) tutkimuksen mukaan kuluttajat eivät yleensä etsi pakkauksesta tietoa pakkauksen kierrätystavasta. Tietoa saa kuitenkin myös muualta. Tuottaja on velvollinen jakamaan tietoa kierrätyksestä, uudelleenkäytöstä ja niiden merkityksistä julkisin kampanjoin tai muin tiedotustavoin. Klaimanin ynnä muiden (2017) mukaan tiedotuskampanjat eivät lisää pakkausten kierrätystä. Osallistujat etsivät tietoa myös muualta kuin pakkauksista. Yksi tapa löytää tietoa oli HSY:n sovellus. Sen hakukenttään kirjoitetaan asia, joka halutaan kierrättää ja sovellus kertoo, mihin keräykseen tavara kuuluu. Sovellus ei kuitenkaan tunnista kaikkia tavaroita, eivätkä sovelluksen tavaraehdotukset ole aina tarkkoja. Esimerkiksi hakemalla sanalla sipsipussi, sovellus ehdottaa ryhmää perunalastupussi, sipsipussi, perunalastupakkaus. Nämä kaikki pitää sovelluksen mukaan laittaa muovipakkauksiin. Sipsipusseja kuitenkin valmistetaan useammista materiaaleista, eikä sovellus tässä tapauksessa edes ehdota pakkauksen materiaalia. Kun hakukenttään syöttää sanan karkkipaperi, tulee karkkipaperin materiaaliksi tunnistaa joko metalli, muovi tai paperi. Kun materiaaliksi valitaan muovinen karamellipaperi, sovellus pyytää laittamaan pakkauksen joko sekajätteeseen tai muovijätteeseen. Ohje on siten puutteellinen ja ristiriitainen.

Osallistujilla on myös kotonaan kierrätysohjeita tai tietyn ongelman kohdalla tietoa etsitään internetin hakukoneella. Ohjeet eivät kuitenkaan anna vastausta kaikkeen, koska pakkaukset ovat niin erilaisia keskenään, mutta myös käytännöt erilaisia eri puolilla Suomea. Ohjeistukset eivät ole siten riittäviä tai ne voivat olla harhaanjohtavia. Lisäksi apua saa myös muilta osaavammilta kierrättäjiltä lähipiiristä. Sen sijaan taloyhtiön ei nähdä informoivan kierrätyksestä tai sitä tietoa ei hyödynnetä tai se nähdään liian yleisenä. Myöskään kierrätysastioihin liimatut ohjeet eivät ole olleet riittävät tai niiden antama tieto tulee väärään aikaan. Myöskään Andrews, Gregoiren, Rasmussenin ja Witowichin tutkimuksen (2013) mukaan

tarkemmat tiedot oikeaoppisesta lajittelusta kierrätystilojen seinillä eivät auta lisäämään kierrätystä.

No yleensä ehkä mediaa seuraan, jos tulee vastaan. Ja sit mul on tommonen HSY:n läpyskä tos pöydäl, mist mä yritän tarkistaa sitte. Et jos mulle tulee semmonen. Tai sitten meidän roskikseen on liimattu. Mut ne on aika semmosii perusjuttuja, et ei tänne tätä tai tänne tätä. --Tietysti jostain sielt HSY:n sivuilta löytyis viel tarkempaa tietoo, jos näkis vaivaa ja etsis sitä tietoo enemmän. Mut must on jännä vaikka siitä muovin kierrättämisestä, että siitä esimerkiks mediat aika vähän kuvailee niitä, et mitä kaikkee voi kierrättää. --Sitä tarjotaan ehkä vähän. Mä uskon, et sitä löytyy, jos on kiinnostunut oikeen siitä. (H12)

Joskus soitan isälle, joka kierrättää aktiivisesti, et tietäakse se jostain niin ku, jos on vaik muutamaa eri materiaalii, et mitä sille pitäis tehdä, ja sit tulee aika paljon somes vastaan artikkeleita näistä asioista niin sitä kautta. Tai sit keskustellaan kavereitten kaa, ja sit voikin tulla just ilmi, että jossain kartongis onki joku muovipinnoite tai jotain mitä ei ollu tiennyt ennen ja tämmöstä. (H4)

Kaiken kaikkiaan kuluttajan tulee olla itse aktiivinen ja sivistää itseään kierrätystiedolla. Breadshellin, Eonin, Morrisonin ja Kashiman (2019) mukaan jos ei ole ikinä oppinut taitoa lajitella jätteitä tietyllä tavalla, ei kykene toteuttamaan sitä käytännettä vaikkakin olisi tarkoitus ja halu tehdä niin. Sosiaaliset käytänteet opitaan muilta ihmisiltä ja kulttuurista, jossa eletään. Aineistoni mukaan kierrätys on tarttunut joko lapsuudessa, asuinkumppanin innoittamana, uusien kierrätysastioiden ilmestyttyä kuvioihin tai omasta kiinnostuksesta kierrättää paremmin.

Perhees on aina kierrätetty se pahvi ja ne tomaattimurskapurkit ja noi maitopurkit ja lasit ja metallit, mut metallitkin vaan silleen esim. joidenkin lasipurkkien metallikannet vastaavat, et sit kaikki loppu on sellasta, mitä on ite halunnut alkaa kierrättää. (H2)

K: Miten sun lapsuudessa lajiteltiin jätteitä?

V: Ei lajiteltu mitään. Kaikki meni sekajätteeseen. -- Mä asuin kämppinksen kanssa joskus parikymppisenä, niin hän oli tosi aktiivinen kierrättäjä, niin sit se jotenkin tarttu. Niin sit se on ehkä vähän vielä lähiaikoina lisääntynyt. (H8)

Kierrättämisen tarttuminen omaan käyttäytymiseen helpottuu, jos jollain muulla on siihen jo valmis malli. Kun yhdellä kotitaloudessa on jo kierrätysastiat ja taitoa

tarvittaessa opastaa, kierrätyksen aloittaminen helpottuu. Myös Hornikin ynnä muiden (1995), Kirakozian (2016), Oskampin ynnä muiden (1991) ja do Vallen ynnä muiden (2004) mukaan muilla ihmisillä voi olla kielteinen tai myönteinen vaikutus kierrättämiseen. Lisäksi Kaipaisen (2006) mukaan syyt kierrätyksen aloittamiseen voivat olla käytännölliset kuten uuden kierrätysastian saatavuus.

Pakkauksen uudelleenkäyttö ja jätteen vähentäminen

Yksi jätteen käsittelyn muoto on uudelleenkäyttö. Jätelain 8 § mukaan jäte tulisikin ensisijaisesti käyttää uudelleen ennen kuin se kierrätetään. Pakkaus voidaan myös suunnitella niin, että sitä voitaisiin käyttää uudelleen esimerkiksi toisessa tarkoituksessa kuten pakastus- tai säilytysrasiana. Kuitenkin nykyisen yltäkylläisyyden aikana tällaisille pakkauksille on rajallinen kysyntä, sillä massatuotantoon liittyy se, että asiat ovat aina korvattavissa. Tämä tulee esille myös aineistostani. Kun asioille on jo säilytysastiansa ja ruokaa sekä muita hyödykkeitä ostaessa saa aina uuden pakkauksen, niin pakkauksia ei välttämättä pidetä tarpeeksi arvokkaina ja tarpeellisina säilyttää. Ne nähdään yleensä kertakäyttöisinä. Kuitenkin toisinaan yksittäisiä pakkauksia osallistujat säilyttävät. Tällaiset pakkaukset ovat suljettavia ja kovaa materiaalia kuten lasi- tai jäätelöpurkit. Niissä säilytetään ja säilötään ruokaa. Yksi osallistuja myös saattoi ostaa jonkin tuotteen sen kauniin pakkauksen takia ja käyttää pakkausta sen jälkeen esimerkiksi kukkaruukkuna. Pakkaukset sopivat säilytykseen myös siksi, että niiden kohtalosta ei tarvitse välittää samalla tavalla kuin siihen tarkoitukseen ostettujen astioiden kohtalosta johtuen kertakäyttöisyyden ideasta. Muutamat osallistujat järjeilivät, että pakkaukset voi antaa tarvittaessa pois, kierrättää tai heittää pois, kun niille ei ole enää tarvetta. Bulkeley ja Gregson (2009) väittävät, että kuluttajat eivät kuitenkaan pidä uudelleenkäyttöä tapana vähentää kulutusta, vaan keinona saada lisää.

Jätteiden syntyä tulisi kuitenkin ensisijaisesti ehkäistä. Tämä tarkoittaisi siis pakkausjätteen vähentämistä esimerkiksi ostamalla vähemmän tai ostamalla vähemmän tuotteita, jotka tulevat pakkauksen kanssa. Osallistujat eivät olleet kuitenkaan miettineet pakkausjätteen vähentämistä, eikä siihen yleensä suoraa keksitty tapoja paitsi muovipussin korvaaminen omalla kassilla. Yksi osallistuja

pohti muovin sekä pakkausjätteen välttelemistä. Pakkausjätteen, kuten myös muovipakkausten, vähentäminen vaatisi liikaa, jotta siihen ryhtyisi:

Jos sitä pystyy välttelee niin sitten, mut ylipäättään pakkausjätteen vältteleminen on kyl tosi hankalaa. Et, niin monet ruuat on pakattu ja tosi usein muoviin, ja sit se on myös ymmärrettävää, että se ruoka säilyy siin paremmin ja muuta mut, jos olis kaks samaa tuotetta ja toinen ei oo pakattu muovii, niin sit miehuummin se. Mut jos haluis oikeesti olla tuottamatta mitään pakkausjätettä, niin sit pitäis, sit mennä hippikauppoihin oman rasian kanssa, ja sit sellaseen taas ei oo aikaa. (H4)

Pakkauksettomuus vaikeuttaa kuluttajan arkea ja vähentää valinnanmahdollisuutta (Beitzen-Heineke, Balta-Ozkan & Reefke 2017). Se myös vähentää heidän aikaansa ainakin, kunnes ostoksilla käynnistä tulee rutiinia (Zeiss 2018). Kaupassa tulisi käydä useammin, ostoksia tulisi suunnitella enemmän ja keksiä uusia käyttökohteita pakkauksille, joita ostaessa saadaan. Lisäksi pakkauksettomuus voi vaatia sitä, että kuluttajat tuovat kauppaan omat rasiansa, mikä taas voi olla hygieniariski. Kuluttajien helpottamiseksi tavarantoimittajien sekä logistiikan tulisi muuttaa pakkaukäytänteitään vähemmän pakkauksista riippuvaisiksi (Beitzen-Heineke ym. 2018) tai niiden tulisi käyttää pakkauksia uudelleen (Zeiss 2018). Ainakin vielä jätteen vähentäminen vaatii nykyisessä kulutusyhteiskunnassa vahvaa tietopohjaa, suunnitelmallista elämänasennetta ja sopivan arvopohjan kuten myös pakkausten uudelleenkäyttö (Kaipainen 2006, 61). Kaipaisen (2006, 61) mukaan ne, jotka välttävät pakkausjätettä, todennäköisimmin myös käyttävät pakkauksia uudelleen, mutta Barrin (2002), mukaan eri tekijät vaikuttavat siihen joko yksilö kierrättää, vähentää jätteitä tai käyttää uudelleen tavaroita.

4.2 Ajallistilallisuuden vaikutus kierrätykseen – aika ja materiaalit

Reckwitzin (2002) ja Schatzkin (1996) mukaan käytänteet tapahtuvat ajassa ja paikassa. Materiaalituntemuksen lisäksi kierrätysrutiineihin vaikuttaa myös ajallistilallisuus. Näitä ovat kierrätysastioiden saatavuus, kodin tilat, perhetilanne ja ajanpuute sekä sen vaikutus jaksamiseen. Tähän teemaan kuuluvat myös muut tapaukset, joissa sen hetkinen tilanne vaikuttaa kierrätykseen. Näitä ovat pakkausjätteen kokoon, määrään ja likaisuuteen liittyvät tilanteet. Vaikka muutoin

kierrättäisikin pakkauksia, niin kyseiset tilanteet voivat vaikuttaa siihen, että siinä hetkessä heittää pakkauksen sekajätteeseen.

Tilannekohtaiset pakkauksen ominaisuudet

Samoin kuin Williamsin ynnä muiden (2018) tutkimuksessa myös aineistoni haastatteluiden mukaan pakkausjätteen massa vaikuttaa kierrättämishalukkuuteen. Trudelin ynnä muiden (2013; 2016) tutkimuksissa tuli myös esille, että rikkoutuneet tai palasina olevat jätteet kierrätetään epätodennäköisemmin. Esimerkiksi pienemmät pakkaukset tai pakkauksen osat menevät herkemmin sekajätteeseen kuin isommat. Yksi osallistuja ei miettinytkään laastarin suojamuovien kierrättämistä. Toinen osallistuja ei mieltänyt jogurtti- ja rahkapurkkien kansia edes osaksi pakkauksia, ja siksi heitti kannet vain sekajätteeseen. Kolmas osallistuja ei yleensä jaksanut miettiä kierrättämistä, mutta joululahjapaperien kierrättämiskelpoisuudesta hän otti selvää, sillä sitä tuli jouluna paljon kerralla. Toisaalta, jos kerralla tulee paljon jätettä, joka vie tilaa, niin siitä voi haluta vain nopeasti eroon ja näin kierrätystavara muuttuu roskaksi (Bulkeley & Gregson 2009). Yksi osallistuja ei kierrättänyt metallipakkauksia, sillä sellaista jätettä tuli vähän. Samoin Heiskasen (1992, 46) tutkimuksessa jätemäärien vähäisyys saattoi olla esteenä kierrätykselle. Massa vaikuttaa kierrätykseen sen aiheuttaman työmäärän perusteella, mutta massa vaikuttaa myös jätteen arvokkuuteen. Jätteen arvostus voi vaihdella tilanteen mukaan.

Toinen pakkauksiin liittyvä tilannekohtainen este on pakkauksen likaisuus. Tämä tuli esille myös Heiskasen (1992, 51), Klaimanin ynnä muiden (2017) ja Williamsin ynnä muiden (2018) tutkimuksissa. Kuten aineistossani, myös edellisissä tutkimuksissa ilmeni, että jos puhdistukseen ja kuivaukseen tarvitsee käyttää paljon aikaa, kuluttaja saattaa jättää ne tekemättä (Klaiman ym. 2017; Williams ym. 2018). Valtioneuvoston asetuksen ja kierrätysohjeiden mukaan pakkauksen pitää olla tyhjä sekä tarvittaessa puhdistettu. Tällöin pakkaus ei saa sisältää merkityksellisiä määriä aineiden jäämiä. Toisaalta jo käytännölliset syyt saavat heittämään pakkauksen suoraan sekajätteeseen.

Mä en ruvennu pesee sitä ja sit se haisi niin mä halusin nopeesti sen roskeen. (H12)

Samaan aikaan kotitalouksille on välittynyt tieto, jonka mukaan pakkauksia ei ole järkevää huuhdella, sillä se tuhlaa energiaa. Huuhtelu vie kierrätyksen hyödyn, jos kierrätyksen syynä nähdään energiankäytön vähentäminen. Monet osallistujat siksi jättivät pakkaukset huuhtelematta ja kierrättämättä:

Siis jätteitä en pese, ja hei mä oon nähny, ku nuo, mikä se on, HSY tai mikä se on, niin ne siellä kans sanoo, et jos niitä rupee pesemään tai huuhtomaan, niin sitte niistä menee se etu. -- Maitopurkin kyllä vähän sillain huuhton joo, siinä annan vähän periks tai jos on vastaavaa. --Sanotaan näin, että jos ois vaikka semmonen jogurtitölkki, johon jää paljon sinne, sit mä laitan sen sekajätteeseen. (H9)

Toisaalta monet osallistujat olivat epävarmoja siitä, että pitääkö pakkauksia huuhdella vai olisiko järkevämpää laittaa pakkaus likaisena sekajätteeseen. Eri arvot siten törmäivät toisiinsa, kun kuluttaja miettii, onko kierrätyksessä järkeä vai ei (Wheeler 2014):

Mulla on vähän ristiriitaiset fiilikset siitä, koska mä myös luin, että se käytännössä tuhoaa sen muovin kierrättämisen hyödyn, jos sitä rupee pesemään, et sit siinä kuluu myös sitä vettä turhaan, et nii... Siitä on vähän ristiriitainen fiilis mulla siitä, mut sit mä myös koen, et se on kivempi, jos sen saa kierrätettyä kuitenkin kuin, että jos siihen menee vähän vettä. (H8)

Kierrättäjän tulee miettiä, miksi hän kierrättää. Pohdintaan liittyy se, haluaako hän säästää materiaa vai energiaa ja kumman säästäminen on parempi ympäristölle. Kuitenkin Klaimanin ynnä muiden (2017) mukaan juuri ne, jotka haluavat säästää energiaa, todennäköisemmin huuhtelevat pakkaukset. Tulokseni siten poikkeaa Klaimanin ynnä muiden tutkimustuloksista.

Kierrätystilat taloyhtiössä

Monien tutkimusten mukaan (Taulukko 1) kierrätysastioiden saatavuudella on vaikutusta kierrätyksen toteutumiseen. Jos taloyhtiö ei järjestä astioita tai

kierrätysastioita ei löydy kodin läheltä, tuskin tulee kierrätettyä, vaikkakin kokisi huolta jäteongelmasta tai ympäristöstä (Derksen & Gartrell 1993).

Mut sit lasi ja metalli en, koska mä en ikinä muistanut kumpi niistä puuttuu sieltä meidän kierrätysastioista, niin sit ne meni yleensä aina sekajätteeseen. (H2)

Moni osallistuja olikin alkanut kierrättämään erilaisia jätteitä sen mukaan, miten kierrätysastioita löytyi taloyhtiön tiloista tai lähipiiristä. Kaikki haastattelemani asuivat nyt taloyhtiössä, jossa kierrätysastiat oli järjestetty kiinteistön pihalle tai rakennuksen sisälle. Ainoastaan muovipakkauskeräysastia puuttui useammasta kierrätystilasta. Muovipakkausten kerääminen on uutta ja vapaaehtoista vielä vuoteen 2021 saakka, joten muovipakkausten kierrätyksen vähäisyys voi johtua tästä. Ruotsalaisen ekonometrisen analyysitutkimuksen mukaan muovipakkausten kierrätyksestä tulee helpompaa ja se lisääntyy, kun muovinkeräyspisteitä lisätään tai muovinkeräys tutustutetaan kadunkiveyskierrätysjärjestelmässä (Hage, Sandberg, Söderholm & Berglund 2018), jota myös Suomessa vastaa taloyhtiöiden kierrätystilat. Muovipakkausten kierrätyspisteitä löytyy ympäri pääkaupunkiseutua, joten niiden kierrättäminen on mahdollista, vaikkakaan taloyhtiö ei tarjoisi muovipakkauskeräysastiaa. Spurlingin ynnä muiden (2013, 44) mukaan ei voida odottaa, että jätteitä kuljetettaisiin kotoa kolmeakymmentä metriä kauemmaksi:

Siel ei ollu muovirostkista ja lähin oli kilometrin päässä tai puolentoista. Niin jokun aikaa mä keräsin, erityisesti puhtaita muovipakkauksii, jotka ei pilaannu, jos ne on jotenkin tosi kauan siellä. Mut emmä tainnu saada, mä asuin siin vuoden ja mä en saanu kertaakaan vietyä muovii. (H4)

Jos jätteiden kuljettamiseen tarvitaan autoa, kuluu myös energiaa, joka voidaan nähdä esteenä. Myöskään osallistujat eivät kuljettaneet muovipakkausjätettä taloyhtiön kierrätystiloja pidemmälle paitsi yhdessä tapauksessa. Kun osallistuja oli muuttanut alueelle, jossa kierrätyspiste oli lähellä ja melkein näkyi pihalle, niin muovipakkauksia aloitettiin kierrättämään.

Lisäksi ne osallistujat, jotka asuivat RÖÖRI-kierrätysjärjestelmän alueella, joutuivat viemään lasi- ja metallijätteet kauemmas taloyhtiön pihalta lajitteluhuoneelle.

Lajitteluhuoneita on keskimäärin yksi korttelia kohden. RÖÖRI on Helsingin Jätkäsaarella toimiva putkikierrätysjärjestelmä, jossa jätteitä ei laiteta astioihin, eikä niitä noudeta, vaan jätteet liikkuvat maanalaista putkistoa pitkin keräysasemalle (Kuva 5.1–5.2). RÖÖRI:n internetsivujen mukaan järjestelmä on helppo käyttää, turvallinen ja äänetön. Osallistujat pitivät järjestelmää kuitenkin osittain huonona. Tämä johtui siitä, että putkien suuaukot ovat pieniä, eikä täysi muovipussi ja isot pahvi- sekä kartonkipakkaukset mahdu aukosta:

Tääl on röörit, ni sehän on hirveen rajallinen se koko, mist sä laitat sitä roskaa sinne sisään, ni esim. pahvi, jos sul on pitsalaatikko, ni sunhan pitää laittaa se neljään osaan, et se mahtuu sinne sisään. -- ni joskus me kerätään vaan roskaa silleen isoja pahveja ja sit me viedään ne jonneki mun äidin roskikseen tai johonki, koska me ei jakseta sitä silppuu. (H5)

RÖÖRI neuvookin sivuillaan laittamaan pitsalaatikat useampaan osaan ja jättämään kolmasosan muovipussista tyhjäksi, jotta jätteet mahtuvat liikkumaan putkessa. Lisäksi luukut saa auki vain avaimella. Putket voivat olla ”täynnä” eli putkessa on jätettä, mutta jos odottaa hetken, niin putki tyhjenee. Perinteisten jäteastioiden tyhjennysväli voi vaikuttaa kierrätyksen onnistumiseen (Hornik ym. 1995). Jätelain mukaan jäteastiat tulee tyhjentää riittävän usein. Käytännössä näin ei välttämättä aina ole kuten seuraava sitaatti osoittaa:

V: Toi biojäte on ollut ehkä muutaman kerran sellanen, et sinne ei oo mahtunut.

K: Mitä sä sit teet?

V: Sit mä oon pannu sekajätteeseen. (H8)

Jäteastioiden täyteys voi turhauttaa, sillä silloin on tehnyt turhaa työtä kierrätyksen eteen. Voi myös odottaa, että jos kokee velvollisuudekseen kierrättää, niin sen tekeminen, myös mahdollistetaan.

Kuva 5.1-5.2. RÖÖRI-putkikierrätysjärjestelmän putken suuaukko ja RÖÖRI-putkikierrätysjärjestelmä.

Kierrätystilat kotona

Jätteiden lajittelu tapahtuu kotona, joten kotona tulee olla tilaa lajitella ja säilyttää jätteitä. Osallistujat asuvat pääkaupunkiseudulla kerrostaloissa, joissa myös suuri osa pääkaupunkiseutulaaisista asuu. Kerrostaloasunnot ovat yleensä kooltaan keskimääräistä pienempiä, joten säilytys- tai varastotilaa on niukemmin. Lisäksi vanhemmissa rakennuksissa ja keittiössä ei ole edes osattu ottaa huomioon sitä, kuinka monenlaisia jätteitä nykypäivänä kierrätetään. Toisaalta tätä ei oteta huomioon välttämättä edes ihan uusimmissa asunnoissa:

Mut se yks perusongelma on, et meillähän on keittiöt pienentynyt koko ajan. Ne on itse asiassa, mekin jatkettiin sillon, kun me muutettiin tänne, niin tää oli... Tätä [keittiötasoa] jatkettiin 60 senttii vielä. Me ollaan aika ruokaa tekevii ihmisiä, niin silloin toi jäterasioiden määrä sehän vois olla vaik kuin iso, et se on kohtuullisen tilaa vievä. Eli jos ruvetaan levittää, niin sillon lähtee kattiloita käveleen. (H13)

Kyseisen osallistujan kotona kierrätysastiat sijaitsivat tiskipöydän alla ja eteisessä. Kuitenkin yksi osallistuja oli tehnyt tilaa keräysastioille kattiloiden seasta (Kuva 6.1–6.3) Hän säilytti allaskaapissa sekajätettä, biojätettä ja lasipurkkeja, kattiloiden kanssa säilyivät kartongit sekä muovit ja astiakaapissa jäätelöpurkissa säilytettiin metalleja.

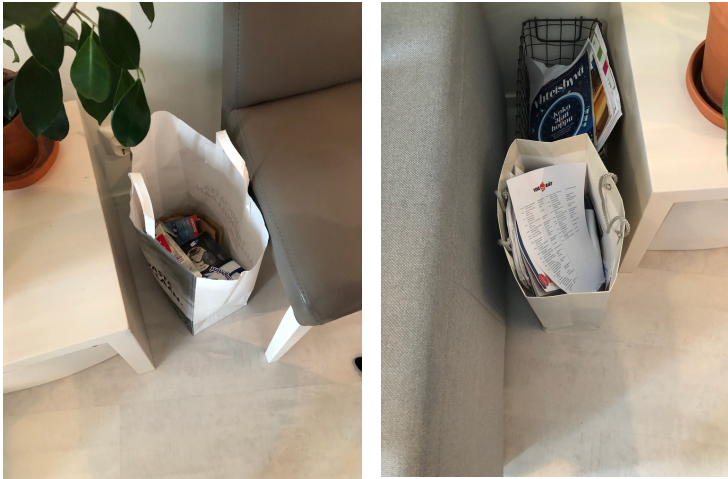

Kuva 6.1-6.3. Osallistujan kierrätystilat kotona.

Saarikankaan mukaan (2002, 22) tavat ja rutiinit määrittävät tilan käyttöä ja merkitysten muotoutumista vähintään yhtä paljon tai jopa enemmän kuin tarkkaavaisuus ja huomiokyky. Heiskasen (1992, 46; ks. myös Barr ym. 2003) tutkimuksen mukaan pakkausten kierrätyksen yhtenä esteenä on ollut säilytystilojen puute. Myös osallistajat pitivät kodin tiloja puutteellisina kierrätykselle. Kierrätysastioita ja jätteitä säilytetään yleensä keittiössä allaskaapissa. Siellä tosin ei ole aina useampaa kierrätysastiaa tai edes tilaa useammalle astialle, mitä kierrättäminen vaatii. Ihmiset kokevatkin tilan puutetta keittiöissään, eivätkä näin voi hankkia haluamiaan asioita (Shove ym. 2007, 26), esimerkiksi tässä tapauksessa kierrätysastioita. Suunnittelijoilla ja muotoilijoilla on siten vaikutusta sosiaaliseen käytäntöön (mt., 134). Keittiön suunnittelu voi vaikuttaa siihen, että kierrätetäänkö vai ei, ja miten kierrätys tapahtuu. Seuraavan osallistujan kotona allaskaappiin ei mahtunut lapsiperheen tarpeisiin keräysastioita, joten kierrätystä ei tehty:

Meil on niin rajalliset säilytystilat et siis... meil ei vaan, meil pitäis olla täs lattioilla tai jossain pöydillä tai jossain kerätä kaikkee. --Se on paras silleen kerätä kaikki yhteen ja viedä ulos. (H5)

Astiat tai niiden puute vaikuttavat kotitalouden käytänteisiin ja siihen, mikä nähdään roskana tai kierrätettävänä (Chappells & Shove 1999). Jätteille keksitään muitakin paikkoja säilyttää kuin allaskaapin keräysastiat tai samaan keräysastiaan kerätään useampaa jätelajiketta. Nykykeittiöt ovat usein avoimia ja esillä (Munro 2013), joten jätteiden säilytysratkaisutkin joutuvat esille.

Kuva 7.1–7.2. Osallistujan kierrätysratkaisuja.

Kuvien 7.1–7.2 kotitaloudessa kartonki- ja paperijätteitä säilytettiin paperikasseissa avokeittiön ja olohuoneen välissä. Sen lisäksi, että hankkii astioita jätteille, ne tulee ottaa mukaan kotitalouden käytänteisiin, jotta materiaalit päätyvät oikeisiin astioihin rutiininomaisesti (Bulkeley & Gergson 2009).

Kotitalouden yksilöt ja heidän ajalliset voimavaransa

Kuten jo alaluvussa 4.1 kerroin, kierrätyskäytänteitä opitaan ihmisiltä, joiden kanssa eletään. Sen hetkisten asuinkumppaneiden käytännöt siten ohjaavat omaa kierrätyskäyttäytymistä tai jopa estävät kierrättämästä. Yksi osallistuja asui tilapäisesti kavereidensa kimppakämpässä, jossa kaikki jätteet heitettiin samaan astiaan eli sekajätteeseen. Aiemmassa omassa kodissaan hän oli lajitellut jätteitä useampaan kierrätysastiaan, mutta toisten taloudessa asuessa hän ei voinut noudattaa oppimaansa tapaa. Yhdessä perheessä osallistuja itse oli se, joka vei roskat ulos, joten hän ei välittänyt kumppaninsa lajitteluista helpottaakseen omaa työtään:

Mun mieshän kierrättäis kaiken, siis sehän kerää kaikkee, mut ku se ei ite mitään koskaan vie, tai joskus vie, mutta vähän harvemmin, niin sitten, jos ei se niit ole vienyt, ni sitte mä saatan ne joskus vetää samaan, tai jos se vie, ni sit se saattaa viedä kyl erikseen. (H5)

Sukupuolella on jonkinlainen vaikutus kierrätyskäytänteisiin aineistoni perusteella. Kuten edellisessä tapauksessa, perheen äiti oli se, joka loppuen lopuksi johti kierrätystoimintaa. Tämä saattoi johtua siitä, että hän oli kotona hoitovapaalla ja näin vastuu kotitöistä oli langennut hänelle. Muutamassa muussakin tapauksessa tuli

esille, että juuri heteroparisuhteen naispuolinen henkilö oli opettanut miespuolista henkilöä kierrättämään tietyllä tavalla ja kierrättämistä tehtiin naisen ehdoilla. Mies oli tosin voinut sisäistää kierrätyskäytännöt ja suoritti niitä itsenäisesti. Oatesin ja McDonaldin (2006) mukaan naiset ovat kierrätyksen suhteen yleensä aloitteellisimpia parisuhteissa kuin miehet. Sukupuolella ei kuitenkaan ollut vaikutusta siihen, että kierrättikö osallistuja vai ei, sillä kaikki kierrättivät edes jollain tavalla lukuun ottamatta olosuhteista johtuen kimppekämpässä väliaikaisesti vieraana asuvaa osallistujaa.

Kotitalous muodostuu yksilöistä, joilla voi olla siis erilaisia intressejä ja näkemyksiä olemassa olevista resursseista ja niiden käytöstä. Tavoitteet voivat olla ristiriitaisia keskenään. Voimavarat myös vaihtelevat elinvaiheen mukaan ja siten myös tarpeet ja halutkin. Yksi kotitalouden taloudellinen resurssi on aika, joka on rajallista. Ajankäyttö nähdään kustannuksena ja kustannukset taas halutaan minimoida. (Raijas 2005.) Käytänteiden syntyminen ja juurtumiseen tarvitaan kuitenkin aikaa (Shove 2009; Zeiss 2018). Ajan antaminen toiselle käytänteelle, vie aikaa sitten joltakin toiselta käytänteeltä. Käytännöt kilpailevat keskenään ajasta, materiaalista ja tiedollisista resursseista (Shove 2009). Matsumoto (2018) väittää, että ihmiset kierrättävät, jos heillä ylipäänsä on aikaa kotitöille. Kierrätys tapahtuuakin kotitöiden lomassa esimerkiksi laittaessa ruokaa. Tämä ei aineistoni mukaan kuitenkaan vielä tarkoita, että samalla hetkellä löytyisi osaamista ja intoa sekä jaksamista miettiä, mihin mikäkin pakkaus kuuluisi laittaa. Vaikkakaan lajitteluun ja jätehuoltoon ei mene tutkimusten mukaan montaa minuuttia viikossa (Bruvöll ym. 2002; Kaipainen 2006, 45; Sterner & Barteling 1999), eikä lajittelua pidettäisi aikaa vievänä (Kattoua ym. 2019), niin kierrätyshetkellä se voi olla ajoittain liikaa tai liian vaivalloista.

Mä kierrätän, jos on silleen yleisesti ottaen siistiä kotona. Et se on jotenkin helppo laittaa sit, kierrättää ja ylläpitää sitä. Mut sit jos kämppä on sekasorron vallassa, niin se on helpompi kerätä vaan samaan pussiin kaikki roskat. (H4)

Käytännöt ovat siten sidoksissa muihin käytänteisiin ajallisesti ja tilallisesti (Schatzki 2009). Aika ja paikka vaikuttavat toiminnan koordinointiin (mt.). Vaikkakaan osallistujat eivät pitäneet kierrättämistä yleisesti aikaa vievänä ja

vaivalloisena, niin aineistoni mukaan lapsiperheellisyys on tekijä, joka vie voimavaroja kierrättämiseltä. Lisäksi lapset voivat myös leikeissään ja tutustessaan maailmaan tehdä kierrättämisen vaikeammaksi liikutellessaan tavaroita paikasta toiseen:

Jos mul on hetki omaa aikaa, ni mä en jaksu sillon sit pohdiskella jotain, et minne tää roska menee välttämättä. --sit ku muutenki on jotenki lapsiperheessä, ni mä en voi mitään nyssykkäpyssykkää keräillä tänne, ku sit ne levitetään ympäriinsä. --Siis emmä ois varmaan laittanu ikinä jotain kananmunakennoo tavalliseen ennen lapsii. (H5)

Ihan illalla mä oon väsynyt. Biot on just viety. Niin jos ei siinä oo sitä biopussii, mä en nyt saman tien löydä siitä viereisestä kaapista sitä. Et se on vaikka nyt neiti, kun käy availee noita. Se on vaikka roudannu sen jonneki. Niin sillon mä saatan heittää vaikka jonkun omenan näin. (H10)

Lasten myötä työmäärä lisääntyy ja kierrätykseen vaikuttavat useammat tekijät kuin aiemmin. Sosiaaliset prosessit muokkaavat arjen aikaa. Vaikka vapaa-aikaa on enemmän kuin ennen, niin tekemistäkin on entistä enemmän. Ihmiset kokevat ajanpuutetta (Southerton 2003). Kun on paljon erilaisia vaihtoehtoja, joista valita, mutta niiden väliltä ei osata valita, ihmiset tekevät enemmän eli käyttävät enemmän ajastaan kulutukseen (mt.). Lisäksi edelleen naiset tekevät suurimman osan kotitöistä, joten he tekevät palkkatöiden takia niin sanottua kahta vuoroa. Jotta sosiaalisten suhteiden ylläpitoon, perhe-elämään ja harrastuksiin riittäisi töiden lisäksi aikaa, niin kotityöt ahdetaan palkkatöiden ja sosiaalisen elämän sekä harrastusten väliin. Southertonin (2003) mukaan ahtaessa samaan aikaan enemmän asioita ihmiset tekevät vain useampaa asiaa samaan aikaan ja kokevat ajallisten rajojen suhteen vaikeuksia. Kiireisyys lopulta syntyykin siitä, tehtävien määrä ja aikarajat sekä ajallistilallisuus eivät kohtaa toisiaan (mt.). Ajan puute tarkoittaa siten käytänteiden allokoinnin ja koordinoinnin ongelmaa. Arkisten askareiden ajallinen järjestys ei ole ikinä valmis ja siten on aina mahdollisuus, että kotitöiden suhteen improvisoidaan tai velttoillaan (Jalas & Rinkinen 2016). Kuitenkin kierrätyksen juurtuminen rutiiniksi vaatii sitä, että sille annetaan ajallisia ja tiedollisia resursseja. Lisäksi kierrätys on muutamassa vuosikymmenessä monimutkaistunut, sillä kierrätyslajikkeita on enemmän ja pakkauskehitys on tuonut uudenlaisia pakkauksia markkinoille. Tästä johtuen kierrätykselle joutuu antamaan yhä enemmän aikaa.

4.3 Ympäristö, normit ja taloudellinen hyöty – merkitykset

Kierrätyksen myötä luovutaan henkilökohtaisesta mukavuudesta (Strasser 1999, 293). Enää ei viedä yhtä roskapussia ulos muutaman kerran viikossa, vaan lajitellaan useita eri jätelajeja eri astioihin. Tämä taas vaatii erinäisten voimavarojen käyttämistä. Kierrätys tulee kokea merkitykselliseksi, jotta sitä jaksaa ja haluaa tehdä. Osallistujat haluavat käyttää aikaansa sekä tilojensa lajitteluun ja kierrätykseen, sillä kokevat sen merkitykselliseksi joko ympäristön, kuuliaisuuden tunteen tai taloudellisten syiden takia. Heiskasen (1992) pakkaustenkierrätystutkimuksessa lajittelukannustimina olivat ympäristö- ja kollektiiviset edut sekä taloudelliset kannustimet. Kannustimet vaikuttavat kierrätysrutiineihin ja näin mahdollistavat pakkausten kierrätyksen. Niillä voidaan muuttaa niitä käytänteitä, jotka estävät kierrättämästä. Kierrätysrutiineihin siis vaikuttavat merkitykset, joita kierrätykselle annetaan.

Kierrätys on kulutustapahtuma, jossa yleensä mietitään muitakin kuin itseä, kuten yhteiskunnallisia tavoitteita, ideoita ja ideologioita (Culiberg 2014). Koska kestävyys on megatrendi (McDonagh & Prothero 2014), niin se näkyy myös yhteiskunnallisissa tavoitteissa. Kuluttajat uskovat, että voivat vaikuttaa ja muuttaa kulutuskäytänteitään kestävämpään suuntaan (mt.). Kierrätys nähdään eettisen konsumerismin muotona, koska se liitetään ympäristöllisiin ja sosiaalisiin tavoitteisiin, joilla vähennetään hiilipäästöjä, estetään kaatopaikkajätteen syntymistä ja säästetään yhteisiä varoja (Wheeler 2014). Tämä näkyy myös aineistostani. Kaikki osallistujat liittivät pakkausten kierrätyksen jollakin tavalla ympäristöön ja toivoivat pakkausten kierrättämisellä tekevänsä jotain sen hyväksi:

Mua ahdistaa tosi paljon ilmastonmuutos ja tavallaan sellanen, että on pakko toimii tai muuttaa jotain kulutuskäyttäytymistä ja tällasta niin ku parempaan suuntaan. --Mä toivon, että ympäristö hyötyy ja tavallaan niit resurssei, ympäristöresurssei tavallaan, et se kantokyky ei ylittyisi, vaan tavallaan hyödynnettäisi niit, mitä meil on kierrätyksen avulla. (H3)

Minkälainen hyöty osallistujan mielestä pakkausten kierrätyksellä on ympäristölle, vaihtelee osallistujan mukaan. Hyödyt vaihtelivat vesistöjen sekä maaperän suojelusta öljyn käytön vähentämiseen, luonnon resurssien säästämiseen ja

ilmastonmuutoksen hidastamiseen. Etenkin viimeaikaiset uutisoinnit ilmastonmuutoksesta ja muovin kertymisestä meriin näkyivät huolissa ja motivaatioissa kierrättää. Hyötyjen kautta kierrätyksen uskottiin olevan hyödyksi myös kaikille ihmisille. Myös monien tutkimusten mukaan ajatus siitä, että omalla toimella on vaikutus ympäristöön ja yhteisöön, motivoi kierrättämään (esim. Hage ym. 2009; Refsgaard & Magnussen 2009). Muutoin voi käydä näin:

On se mielikuva, et ne menee kaikki sinne polttolaitokseen, et mitä noita tosta noin lajittelemaan. (H6)

Kierrätys on myös yleisin ekologisen toiminnan tapa, jota kotitaloudet säännöllisesti suorittavat (Wheeler 2014). Kierrätystä pidetään vihreänä toimenä, eikä kotityönä (Oates & McDonald 2006). Sitä tehdään juuri ympäristön hyväksi, eikä yhteiskunnan takia (Hawkins 2006). Kierrättäjät näkevät sen autonomisena tekona tai toisin sanoen valintana, jolla voivat toteuttaa ympäristötietoista identiteettiä (mt.). Samoin osallistujat puhuivat kierrätyksestään kuin olisivat tehneet altruistisen valinnan ympäristön hyväksi, mutta voivat samalla helpottaa huonoa omatuntoaan ympäristön tilasta. Tällainen tietoisuus johtaa itsensä kontrollointiin ja muokkaa suhdetta jätteeseen, jolloin jätteistä sekä niiden kierrättämättä jättämisestä koetaan syyllisyyttä (mt.).

Kuitenkin muutaman eläkeikäisen osallistujan puheista tuli esille enemmänkin mielletty yhteiskunnan määräykset, joita he noudattavat. He eivät pitäneet kierrätystään valintana, vaan kuuliaisen kansalaisen velvollisuutena:

Muun muassa muovinkeräyksestä on olemassa laki. --mä oon hyvin lainkuuliainen. (H9)

Toistepäin kysyttynä, et miksen mä vastusta jätteiden lajittelua. No en mä tiedä. Siis näähän on määräyksiä, jotka on tullu tavallaan ulkopuolelta. Ei sitä varmaan lajittelis, jos ei ois määräyksiä. (H13)

Samoin Bruvollin ynnä muiden (2002) tutkimuksen mukaan kotitalouksissa kierrätetään, jos kokee sen pakolliseksi. Wheelerin (2014) mukaan kulttuuri vaikuttaa siihen, miksi kierrättää. Esimerkkinä hän antaa Ruotsin ja Englannin, joissa Ruotsissa kierrätetään ympäristön takia, kun taas Englannissa, koska on pakko.

Vaikka kierrätyksen kannustimena oli ollut normi, niin silti kierrätykseen liitettiin ympäristö jollain tavoin. Esimerkiksi kuluttajat uskoivat, että kierrätyksellä vältetään jätteen päätymistä kaatopaikalle. Silloin moraali liittyi jätteeseen, eikä ympäristöön.

Kun kierrätys koetaan ylhäältä määrätyksi tekemiseksi, sen tekemättä jättämistä ei myöskään koeta samalla tavalla vääräksi kuin, jos kierrätysshalu on sisäsyntyistä:

K: Ku sä kumminki aattelet, et se kaiketi kuuluis sinne paperiin, mitä sä ajattelet siitä, et sä laitat sen sekajätteeseen?

V: No en mä siitä tunne huonoo omatuntoa. (H9)

Kierrätykselle annetut merkitykset siten vaikuttavat koettuun syyllisyyteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sisäistä tai ulkoista motivaatiota tuntevat kierrättäjät kierrättäisivät huonommin tai paremmin kuin toiset. Sisäistä motivaatiota tuntevat vain kokevat syvemmin tekemänsä virheet. Tärkeää on, että kokee kierrätyksen järkeväksi sekä hyödylliseksi ja kokee moraalista vastuuta (Culiberg 2014). Kierrätys onkin oikeastaan moraalista työtä (Wheeler 2014).

Kierrätystä ei suoranaisesti tehdä itseä tai kotitalouden jäseniä varten, vaan suuremman hyvän vuoksi. Se eroaakin siten muista kotitöistä (Oates & McDonald 2006). Sen tekemisellä ei ole kiirettä kuten vaikkapa ruuanlaitolla tai pyykinpesulla, joiden tekemättä jättämisellä on suora vaikutus kotitalouden jäseniin (mt.). Oman tekemisen päämääränä voikin olla yhteinen hyvinvointi, jolloin hyvinvoinnin kohteena ovat kotitalouden jäsenten lisäksi lähiyhteisö ja ideaalitasolla koko ihmisyyhteisö (Haverinen 1996). Ne, jotka ovat kollektivistisia arvoiltaan, myös osallistuvat eettiseen toimintaan todennäköisemmin (Culiberg 2014). Wheelerin ja Glucksmannin (2014) mukaan kotitaloudet tekevät jopa ilmaista taloustyötä kierrättäessään, sillä se tuottaa materiaaleja, joiden avulla luodaan työtä kierrätyksen, prosessoinnin ja tuotannon parissa. Kuitenkin riippumatta motivaatioistaan osallistujat pitivät kierrättämistä kaikkien tehtävänä. Se koettiin yhteiskuntaan kuuluvan ja maapallon resursseja käyttävän yksilön velvollisuudeksi, jotta ympäristö ja ihmiset voisivat paremmin. Käytänteet ovat yhteydessä muihin käytänteisiin, eivätkä ole sidottuja yksilöihin (Zeiss 2018). Ne ovat usein vakiinnutettu normaaleiksi toimiksi (mt.). Samoin kierrättämisestä on tullut vakiinnutettu käytäntö,

johon myös käytänne ympäristötietoisuus liittyy. Yksilö ei siten tee välttämättä valintaa juuri ympäristön vuoksi, vaan kierrättää olemassa olevan käytännön vuoksi.

Ainostaan yksi osallistuja kyseenalaisti sen, että juuri kotitalouksien tulisi kierrättää:

Jokaisen ihmisen se on tavallaan velvollisuus kierrättää [ympäristön takia]. Mut kierrättämisestäkin ehkä tulee enemmän sit yrityksillä vielä, et niil on se kierrättäminen, jotenki jos niis tulee hirveesti jätettä, ni sit et ne tekee sen ees. Sit voi tämmöset kotitaloudet vähän lusmuta. (H5)

Osallistuja on siinä oikeassa, että kotitaloudet synnyttävät vain pienen määrän kaikista jätteistä. Suomessa tuotannon ja kulutuksen kaikista jätteistä kotitaloudet sekä palvelut tuottavat alle kolme prosenttia johtuen kaivostoiminnasta, louhinnasta, rakentamisesta ja teollisuudesta syntyvistä jätemääristä (SVT 2019c), mutta kun puhutaan yhdyskuntajätteestä, niin tällöin kotitaloudet tuottavat 59 prosenttia jätteistä (Salmenperä ym. 2015). Pakkauksia yhdyskuntajätteestä on neljäsosa (Jokinen ym. 2015). Jos kotitaloudet kierrättävät, jätteenkeräyksen kustannukset vähenevät (Tanskanen & Kaila 2001), mikä taas saattaa olla syy siihen, että kierrätys tapahtuu juuri kotitalouksissa.

Kolmas merkityksenantaja on raha. Suomessa on erittäin toimiva panttipullojärjestelmä, sillä melkein kaikki panttipullot kierrätetään. Jos pullon tyhjentäjä ei hae panttiaan, niin yleensä silloin sen tekee joku muu. Kaipaisen tutkimuksen (2006, 34) mukaan pullojen kierrätyksestä ei edes mielletä kierrättämiseksi. Toinen taloudellinen syy kierrättää on se, että taloyhtiö ja sen myötä sen asukkaat säästävät, jos sekajätettä syntyy vähän. Sekajätteen tyhjentäminen tulee kaikista jätetyhjennyksistä kalleimmaksi. Tämä ei välttämättä lähde suoraan kerrostaloasujan omasta pussista, mutta se voi välillisesti vaikuttaa vuokran tai vastikkeen hintaan. Yhdelle osallistujalle se vaikutti motivaatioon kierrättää. Myös monien kierrätystutkimusten mukaan taloudellinen hyöty motivoi kierrättämään (Dahlén, Vukicevik, Meijer & Lagerkvist 2007; Hage ym. 2009; Heiskanen 1992; Hornik ym. 1995; Refsgaard & Magnussen 2009; Sidique ym. 2010; Sterner & Bartelings 1999). Toisaalta kaikissa tutkimuksissa tällä ei ole nähty vaikutusta tai se ei ole kestänyt tutkimusta pidempään (Diamond & Loewy 1991; Ramayah ym. 2012; de Young

1988-1989), mikä taas voi johtua siitä, että miten tutkimus on toteutettu ja millainen kannustin on ollut.

Koska panttipullojärjestelmä on erittäin toimiva, osallistujat toivoivat sen levittäytyvän myös muille pakkausjätteille. Järjestelmän laajentaminen muihin kuin juomapakkauksiin vaatisi arvoketjun toimijoiden roolien ja vastuiden tarkentamista (Simons ym. 2018, 30). Tällaista on kuitenkin jo kokeiltu Suomessa ainakin Soinin kunnassa, jossa muutamasta muustakin muovipakkauksesta sai pantin (Nurmilaakso 2019b). Aineistoni osallistujat eivät yleensä olleet valmiita viemään jätteitään kiinteistöään kauemmas, mutta panttipullot he veivät kauppaan siellä asioidessaan saadakseen hyvityksen. He myös sanoivat, että voisivat viedä muitakin pakkauksia kauppaan. Lisäksi osallistujat olivat valmiita palauttamaan kirjelaatikkoon uudelleenkäytettävän RePack-pakkauksen (Liite 4), jota käytetään joidenkin verkkokauppatilausten yhteydessä. Sen palauttamisesta saa hyvityksen. Osallistujat olivat valmiita palauttamaan pakkauksia, jos palautuskohteeseen on muutakin asiaa kuin kierrätys tai palauttamisesta saa hyvityksen. Muutoin kiinnostus ei riittänyt. Toisaalta jos pakkausjätettä on paljon asia voi olla toinen. Yksi osallistuja pohti, että jos hänellä olisi iso lapsiperhe ja sen myötä paljon jätettä, niin tuskin jaksaisi kantaa pusseittain pakkauksia palautettavaksi.

5 Johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli ymmärtää pakkausten kierrätyskäytänteitä ja löytää tekijöitä, jotka estävät tai mahdollistavat kotitalouksien pakkausten kierrättämistä. Lähestyin aihetta käytäntöteoreettisesti. Se tarkoittaa tässä tutkimuksessa sitä, että kierrätykseen vaikuttavat yksilöiden valintojen lisäksi myös sosiaaliset käytänteet. Tutkin aihetta etnografisin menetelmin. Aineistoni koostui pääkaupunkiseudulla asuvien kerrostaloasujien virikkeellisistä teemahaastatteluista. Lisäksi haastateltavat ottivat kuvia tyhjentyneistä pakkauksistaan ja tutkija otti kuvia heidän kierrätystiloistansa kotona sekä kiinteistössä. Analyysi tehtiin temaattisen analysoinnin avulla.

Tämän tutkimuksen kuten myös aiempien tutkimusten (Heiskanen 1992; Thomas & Sharp 2013) mukaan kierrättäminen on rutinoitunutta, eikä yksittäisiä pakkauksia juuri ajatella kierrätystilanteessa. Pakkaukset menevät käytön jälkeen automaattisesti sekajätteeseen tai kierrätysastiaan. Kierrätystä ei siis juuri mietitä, sitä tehdään. Monet pakkaukset jäävät siksi kierrättämättä. Jokaisen pakkauksen kohdalla pohdinta veisi kuitenkin paljon voimavaroja. Gram-Hanssenin (2011) mukaan uudet tavat tulisikin muuttaa rutiineiksi, jotta tekeminen tapahtuisi ajattelematta ilman sen kummempia voimavaroja. Tutkimuksen mukaan hyvien kierrätysrutiinien muodostumisen esteenä on kuitenkin käytänteitä, joiden takia tyhjiä pakkauksia on helppo heittää sekajätteeseen. Nämä esteet eivät johdu suoraan yksilöstä, vaan pitkällisenkin ajan muodostuneista sosiaalisista käytänteistä, joissa ei ole aina otettu huomioon kierrättäjää. Niiden takia kierrättäjä joutuu miettimään ja käyttämään aikaansa, jotta kierrätys voisi onnistua hyvin. Kierrätys on siten kotitalouden oman viitseliäisyyden vastuulla.

Kierrätystä estäviä ja mahdollistavia tekijöitä

Tutkimuksen perusteella rutiineja luovat ja muokkaavat materiaaliosaaminen, aikaan ja paikkaan liittyvät ongelmat sekä merkitykset, joita ovat ympäristötietoisuus, normit ja taloudelliset hyödyt. Nämä ovat tekijöitä, jotka joko estävät tai mahdollistavat pakkausten kierrättämistä. Merkitykset vaikuttavat myös materiaaliosaamiseen ja aikaan sekä paikkaan liittyviin ongelmiin. Se tarkoittaa sitä,

että vaikka kierrättäjällä olisi aikaan ja paikkaan liittyviä ongelmia kierrättää, niin merkitykset voivat auttaa pääsemään ongelmista yli.

Materiaaliosaaminen tarkoittaa, että omat taidot ja tiedot eivät vastaa sitä, mitä pakkausten kierrättämiseen tarvitaan. Ongelmat liittyvät paljon pakkausten ominaisuuksiin. Tutkimuksen mukaan kotitaloudet eivät tunnista kaikkia materiaaleja ja näin ole varmoja siitä, mihin kierrätysastiaan pakkaus kuuluisi. Ongelmaa vahvistaa se, että pakkauksissa voi olla useampia materiaaleja tai osia tai pakkaus voi olla valmistettu yhdistelmäateriaaleista. Selkeä ja helppo pakkaus on esimerkiksi kartongista tehdyt maitopurkki tai puurohiutalepakkaus. Vaikea taas paperinen leipäpussi, jossa on muovi-ikkuna tai tomaattimurskatetra, joka ulkoapäin näyttää kartongilta, mutta on sisältä kiiltävää materiaalia. Muovipakkaukset tuottavat myös vaikeuksia, koska kaikki muovimateriaalit eivät sovellu kierrätykseen. Lisäksi muovi on enemmistölle uusi materiaali kierrätettäväksi. Muovipakkauksista ei myöskään pidetty, koska niiden ajateltiin olevan haitaksi ympäristölle.

Ongelmatilanteessa nopeinta on heittää pakkaus sekajätteeseen kuin alkaa etsimään tietoa. Joissakin pakkauksissa on merkintä siitä, mitä pakkaukselle kuuluu tehdä tai tieto siitä, mitä muovia se on. Kuitenkin johtuen rutiineista ja voimavarojen rajallisuudesta, pakkauksesta ei välttämättä tule etsittyä tietoa, jos edes tietää, että pakkauksista voi tällaisen tiedon löytää. Lisäksi mahdollista pakkauksen koodikieltä tulee osata lukea. Moni muovi on ilmoitettu kolmiolla, jossa lukee numero ja muovilaadun nimen kirjainkoodi. Numero 3 eli PVC ei ole kierrätyskelpoinen Tämä tulee tietää ja muistaa, jos haluaa välttää sen heittämistä muovinkeräykseen.

Kierrätyskäytänteitä opitaan kotona muilta kotitalouden jäseniltä. Lisäksi käytänteitä tarttuu mukaan lukiessa lehtiä ja keskustellessa kierrätyksestä lähipiirin kanssa. Tietoa kierrätyksestä on saatavilla myös internetissä, paperisista kierrätysoppaista, joita kotiin on voinut päätyä ja jätetiloista. Koska poisheitto ja kierrätys tapahtuvat yleensä ajattelematta, tietoa harvemmin etsitään. Kun sitä etsitään, sille on aikaa ja pakkaus on itselle yleensä uusi. Tieto ei kuitenkaan välttämättä aina riitä sen hetkiseen tilanteeseen tai sen oikeellisuudesta ei ole varmuutta, koska eri puolilla Suomea on erilaisia sääntöjä. Ohjeet eivät ole myöskään aina tarvittavan tarkkoja. Jätetiloissa ja niissä olevien kierrätysastioiden ohjeet tulevat myöhässä. Tässä

vaiheessa mahdollinen kierrätys on jo tehty. Jos kierrättäjä haluaa kierrättää oikein, hänen tulee itse olla aktiivinen ja etsiä tietoa.

Pakkauksen likaisuus on yksi ajallistilallinen ongelma. Kotitalouksissa koetaan epävarmuutta siitä, pitäisikö likainen pakkaus kierrättää vai ei. Osa huuhtelee pakkauksen, jotta saavat pakkauksen kierrätettyä, osa jättää sen tekemättä, jotta eivät tuhlaa energiaa. Pakkauksen huuhtelu voi joissain tilanteissa olla myös liian työlästä, joten pakkaus heitetään sekajätteeseen. Myös pakkausjätteen massa vaikuttaa kierrättämiseen myönteisesti tai kielteisesti. Suuri pakkausmäärä voi innostaa etsimään tapoja kierrättää sitä tai määrä saattaa ahdistaa, jolloin jäte tyrkätään nopeasti pois silmistä. Toisaalta jos tiettyä pakkausmateriaalia syntyy vain vähän, ei välttämättä nähdä vaivaa sen kierrätyksen eteen. Lisäksi pieni pala tai osa pakkausta menee herkemmin sekajätteeseen kuin iso.

Toinen aikaan ja paikkaan liittyvä ongelma on kierrätystilojen puute. Muovi on suhteellisen uusi kierrätysmateriaali. Sille ei ole vielä kierrätysastiaa kaikissa kiinteistöissä, mutta sitä voi kierrättää kierrätyspisteissä. Harva kuitenkaan lähtee erikseen viemään jätteitä kierrätyspisteelle, joten muovipakkauksia ei kierrätetä, jos astiaa ei ole asuinkiinteistössä. Kuitenkin jos astia tulee taloyhtiön jätetiloihin, muovipakkausten kierrätys yleensä aloitetaan. Kierrätysastioiden ollessa täynnä, kierrätys jää tekemättä. Lisäksi RÖÖRI-kierrätysjärjestelmän putkien suuaukkojen pienuus aiheuttaa harmia. Toisaalta jo kodin tilat vaikuttavat siihen, että kierrättääkö kotitalous vai ei. Asunnot pääkaupunkiseudun kerrostaloissa eivät ole isoja, eikä keittiöön ole varattu tarpeeksi tilaa kaikille mahdollisille kierrätysastioille. Jos kotitaloudessa kuitenkin halutaan kierrättää kaikkia materiaaleja, joutuu astioille etsiä mahdollisesti tilaa muualta kuin allaskaapista. Käytännöllisistä syistä johtuen halua tähän ei välttämättä ole. Tämä voi johtua esimerkiksi perhetilanteesta, jossa pienet lapset tarttuvat kaikkeen, mitä näkevät. Elämäntilanne ja ajalliset voimavarat vaikuttavat myös kierrätyksen haltuunottoon. Jotta pakkauksia oppisi kierrättämään, pitää kierrättämiselle antaa aikaa. Arjessa tällaiselle ei kuitenkaan välttämättä ole aikaa tai sitä ei arjen kiireessä jaksa antaa. Ajanpuute ja elämän hektisyys voivat stressata sekä vähentää kiinnostusta pohdiskella, etsiä tietoa ja pyrkiä yli esteistä, jolloin pakkaukset menevät herkemmin sekajätteeseen.

Viimeinen teema on syyt, joiden takia kierrätetään. Näitä ovat ympäristö, normit ja raha. Kaikki mieltävät kierrätyksen vaikuttavan myönteisesti ympäristöön. Kierrätyksen nähdään vähentävän luonnon resurssien käyttöä, pitävän ympäristön siistinä ja hidastavan ilmastonmuutosta. Lisäksi eläkeikäisissä ihmisissä kierrätyksen syynä on erityisesti se, että kierrätystä pidetään jonain, mitä kuuluu kunnollisena, lainkuuliaisena kansalaisena tehdä. Panttipulloja palautetaan kauppaan, koska niistä saadaan hyvitys. Vaikkakin voitaisiin kokea esteitä muualla, niin merkitysten avulla esteiden yli voidaan päästä.

Teemat vaikuttavat toisiinsa. Kun on yksikin este, niin kierrättäminen voi jäädä. Kierrättäjällä voi olla osaamista ja kierrätysastiat kotona sekä taloyhtiössä ja hän voi pitää kierrätystä tärkeänä, mutta hän voi silti joissain tilanteissa jättää kierrättämättä. Syy voi olla esimerkiksi se, että pakkaus on likainen, eikä sen huuhtelun eteen jakseta nähdä vaivaa tai olla varmoja veden käytön ekologisuudesta. Kotitaloudessa voidaan myös miettiä paljon ympäristöasioita ja potea huonoa omatuntoa epäekologisesta käyttäytymisestä, mutta kaikkien pakkausten kohdalla ei olla selvitetty oikeaa kierrätystapaa.

Jätteiden vähentäminen ja uudelleenkäyttö ovat jätelain jätehierarkiassa ennen kierrätystä. Haastatteluissa keskusteltiin myös näistä. Jätteiden vähentämistä ei mietitä, eikä konkreettisia ratkaisuja siihen juuri tiedetä. Pakkausten uudelleenkäytölle on harvoin tarvetta, sillä kotoa jo löytyy säilytysrasioita ja uusia pakkauksia tulee jatkuvasti lisää. Jos pakkauksia käytetään uudelleen, pakkaukset ovat suljettavia ja kovaa materiaalia kuten lasia tai jäätelörasioita.

Käytäntöteorian soveltaminen pakkausten kierrätysten tutkimisessa

Tutkimuksessani oli tarkoitus etsiä tekijöitä, jotka estävät tai mahdollistavat pakkausten kierrättämisen. Lisäksi halusin tietää, miten käytäntöteoriaa voi soveltaa pakkausten kierrätyksen tutkimiseen. Pakkausten kierrättäminen on sosiaalisesti opittu käytäntö, jota noudatetaan rutiininomaisesti. Sitä kantavat, suorittavat ja muokkaavat kierrättäjät. Se sisältää elementtejä, joiden muuttaminen muuttaa myös käytäntöä. Materiaaleja ovat pakkaukset, kierrätysastiat ja kierrätystilat. Kompetenssi koostuu tiedoista ja taidoista, joita kierrättäjällä on. Lisäksi kierrätykselle antaa

merkityksen joko ympäristönsuojelu, määräysten noudattaminen tai raha. Jos jokin näistä muuttuu, muuttuu myös käytäntö. Nämä elementit synnyttävät kokonaisuuden, jonka näemme käytänteen suorittamisena.

Käytin yksinkertaisuuden nimissä Shoven ja kumppaneiden (2012) elementtijakoa, mutta se ei tutkimuksessani ota huomioon ajallista näkökulmaa ja siihen liittyviä tunnetiloja. Vaikkakaan materiaalit, kompetenssit ja merkitykset eivät olisi muuttuneet, ajallisten voimavarojen puutteessa yksilö saattaa toimia eri tavalla kuin muulloin. Ajan puute johtuu siitä, että elämää täyttävät muutkin asiat sillä hetkellä kuin kierrätys. Hektisyys aiheuttaa väsymystä ja jaksamisongelmia. Shoven ynnä muiden (2012, 88) mukaan käytänteet ovat yhteydessä muihin käytänteisiin käytänteiden solmuissa, joita synnyttävät kilpailu ja yhteistyö käytänteiden välillä. Kiireellisyyden ja hektisyyden tunne voi johtua siitä, että samaan aikaan pitäisi keretä tehdä yhä enemmän. Lisäksi kierrätys on monimutkaistunut, mikä taas vaatii enemmän aikaa. Se voi johtaa kierrätyksestä laistamiseen. Reckwitzin (2002) mukaan käytänteen elementteihin kuuluvat toiminta ja tunnetilat, jotka vaikuttavat käytänteen toteuttamiseen. Ajan puute taas vaikuttaa tunnetiloihin ja psyykkiseen toimintaan. Myös Williamsin ynnä muiden (2018) pakkaustenkierrätystutkimuksen mukaan tunteet vaikuttavat lajitteluun, ja siksi kierrätys on monimutkaista.

Käytäntöteorioissa aikaan suhtaudutaan eri tavoin. Shoven ja kumppaneiden (2012) näkemyksen mukaan käytänteet luovat aikaa tullessaan yhteen, kun taas Southertonin (2003) ja Jalaksen sekä Rinkisen (2016) mukaan ajassa on kyse subjektiivisesta kokemuksesta. Reckwitzin (2002) ja Schatzkin (1996) mukaan käytänne on ajallinen, mikä mahdollistaa sen rikkomisen. Schatzki (2010, ix) väittää, että ajallistilallisuus ei aiheudu tai rakennu toiminnan kautta, vaan se on perustava ja luonnollinen osa ihmisen toimintaa. Hänen mukaansa aika ei ole käytänteissä tai käytänteet eivät ole ajassa, vaan aika voidaan itsessään nähdä käytäntönä.

Luvussa 4.2 argumentoin, että aika on subjektiivinen kokemus ja näin käytänteet olisivat ajassa. Tällöin Reckwitzin (2002) teoria käytänteistä soveltuu kierrätyksen tutkimiseen paremmin kuin Shoven ynnä muiden (2012). Reckwitzin elementtijako ottaa huomioon subjektiivisen kokemuksen ajasta. Aika kuitenkin vaikuttaa käytänteisiin kuten myös käytänteiden elementit.

Pohdintaa

Kotitalousjätteen kierrätyksen hoitavat kotitaloudet kotonaan. Kierrätys on käytäntö, joka on opittavissa. Käytänteiden oppimiseen tarvitaan aikaa, taitoja sekä sopiva infrastruktuuri. Opitut käytännöt tuottavat sen tunnetason, jota tarvitaan näiden käytäntöjen läpiviemiseksi (Ilmonen 2007, 291). Kierrättäminen on kotitalouden vastuulla. Kotitalouden jäsenien tulee antaa aikaa oppimiselle, mutta myös luoda itselleen sopivat kierrätystilat. Nykyiset tilat ja infrastruktuuri eivät aina kannusta kierrättämiseen. Lisäksi pakkausten erilaisuuden takia, kierrätyksen opettelu vaatii enemmän aikaa ja taitoja, jotta jokaisen pakkauksen osaa kierrättää oikealla tavalla. Tästä syystä pakkaus on paljon helpompi laittaa sekajätteeseen kuin kierrätysastiaan:

Jos ei oo ihan varma mihinkä se pitäis laittaa, ni sit mua vähän ärsyttää. Tai siis musta se on ärsyttävää, että kuluttajan pitää ottaa selvää. Ja sit, kun yleensä ihmiset on semmosia, että ei ne jaksa niin sit ne vaan laittaa sen johonkin sekajätteeseen sen takia, koska ne ei tiedä. (H1)

Tällä hetkellä sekajättemahdollisuus on erittäin helppo ja houkutteleva. Jos jokin jäteastia jostain löytyy, niin se on sekajätteelle ja sinne voi laittaa tarvittaessa mitä vain. Tästä syystä pakkausten ominaisuuksiin, infrastruktuuriin ja kotien suunnitteluun tulee kiinnittää huomiota, jos halutaan lisätä kierrätystä. Kaikki käytänteiden muutokset eivät auta kaikkia kierrättäjiä, sillä kotitalouksissa ja sen jäsenillä on erilaisia käytänteitä.

Pakkausten kierrätettävyyys tulisi ottaa huomioon pakkausten suunnittelussa samalla tavalla kuin ulkonäkö ja kestävyyskin (Nemat ym. 2019). Kuluttajan ei tarvitsisi miettiä, minne pakkaus kuuluu ja etsiä jatkuvasti tietoa. Pakkausten tulisi olla yksinkertaisia, yhtä materiaalia sisältäviä, ja joiden materiaalin tunnistaa silmämääräisesti. Osalle kierrättäjistä auttaa pakkauksessa oleva tieto siitä, minne pakkaus kuuluu käytön jälkeen laittaa. Siten yksinkertaisin tapa pakkaussuunnittelijalle auttaa kotitalouksia on lisätä pakkaukseen sopivan kokoinen teksti sopivasta kierrätysastiasta. Symbolit vaativat tulkintaa ja siten enemmän tietoa sekä aikaa kierrättäjältä. Kaikki eivät kuitenkaan hyödy pakkauksen tiedosta, sillä pakkauksesta ei aina etsitä tietoa. Annettavan kierrätystiedon tulisi olla myös yksityiskohtaisempaa.

Monet osallistujat ovat alkaneet kierrättää jätteitä, kun kiinteistöstä on löytynyt sopivat astiat siihen. Infrastruktuuri vaikuttaa siten käytänteisiin. Tällä hetkellä kaikista kiinteistöistä ei löydy astioita kaikille mahdollisille kierrätyslajikkeille. Helpoin tapa lisätä kierrätystä on kuitenkin lisätä astioita. Järjestelmien tulee olla myös yksinkertaisia ja helppoja, jotta kierrätystä ei jätetä vain kotitalouden omatoimisuuden ja kekseliäisyyden varaan (Heiskanen 1992, 55), kuten nyt tilaongelmien ja materiaalitunnistamisen osalta jätetään. Kun kierrätykselle on jokin syy ja kannustin, kierrättää todennäköisemmin. Panttijärjestelmää voisi kokeilla myös muissa pakkauksissa kuin juomapulloissa, sillä panttijärjestelmän ansiosta pulloista palautetaan melkein kaikki. Nyt järjestelmä on selkeä, sillä ihmiset tietävät, että juuri pullot voi palauttaa kauppaan. Jos järjestelmää laajennettaisiin, tulisi mukana olevien pakkausten olla siten tunnistettavissa oleva pakkaus. Muutoin ihmisten tulisi etsiä jokaisesta pakkauksesta panttijärjestelmäsymbolia.

Ympäristötietoisuus voi auttaa lisäämään kierrätystä, mutta se ei välttämättä ratkaise kierrätysongelmaa, jos kierrätyksen esteenä on käytännön syitä. Myöskään Shoven (2003) mukaan ratkaisu ei ole luoda vain ympäristötietoisuutta, vaan ymmärtää, miten mukavuuden, puhtauden ja kätevyyden merkityksiä sekä käytänteitä pidetään itsestään selvinä, ja miten ne muuttuvat ja vaikuttavat kestävyteen. Tällöin pyritään muuttamaan sosiaalisia käytänteitä kestävämmiksi.

Braungart ja McDonough (2009, 105) ehdottavat, että pakkauksista tehtäisiin sellaisia, että ne maatuivat maahan, jolloin kotitalouksien ja yhteisöjen ei tarvitsisi murehtia kierrätyksestä. EU:n ja Suomen ensisijainen tavoite on jätteen synnyn vähentäminen ja sen jälkeen uudelleenkäyttö. Jos näitä oikeasti edistettäisiin, toisi se helpotusta kierrätyksen suhteen. Koko idea poisheitettävyydestä tulisi kyseenalaistaa. Kierrätys kuitenkin nähdään poliittisesti helpompana vaihtoehtona kuin jätteen vähentäminen (Jalonen, Leino & Uotila 1996, 20). Kierrätyksen turvin kulutusta voidaan jatkaa samaan tahtiin. Jos kuitenkin jätteen arvo vähitellen tiedostetaan, se voi saada merkitystä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja näin vähentää jätteen määrää (mt.). Kaikkia pakkausmateriaaleja ei myöskään saada kierrätettyä ikuisesti, ne eivät välttämättä ole yhtä laadukkaita kuin neitsytmateriaalit (Braungart & McDonough 2009, 56), kierrätysmateriaali voi sisältää jäämiä, jotka ovat

turvallisuusriski (Geueke, Groh & Muncke 2018) tai niistä valmistetaan tuotteita, joita ei voi nykyjärjestelmässä kierrättää. Materiaali ei siten voi edes aina kiertää, mikä taas on kiertotalouteen siirtymisen esteenä.

Tällä hetkellä EU:n sisällä ja Suomessa kierrätystä halutaan lisätä valistamalla ja neuvomalla kuluttajia (Salmenperä ym. 2019, 13; Seppälä 2016, 45) sekä vähentämällä jätehuollon vastuiden hajaantuneisuutta (Salmenperä ym. 2019, 13). Tiedolla ei kuitenkaan tämän tutkimuksen mukaan suoraan lisätä kierrättämistä, sillä tietoa joutuu etsimään ja tieto tulee muuttua käytännössä rutiineiksi ajan sekä viitseliäisyyden varassa. Lisäksi jotkin käytänteet tekevät kierrätyksen vaikeaksi tiedosta huolimatta.

Jatkotutkimusaiheita

Tutkimuksessani lapsiperheiden tutkiminen jäi vähemmälle kuin olin toivonut. Kuitenkin lapsiperheellisyydellä on vaikutusta kierrätyskäyttäytymiseen tutkimuksen perusteella. Olisi kiinnostavaa tietää, miten lasten kasvaessa ja niiden mahdollisesti osallistuessa kotitaloustöihin kotitalouden kierrätyskäytännöt muuttuvat ja muuttuvatko ne ylipäänsä. Kotitalouden jäsenillä on kuitenkin vaikutusta muiden jäsenten käytökseen ja heiltä opitaan uutta. Haastatteluiden kaksikymppiset kierrättäjät ovat kasvaneet yhteiskunnassa, jossa melkein kaikkia nykyisiä kierrätyslajikkeita on lajiteltu, joten pakkausten kierrättämistä on opeteltu jo kotona ja näin se on tarttunut omaan toimintaan. Siten kodin kierrätyskäytännöillä on vaikutusta lapsen tuleviin käytänteisiin.

Lisäksi haastatteluissa tuli esille se, että kierrätyksessä ei ole välttämättä aina ajateltu ihmisiä, jotka eivät osaa Suomen kotimaisia kieliä. Esimerkiksi pakkauksessa ei välttämättä ole englanninkielistä kierrätysohjetta tai taloyhtiön kierrätystiloissa ohjeet ovat vain suomeksi. Käytännöt eivät siten ota huomioon aina kaikkia ihmisiä. Yksi jatkotutkimusaihe olisi siis tutkia maahanmuuttajia, ja miten he oppivat kierrättämään Suomessa, jos eivät hallitse suomea.

Haastattelut ovat rajallinen tapa saada ihmisten käyttäytymisestä tietoa, sillä niihin vaikuttavat se, mitä ihminen muistaa ja mitä hän haluaa sanoa haastattelijalle.

Etnografisen lähestymistavan tarkoitus oli siten saada tarkempaa ymmärrystä kierrättämisestä. Kuitenkin olisi kiinnostavaa kokeilla videoetnografiaa, jolloin videolle voisi tallentua oikeita tilanteita. Langleyn ynnä muiden (2011) tutkimuksessa tätä on jo kokeiltu, mutta vain pakkausten ominaisuuksia tutkittaessa.

Aloin haastatteluiden lomassa ja niiden jälkeen miettimään, että saiko haastattelut tutkittavia miettimään omaa kierrätystään enemmän ja olisiko tällaisella väliintulolla ollut minkäänlaista vaikutusta tutkittavien myöhempään kierrätykseen. Monet osallistujat eivät olleet miettineet lainkaan joitakin asioita, mistä haastatteluissa keskustelimme, vaan kierrätystä oli vain tehty automaatiolla. Kun osallistuja on joutunut kohtaamaan kotitaloudessaan syntyvät pakkaukset ja pohtimaan omaa käytöstään, niin tällä on voinut mahdollisesti olla jotain vaikutusta joihinkin. Siksi olisi kiinnostavaa tutkia myöhemmin uudelleen samoja osallistujia ja katsoa, oliko aiemmilla haastattelulla minkäänlaista vaikutusta myöhempään kierrätyskäyttäytymiseen.

Ja viimeisenä jatkotutkimusaiheena on jätteen vähentäminen. Haastatteluissa vain riipaistiin pienesti jätteiden vähentämisen aihealuetta, mutta se on yksi aihe, mitä voisi tutkia myös lisää. Osallistujat eivät pyrkineet vähentämään jätteitä, eikä konkreettista halua, tietoa ja taitoa siihen edes ollut. Silti on ihmisiä, jotka elävät *zero waste* -elämäntyyllillä eli pyrkimällä elämään ilman jätteitä. Tämä tarkoittaa sitä, että pyritään välttämään poisheittämisen tarvetta ja kierrätetään kaikki mahdollinen. Sekajätettä ei synny juuri lainkaan. Voisi siten tutkia juuri tällaisia ihmisiä, ja sitä miten he kykenevät elämään ilman jätteiden syntymistä. Kiertotaloudessahan ei kuitenkaan synny jätettä, vaan kaikki materiaali on arvokasta ja kierrätettävää.

Lähdeluettelo

- Ackerman, F. 1997. Why do we recycle? Markets, values, and public policy. Washington: Island Press.
- Ajzen, I. 1991. The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50 (2), 179–211.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Ampuero, O. & Vila, N. 2006. Consumer perceptions of product packaging. *Journal of Consumer Marketing* 23 (2), 100–112.
- Andrews, A., Gregoire, M., Rasmussen, H. & Witowich, G. 2013. Comparison of recycling outcomes in three types of recycling collection units. *Waste Management* 33, 530–535.
- Babaei, A. A., Alavi, N., Goudarzi, G., Teymouri, P., Ahmadi, K. & Rafiee, M. 2015. Household recycling knowledge, attitudes and practices towards solid waste management. *Resources, Conservation and Recycling* 102, 94–100.
- Barr, S. 2002. Household waste in social perspective. Values, attitudes, situation and behaviour. Aldershot: Ashgate.
- Barr, S. 2007. Factors influencing environmental attitudes and behaviors. A U.K. case study of households' waste management. *Environment and Behavior* 39 (4), 435–473.
- Barr, S., Ford, N. J. & Gilg, A. W. 2003. Attitudes towards recycling household waste in Exeter, Devon: quantitative and qualitative approaches. *Local Environment* 8 (4), 407–421.
- Barr, S., Guilbert, S., Metcalfe, A., Riley, M., Robinson, G. M. & Tudor, T. L. 2013. Beyond recycling: an integrated approach for understanding municipal waste management. *Applied Geography* 39, 67–77.
- Bech-Larsen, T. 1996. Danish consumers' attitudes to the functional and environmental characteristics of food packaging. *Journal of Consumer Policy* 19, 339–363.
- Beitzken-Heineke, E. F., Balta-Ozkan, N. & Reefke, H. 2017. Three prospects of zero-packaging grocery stores to improve the social and environmental impacts of the food supply chain. *Journal of Cleaner Production* 150, 1528–1541.
- van Birgelen, M., Semeijin, J. & Keicher, M. 2009. Packaging and proenvironmental consumption behavior. Investigating purchase and disposal decisions for beverages. *Environment and Behavior* 41 (1), 125–146.

Boseley, S. 2019. Take on food industry to beat malnutrition and obesity, says report. The Guardian 27.1.2019. Saatavilla
<https://www.theguardian.com/society/2019/jan/27/food-industry-obesity-malnutrition-climate-change-report>>. Viitattu 10.9.2019.

Braungart, M. & McDonough, W. 2002/2009. Cradle to cradle. Remaking the way we make things. Lontoo: Vintage.

Breadshell, J., Eon, C., Morrison, G & Kashima, Y. 2019. Interlocking practices and their influence in the home. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science* 0 (0), 1–17.

Bruvoll, A., Halvorsen, B. & Nyborg, K. 2002. Households' recycling efforts. *Resources, Conservation and Recycling* 36, 337–354.

Buil, P., Roger-Loppacher, O., Selvam, R. M. & Prieto-Sandoval, V. 2017. The involvement of future generations in the circular economy paradigm: an empirical analysis on aluminium packaging recycling in Spain. *Sustainability* 9, 2345.

Bulkeley, H. & Gregson, N. 2009. Crossing the threshold: municipal waste policy and household waste generation. *Environment and Planning A* 41, 929–945.

Chan, K. 1998. Mass communication and pro-environmental behaviour: waste recycling in Hong Kong. *Journal of Environmental Management* 52, 317–325.

Chappells, H. & Shove, E. 1999. The dustbin: a study of domestic waste, household practices and utility services. *International Planning Studies* 4 (2), 267–280.

Culiberg, B. 2014. Towards an understanding of consumer recycling from an ethical perspective. *International Journal of Consumer Studies* 38, 90–97.

Czajkowski, M., Kądziela, T. & Habley, N. 2014. We want to sort! Assessing households' preferences for sorting waste. *Resources and Energy Economics* 36, 290–306.

Dahlbo, H., Poliakova, V., Mylläri, V., Sahimaa, O. & Anderson, R. 2018. Recycling potential of post-consumer plastic packaging waste in Finland. *Waste Management* 71, 52–61.

Dahlén, L., Vukicevic, S., Meijer, J. & Lagerkvist, A. 2007. Comparison of different collection systems for sorted household waste in Sweden. *Waste Management* 27 (10), 1298–1305.

Derksen, L. & Gartrell, J. 1993. The social context of recycling. *American Sociological Review* 58, 434–442.

Diamond, W. D. & Loewy, B. Z. 1991. Effects of probabilistic rewards on recycling attitudes and behavior. *Journal of Applied Social Psychology* 21, 1590–1607.

Douglas, M. 2000. Puhtaus ja vaara. Ritualistisen rajanvedon analyysi. Suom. V. Blom & K. Hazard. 3. painos. Tampere: Vastapaino.

Ellen, P. S. 1994. Do we know what we need to know? Objective and subjective knowledge effects on pro-ecological behaviors. *Journal of Business Research* 30, 43–52.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 94/62/EY, annettu 20.12.1994, pakkauksista ja pakkausjätteistä.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/98/EY, annettu 19.11.2008, jätteistä ja tiettyjen direktiivien kumoamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2018/851, annettu 30.5.2018, jätteistä annetun direktiivin 2008/98/EY muuttamisesta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2018/852, annettu 30.5.2018, pakkauksista ja pakkausjätteistä annetun direktiivin 94/62/EY muuttamisesta.

Evans, D. M. 2019. What is consumption, where has it been going, and does it still matter? *The Sociological Review* 67 (3), 499–517.

Fan, B., Yang, W. & Shen, X. 2019. A comparison study of ”motivation-intention-behavior” model on household solid waste sorting in China and Singapore. *Journal of Cleaner Production* 211, 442–454.

Gamba, R. J. & Oskamp, S. 1994. Factors influencing community residents’ participation in commingled curbside recycling programs. *Environment and Behavior* 26 (5), 587–612.

Geissdoerfer, M., Savaget, P., Bocken, N. M. P. & Hultink, E. J. 2017. The circular economy – a new sustainability paradigm? *Journal of Cleaner Production* 143 (1), 757–768.

Geueke, B., Groh, K. & Muncke, J. 2018. Food packaging in the circular economy: overview of the chemical safety aspects for commonly used materials. *Journal of Cleaner Production* 193, 491–505.

Giuli, M., Hedberg, A. & Ivan, P. 2018. Finland in the European Union: frontrunner or follower? Discussion paper. Sustainable prosperity for Europe and Europe in the world programmes 13 November 2018. Bryssel: European Policy Centre.

Gram-Hanssen, K. 2011. Understanding change and continuity in residential energy consumption. *Journal of Consumer Culture* 11 (1), 61–78.

Gram-Hanssen, K. 2014. New needs for better understanding of household's energy consumption – behaviour, lifestyle or practices? *Architectural Engineering and Design Management* 10 (1-2), 91–107.

Guagnano, G. A., Stern, P. C. & Dietz, T. 1995. Influences on attitude-behavior relationships: a natural experiment with curbside recycling. *Environment and Behavior* 27 (5), 699–718.

Hage, O., Sandberg, K., Söderholm, P. & Berglund, C. 2018. The regional heterogeneity of household recycling: a spatial-econometric analysis of Swedish plastic packing waste, *Letters in Spatial and Resource Sciences* 11 (3), 245–267.

Hage, O., Söderholm, P. & Berglund, C. 2009. Norms and economics motivation in household recycling: empirical evidence from Sweden. *Resources, Conservation and Recycling* 53 (3), 155–165.

Hall, D. 2017. Throwaway culture has spread packaging waste worldwide: here's what to do about it. *The Guardian* 13.3.2017. Saatavilla <<https://www.theguardian.com/environment/2017/mar/13/waste-plastic-food-packaging-recycling-throwaway-culture-dave-hall>>. Viitattu 4.4.2019.

Hargreaves, T. 2011. Practice-ing behaviour change: applying social practice theory to pro-environmental behaviour change. *Journal of Consumer Culture* 11 (1), 79–99.

Harper, D. 2002. Talking about pictures: a case for photo elicitation. *Visual Studies* 17 (1), 13–26.

Haverinen, L. 1996. Arjen hallinta kotitalouden toiminnan tavoitteena. Kotitalouden toiminnan filosofista ja teoreettista tarkastelua. *Tutkimuksia* 164. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja.

Hawkins, G. 2006 *The ethics of waste. How we relate to rubbish*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Hawkins, G. 2013. The performativity of food packaging: market devices, waste crisis and recycling. *The Sociological Review* 69 (S2), 66–83.

Heatherington, K. 2004. Secondhandedness: consumption, disposal, and absent presence. *Environment and Planning D: Society and Space* 22, 157–173.

Heinonen, V. 2012. Arkielämän tutkimusperinteet, kulutus ja rutiinit. *Kulutustutkimus*. Nyt 1/2012, 60–74.

Heiskanen, E. 1992. Kuluttajien suhtautuminen ja osallistuminen pakkausjätteen hyödyntämiseen. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 10/1992. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Henriksson, G., Åkesson, L., Ewert, S. 2010. Uncertainty regarding waste handling in everyday life. *Sustainability* 2, 2799–2813.

- Hornik, J., Cherian, J., Madansky, M. & Narayana, C. 1995. Determinants of recycling behavior: a synthesis of research results. *Journal of Socio-economics* 24 (1), 105–127.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- HSY. 2016. Pääkaupunkiseudun seka- ja biojätteen koostumus vuonna 2015. Kotitalouksien ja palvelutoimialojen sekajätteen sekä Ämmässuolla käsiteltävän biojätteen koostumustutkimus. Helsinki: Helsingin seudun ympäristöpalvelut – kuntayhtymä.
- HSY. Jätehuoltomääräykset. Saatavilla <<https://www.hsy.fi/fi/isannoitsijalle/kiinteistonjatehuolto/Sivut/jatehuoltomaaraykset.aspx>>. Viitattu 5.2.2019.
- Huhtala, A. 2010. Income effects and the inconvenience of private provision of public goods for bads: The case of recycling in Finland. *Ecological Economics* 69, 1675–1681.
- Huttunen, L. 2010. Tiheä kontekstointi: haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 39–63.
- Huttunen, L. & Homanen, R. 2017. Etnografinen haastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 131–152.
- Hyvärinen, M. 2017. Haastattelun maailma. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 11–45.
- Hård af Segerstad, U. 1957. Tingen och vi. Tukholma: Nordisk Rotogravyr.
- Ilmonen, K. 2007. Johan on markkinat. Kulutuksen sosiologista tarkastelua. Tampere: Vastapaino.
- Itkonen, T. 1992. Käytäntö koostuu käytänteistä. *Kielikello* 2/1992. Saatavilla <<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=840>>. Luettu 01.12.2016.
- Iyer, E. S. & Kashyap, R. K. 2007. Consumer recycling: role of incentives, information and social class. *Journal of Consumer Behaviour* 6, 32–47.
- Jalas, M. & Rinkinen, J. 2016. Stacking wood and staying warm: time, temporality and housework around domestic heating systems. *Journal of Consumer Culture* 16 (1), 43–60.

Jalonen, P., Leino, T. & Uotila, T. 1996. Onko jätteillä tulevaisuutta? Tutkimus pääkaupunkiseudun kotitalouksien jätehuollon tulevaisuudesta. Helsingin kaupungin tietokeskuksen muistioita 1996:1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Jenkins, R. R., Martinez, S. A., Palmer, K. & Podolsky, M. J. 2003. The determinants of household recycling: a material-specific analysis of recycling program features and unit pricing. *Journal of Environmental Economics and Management* 45, 294–318.

Jokinen, S., Paavola, O. & Tanskanen, J. 2015. Pakkausjätteen kokonaismäärä Suomessa ja suositukset tilastoinnin kehittämiseksi. Ympäristöministeriön raportteja 23/2015. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Jätelaki 646/2011.

Kaipainen, J. 2006. Kuntien roskasota. Kunnallisanalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut nro 55. Helsinki: Kunnallisanalan kehittämissäätiö Kaks.

Katajajuuri, J. & Ollila, M. 2007. Pakkaamisen merkitys. Teoksessa T. Järvi-Kääriäinen & M. Ollila (toim.) *Toimiva Pakkaus*. Helsinki: Pakkausteknologia-PTR, 13–23.

Kattoua, M. G., Al-Khatib, I. A. & Kontoglanni, S. 2019. Barriers on the propagation of household solid waste recycling practices in developing countries: State of Palestine example. *Journal of Material Cycles and Waste Management* 21, 774–785.

Kirakozian, A. 2016. The determinants of household recycling: social influence, public policies and environmental preferences. *Applied Economics* 48 (16), 1481–1503.

Klaiman, K., Ortega, D. L. & Garnache, C. 2017. Perceived barriers to food packaging recycling: evidence from choice experiment of US consumers. *Food Control* 73, 291–299.

Knussen, C. & Yule, F. 2008. "I'm not in the habit of recycling". The role of habitual behavior in the disposal of household waste. *Environmental and Behavior* 40 (5), 683–702.

Kollmuss, A. & Agyeman, J. 2002. Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research* 8 (3), 239–260.

Korhonen, V., Ollila, M. & Järvi-Kääriäinen, T. 2007. Pakkaus asiakkaan silmin. Teoksessa T. Järvi-Kääriäinen & M. Ollila (toim.) *Toimiva Pakkaus*. Helsinki: Pakkausteknologia-PTR, 24–31.

Laaksonen, J., Merilehto, K., Pietarinen, A. & Salmenperä, H. 2017. Valtakunnallinen jättesuunnitelma vuoteen 2023. Suomen ympäristö 3/2017. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Lankinen, M. 2005. Helsinkiläisten ympäristöasenteet ja ympäristökäyttäytyminen vuonna 2005. Tutkimuksia 5/2005. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Langley, J., Turner, N. & Yoxall, A. 2011. Attributes of packaging and influences on waste. *Packaging Technology and Science* 24 (3), 161–175.

Lehtonen, T. 2006. Tavaroiden kanssa. *Kulutustutkimus ja materiaalisuus. Sosiologia* 4/2006.

Leppänen-Turkula, A., Ollila, M. & Järvi-Kääriäinen, T. 2007. Pakkauksen tehtävät. Teoksessa T. Järvi-Kääriäinen & M. Ollila (toim.) *Toimiva Pakkaus*. Helsinki: Pakkausteknologia-PTR, 11–12.

Leppänen-Turkula, A. & Riste, H. 2007. Pakkausten uudelleenkäyttö, kierrätys ja hyötykäyttö. Teoksessa T. Järvi-Kääriäinen & M. Ollila (toim.) *Toimiva Pakkaus*. Helsinki: Pakkausteknologia-PTR, 275–280.

Lindh, H., Olsson, A. & Williams, H. 2015. Consumer perceptions of food packaging: contributing to or counteracting environmentally sustainable development? *Packaging Technology and Science* 29 (1), 3–23.

Lindh, H., Williams, H., Olsson, A. & Wikström, F. 2016. Elucidating the indirect contributions of packaging to sustainable development: a terminology of packaging functions and features. *Packaging Technology and Science* 29, 225–246.

Lucas, G. 2002. Disposability and dispossession in the twentieth century. *Journal of Material Culture* 7 (1), 5–22.

Magnier, L. & Schoormans, J. 2017. How do packaging material, colour and environment claim influence package, brand and product evaluations? *Packaging Technology and Science* 30, 735–751.

Martin, M., Williams, I. D. & Clark, M. 2006. Social, cultural and structural influences on household waste recycling: a case study. *Resources, Conservation and Recycling* 48, 357–395.

Martinho, G., Pires, A., Portela, G. & Fonseca, M. 2015. Factors affecting consumers' choices concerning sustainable packaging during product purchase and recycling. *Resources, Conservation and Recycling* 103, 58–68.

Matsumoto, S. 2018. Time allocation and recycling activities. *Journal of Material Cycles and Waste Management* 20, 2062–2067.

McCarty, J. A. & Shrum, L. J. 2001. The influence of individualism, collectivism, and locus of control on environmental beliefs and behavior. *Journal of Public Policy & Marketing* 20 (1), 93–104.

McDonagh, P. & Prothero, A. 2014. Sustainability marketing research: past, present and future. *Journal of Marketing Management* 30 (11-12), 1186–1219.

- Meneses, G. D. & Palacio, A. B. 2005. Recycling behavior. A multidimensional approach. *Environment and Behavior* 37 (6), 837–860.
- Miafodzyeva, S. & Brandt, N. 2013. Recycling behaviour among householders: synthesizing determinants via a meta-analysis. *Waste Biomass Valor* 4, 221–235.
- Miller, D. 2010. *Stuff*. Cambridge: Polity.
- Monnot, E., Reniou, F., Parquel, B. & Elgaaiied-Gambier, L. 2019. "Thinking outside the packaging box": should brands consider store shelf context when eliminating overpackaging? *Journal of Business Ethics* 154, 355–370.
- Monnot, E., Reniou, F. & Rouquet, A. 2014. Le tri des déchets ménagers: une caractérisation des logistiques déployées par les consommateurs. *Recherche et Applications en Marketing* 29 (3), 74–98.
- Munro, R. 2013. The disposal of place: facing modernity in the kitchen-diner. *The Sociological Review* 60 (S2), 212–231.
- Neal, D. T., Wood, W. & Quinn, J. M. 2006. Habits – a repeat performance. *Current Directions in Psychological Science* 15 (4), 198–202.
- Nemat, B., Razzaghi, M., Bolton, K. & Rousta, K. 2019. The role of food packaging design in consumer recycling behavior – a literature review. *Sustainability* 11, 4350.
- Nixon, H. & Saphores J. M. 2009. Information and the decision to recycle: results from a survey of US households. *Journal of Environmental Planning and Management* 52 (2), 257–277.
- Nurmilaakso, T. 2019a. Vain joka kolmas kilo muovia kiertää – Kierrätysinto hiipuu käytännön ongelmiin: "Jos olisi edes se pönttö, mihin ne viedään!". Yle 23.1.2019. Saatavilla <<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/01/23/lajittelemme-heikoiten-jatteita-joita-tuotamme-eniten>>. Viitattu 10.9.2019.
- Nurmilaakso, T. 2019b. Yli 90 prosenttia panttipulloista kiertää – Mitä jos muistakin muovipakkauksista saisi pantin? Yle 26.4.2019. Saatavilla <<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/04/26/yli-90-prosenttia-panttipulloista-kiertaa-mita-jos-muistakin-muovipakkauksista>>. Viitattu 3.2.2020.
- Oates, C. J. & McDonald, S. 2006. Recycling and the domestic division of labour: is green pink or blue? *Sociology* 40 (3), 417–433.
- O'Brien, M. 2011. *A crisis of waste? Understanding the rubbish society*. New York: Routledge.
- O'Reilly, K. 2012. *Ethnographic methods*. Second edition. Oxon: Routledge.
- Oskamp, S., Harrington, M. J., Edwards, T. C., Sherwood, D. L., Okuda, S. M. & Swanson, D. C. 1991. Factors influencing household recycling behavior. *Environment and Behavior* 23 (4), 494–519.

Pakpour, A. H., Zeidi, I. M., Emamjomeh, M. M., Asefzadeh, S. & Pearson, H. 2014. Household waste behaviours among a community sample in Iran: an application of the theory of planned behaviour. *Waste Management* 34, 980–986.

Pekkarinen A. & Uusitalo, O. 2011. Pakkaus palveluna – arvon yhteisluominen kuluttajan ja pakkauksen välisessä vuorovaikutuksessa. *Kulutustutkimus.Nyt* 5 (2), 42–58.

Raijas, A. 2005. Kotitalouden voimavarat ja niiden hallinta. Teoksessa V. Heinonen, A. Raijas, K. Hyvönen, J. Leskinen, M. Litmala, M. Pantzar, T. Römer-Paakkanen & P. Timonen. *Kuluttajaekonomia. Kotitalous ja kulutus*. Helsinki: WSOY, 69–100.

Ramayah, T., Lee, J. W. C. & Lim, S. 2012. Sustaining the environment through recycling: an empirical study. *Journal of Environmental Management* 102, 141–147.

Reckwitz, A. 2002. Toward a theory of social practices. A development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory* 5 (2), 243–263.

Refsgaard, K. & Magnussen, K. 2009. Household behaviour and attitudes with respect to recycling food waste – experiences from focus groups. *Journal of Environmental Management* 90, 760–771.

Rinkinen, J. 2015. Demanding energy in everyday life. Insights from wood heating into theories of social practice. Aalto University publications series doctoral dissertations 197/2015. Aalto-yliopisto. Johtamisen laitos. Väitöskirja.

Rockström, J., Steffen, W., Noone, K., Persson, Å., Chapin III, F. S., Lambin, E., Lenton, T. M., Scheffer, M., Folke, C., Schellnhuber, H. J., Nykvist, B., de Wit, C. A., Hughes, T., van der Leeuw, S., Rodhe, H., Sörlin, S., Snyder, P. K., Costanza, R., Svedin, U., Falkenmark, M., Karlberg, L., Corell, R. W., Fabry, V. J., Hansen, J., Walker, B., Liverman, D., Richardson, K., Crutzen, P. & Foley, J. 2009. Planetary boundaries exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and Society* 14 (2).

Rokka, J. & Uusitalo, L. 2008. Preferences for green packaging in consumer product choices – Do consumers care? *International Journal of Consumer Studies* 32, 516–525.

Rose, G. 2016. *Visual methodologies. An introduction to researching with visual materials*. 4th edition. Lontoo: SAGE Publications.

Röpke, I. 2009. Theories of practices – new inspiration for ecological economic studies on consumption. *Ecological Economics* 68 (10), 2490–2497.

Ruusuvuori, J. & Nikander, P. 2017. Haastatteluaineiston litterointi. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 427–444

Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.

Saarikangas, K. 2002. Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 860, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Saastamoinen, I. 2012. Touch and Feel – The role of tactile qualities on board. Helsingin yliopisto. Taloustieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Sahakian, M. & Wilhite, H. 2014. Making practice theory practicable: towards more sustainable forms of consumption. *Journal of Consumer Culture* 15 (1), 25–44.

Salmenperä, H., Kauppila, J., Kautto, P., Sahimaa, O., Dahlbo, H., Kaitazis, N., Autio, I., Niskanen, A., Kemppi, J., Papineschi, J., von Eye, M., Durrant, C. & Tomes, T. 2019. Yhdyskuntajätteen kierrätyksen lisääminen Suomessa – toimenpiteet ja niiden vaikutukset. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Salmenperä, H., Moliis, K. & Nevala, S. 2015. Jättemäärien ennakointi vuoteen 2030. Painopisteenä yhdyskuntajätteet ja kierrätystavoitteiden saavuttaminen. Ympäristöministeriön raportteja 17/2015. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Saphores, J. M. & Nixon, H. 2014. How effective are current household recycling policies? Results from a national survey of U.S. households. *Resources, Conservation and Recycling* 92, 1–10.

Sassatelli, R. 2006. Kiistanalaiset tavarat: Tavaraistumisen ja tavaran statuksen irtaantumisen rajat. *Tiede & edistys* 31, 7–26.

Schatzki, T. R. 1996. *Social practices: a Wittgensteinian approach to human activity and the social*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.

Schatzki, T. 2009. Timespace and the organization of social life. Teoksessa E. Shove, F. Trentmann & R. Wilk (toim.) *Time consumption and everyday life. Practice, materiality and culture*. Oxford/New York: Berg, 35–48.

Schatzki, T. R. 2010. *The timespace of human activity. On performance, society, and history as indeterminate teleological events*. Plymouth: Lexington Books.

Seppälä, J., Sahimaa, O., Honkatukia, J., Valve, H., Antikainen, R., Kautto, P., Myllymaa, T., Mäenpää, I., Salmenperä, H., Alhola, K., Kauppila, J. & Salminen, J. 2016. Kiertotalous Suomessa – toimintaympäristö, ohjauskeinot ja mallinnetut vaikutukset vuoteen 2030. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 25/2016. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Shove, E. 2003. Converging conventions of comfort, cleanliness and convenience. *Journal of Consumer Policy* 26, 395–418.

Shove, E. 2009. Everyday practice and the production and consumption of time. Teoksessa E. Shove, F. Trentmann & R. Wilk (toim.) Time consumption and everyday life. Practice, materiality and culture. Oxford/New York: Berg, 17–33.

Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. 2012. The dynamics of social practice. Everyday life and how it changes. Lontoo: SAGE Publications.

Shove, E. & Spurling, N. 2013a. Social theory and climate change. Teoksessa E. Shove & N. Spurling (toim.) Sustainable practices. Social theory and climate change. Oxon: Routledge, 1–13.

Shove, E. & Spurling, N (toim.). 2013b. Sustainable practices. Social theory and climate change. Oxon: Routledge.

Shove, E., Watson, M., Hand, M. & Ingram, J. 2007. The design of everyday life. Oxford/New York: Berg.

Sidique, S. F., Joshi, S. V. & Lupi, F. 2010. Factors influencing the rate of recycling: an analysis of Minnesota counties. Resources, Conservation and Recycling 54, 242–249.

Simons, M., Honkatukia, J., Antikainen, R., Hippinen, I., Merenheimo, T., Lehtomaa, J., Kautto, P., Mikkola, M., Tikkanen, S. & Salmenperä, H. 2018. Taloudelliset ohjaukseen kierrätyksen arvoketjussa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 54/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Southerton, D. 2003. "Squeezing time". Allocating practices, coordinating networks and scheduling society. time & society 12 (1), 5–25.

Spaargaren, G. & van Vliet, B. 2000. Lifestyles, consumption and the environment: the ecological modernization of domestic consumption. Environmental Politics 9 (1), 50–76.

Spurling, N., McMeekin, A., Shove, E., Southerton, D. & Welch, D. 2013. Interventions in practice: re-framing policy approaches to consume behaviour. Sustainable practices research group report, September 2013.

Steenis, N. D., van Herpen, E., van der Lans, I. A., Lighart, T. N. & van Trijp, H. C. M. 2017. Consumer response to packaging design: the role of packaging materials and graphics in sustainability perceptions and product evaluations. Journal of Cleaner Production 162, 286–298.

Sterner, T. & Bartelings H. 1999. Household waste management in a Swedish municipality: determinants of waste disposal, recycling and composting. Environmental and Resource Economics 13, 473–491.

Strasser, S. 1999. Waste and want. A social history of trash. New York: Metropolitan Books.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2019a. Väestörakenne. Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990-2018. Päivitetty 29.3.2019. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Viitattu 6.4.2019.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2019b. Asunnot ja asuinolot. Asuntokunnat koon ja talotyyppin mukaan, 1985-2017. Päivitetty 21.3.2019. Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Viitattu 6.4.2019.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2019c. Jätetilasto (verkkojulkaisu). Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla <https://stat.fi/til/jate/2017/jate_2017_2019-07-09_fi.pdf>. Viitattu 3.2.2020.

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2020. Jätetilasto (verkkojulkaisu). Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla <https://stat.fi/til/jate/2018/jate_2018_2020-01-15_fi.pdf>. Viitattu 4.2.2020.

Tanskanen, J. & Kaila, J. 2001. Comparison of methods used in the collection of source-separated household waste. *Waste Management & Research* 19, 486–497.

Tervo, H. 2019. Kaupungistuminen kiihtyy – säilyykö alueellinen tasapaino? *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 115 (2), 254–262.

Thomas, C. & Sharp, V. 2013. Understanding the normalisation of recycling behaviour and its implications for other pro-environmental behaviours: a review of social norms and recycling. *Resources, Conservation and Recycling* 79, 11–20.

Tilastokeskus. 2018. Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2018. Helsinki: Tilastokeskus.

Tonglet, M., Phillips, P. S. & Read, A. D. 2004. Using the theory of planned behaviour to investigate the determinants of recycling behaviour: a case study from Brixworth, UK. *Resources, Conservation and Recycling* 41, 191–214.

Trudel, R. & Argo, J. J. 2013. Effect of product size and form distortion on consumer recycling behavior. *Journal of Consumer Research* 40, 632–643.

Trudel, R., Argo, J. J. & Meng, M. D. 2016. Trash or Recycle? How product distortion leads to categorization error during disposal. *Environment and Behavior* 48 (7), 966–985.

Törrönen, J. 2017. Virikehaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 233–255.

Uusiomuovi. 2016. Muovien materiaalimerkit painokelpoiset eps-muodossa. 6.10.2016. Saatavilla <http://www.uusiomuovi.fi/fin/suomen_uusiomuovi/yhteystiedot/>. Ladattu 4.3.2019.

do Valle, P. O., Rebelo, E., Reis, E. & Menezes, J. 2005. Combining behavioral theories to predict recycling involvement. *Environment and Behavior* 37 (3), 364–396.

Valtioneuvoston asetus 518/2014 pakkauksista ja pakkausjätteistä.

Vining, J. & Ebreo, A. 1990. What makes a recycler? A comparison of recyclers and nonrecyclers. *Environment and Behavior* 22 (1), 55–73.

Warde, A. 2005. Consumption and theories of practices. *Journal of Consumer Culture* 5 (2), 131–153.

Wheeler, K. 2014. Nice save: the moral economies of recycling in England and Sweden. *Environment and Planning D: Society and Space* 32, 704–720.

Wheeler, K. & Glucksmann, M. 2014. "It's kind of saving them a job, isn't it?" The consumption work of household recycling. *The Sociological Review* 63, 551–569.

Williams, H., Wikström, F., Wetter-Edman, K. & Kristensson, P. 2018. Decisions on recycling or waste: how packaging functions affect the fate of used packaging in selected Swedish households. *Sustainability* 10, 4794.

Yamaguchi, K. & Takeuchi, K. 2016. Consumer preferences for reduced packaging under economic instruments and recycling policy. *Waste Management* 48, 540–547.

de Young, R. 1988-1989. Exploring the difference between recyclers and non-recyclers: the role of information. *Journal of Environmental Systems* 18 (4), 341–351.

YTV Jätehuolto. Pääkaupunkiseudun kotitalouksien sekajätteen määrä ja laatu. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 2004:13.

Zeiss, R. 2018. From environmental awareness to sustainable practices. A case of packaging-free shopping. Teoksessa S. Dhiman & J. Marques (toim.) *Handbook of engaged sustainability*. New York: Springer International Publishing, 729–754.

Zhang, B., Lai, K., Wang, B. & Wang, Z. 2019. From intention to action: how do personal attitudes, facilities accessibility, and government stimulus matter for household waste sorting? *Journal of Environmental Management* 233, 447–458.

Zhang, S., Zhang, M., Yu, X. & Ren, H. 2016. What keeps Chinese from recycling: accessibility of recycling facilities and the behavior. *Resources, Conservation and Recycling* 109, 176–186

Liitteet

Liite 1: Ohjeet tutkimukseen osallistuvalla

Kiitos, että osallistut tutkielmani tekoon! Käsittelen antamasi tiedot luottamuksellisesti, eikä sinua voi siten yhdistää tutkimukseen.

Tutkielman aiheesta

Teen maisterintutkielmaa Helsingin yliopistossa kuluttajaekonomian aineeseen. Tutkielmani aihe on pakkausten kierrätyskäytännöt kotitalouksissa.

Pakkauksella tarkoitetaan tuotetta, jonka tarkoitus on säilyttää tai suojata ainetta tai esinettä. Se voi helpottaa tuotteen esillepanoa ja mahdollistaa tuotteen kuljetuksen. Lisäksi se saattaa sisältää tietoa itse tuotteesta ja sen käytöstä. Useimmat ostamamme tuotteet tulevat pakkauksissa. Tämän sivun toiselta puolelta löydät esimerkkejä erilaisista pakkauksista.

Ohjeita kuvien ottamiseen

Tutkielmani aineisto koostuu haastatteluista ja siellä käsiteltävistä kuvista, joita haastateltavat ottavat ennen haastattelua. Kun olet **kotonasi, niin pyydän sinua ottamaan kuvan pakkauksesta aina, kun se on tyhjentynyt** riippumatta siitä, millainen tai millaisessa kunnossa pakkaus on. Kuvan voit ottaa puhelimen kameralla. Valokuvia otetaan **muutamien päivien ajan** (noin 1-5 pv) ennen haastattelua, niin että **kuvia olisi 5-10** riippuen siitä, miten pakkausjätettä syntyy. **Pyydän sinua lähettämään kuvat minulle viimeistään edellisenä päivänä ennen haastattelua** alla olevaan puhelinnumeroon teksti-, whatsapp- tai telegram-viestillä tai sähköpostiosoitteeseen. Saat lähettää niitä yksittäin, osissa tai kaiken kerralla. Kuvia ei käytetä muuhun kuin tutkimustarkoituksiin. Haastattelussa käymme läpi ottamiasi kuvia.

Toivon, että et muuta käyttäytymistäsi tutkimusta varten eli pyri toimimaan tyhjien pakkausten kanssa kuten ennenkin. Tämä on tärkeää, jotta tutkimus voi onnistua.

Jos sinulla on kysyttävää tai asiaan liittyen ongelmia, niin ota yhteyttä.

Ystävällisin terveisin,

Yhteystiedot

Esimerkkejä pakkauksista

Leipäpussi, pitsalaatikko, pakastetuotepussi, jauhelihapaketti, makkarapaketti, tofun muovisuoja, kurkun suojakelmu, puurohiutalepaketti, jauhopussi, rahkapurkki, kananmunakenno, kahvipaketti, teepussin suojapaperi, metallisäilykepurkki, lasisäilykepurkki, öljypullo, voirasia tai sen suojakääre, juuston suojamuovi, maitotölkki, virvoitusjuomapullo tai –tölkki, hedelmä- tai kasvispussi, vauvanruokapurkki, maustepurkki tai –pussi, nuudelipussi, sipsipussi, suklaapatukan kääre, karkkipaperi, leivospaketti, koiranruokapaketti tai –pussi, kertakäyttökahvimuki, verkkokauppatilauksen kuljetuslaatikko, lelupakkaus, elektroniikkatuotteen pakkaus, astioiden, keramiikan ja lasiesineiden paketti, sukka- ja sukkahousupaketti, pussilakanapakkaus, kirjan tai lehden suojamuovi, hiuslakkapullo, saippuan muovikelmu tai pakkaus, hammasharjapakkaus, hammaslankavälineen tai hammasväliharjan pussi tai paketti, kosteusvoidepurkki, ripsivärihylsy, hajuvesipullo, intiimituotemuovikelmu tai –paketti, wc-paperipaketin muovikääre, vanulappupussi, nenäliinapaketti, pyykinpesuainepakkaus tai -pullo, siivousainepullo, paristopaketti, kynäpaketin pakkaus, kynttiläpakkaus, multapussi, muovinen kertakäyttöruukku, kukkakimpun suojamuovi, lahjapaketti

Liite 2: Haastattelurunko

HAASTATTELURUNKO

Pakkauksien valokuvaus

- Millaista kuvien ottaminen oli?
- Oliko joitain pakkauksia, joista olisit halunnut ottaa kuvan, mutta et jostain syystä ottanut?
- Uskotko muuttaneesi käyttäytymistäsi kuvauksen ajaksi?
- Mietitkö pakkauksia tai niiden lajittelua normaalia enemmän tämän ajanjakson aikana?

PAKKAUKSET

Ostoksilla käynti

- Ajatteletko pakkauksia kaupassa käydessä, ja sitä miten ne toimivat arjessa?
- Suositko ostamissasi pakkauksissa tiettyjä materiaaleja, muotoja tai kokoja? Jos, niin miksi?
- Mitä jos tuotteella, jota yleensä ostat, on vaihtunut pakkaus, niin mitä ajattelet siitä?

1. Haastateltavan kuvien katsominen alla olevien teemojen avulla

2. Haastattelijan pakkausten ja kuvien katsominen alla olevien teemojen avulla

Tyhjän pakkauksen kanssa toimiminen

- Mitä kuvan pakkaukselle tapahtui?
 - o Miksi toimit niin kuin toimit?
- Mitä ajatuksia nämä pakkaukset herättävät?
- Mitä tekisit näille, kun ne tyhjenevät? Miksi niin?

Pakkausten materiaali, koko ja muoto

- Mitä ajatuksia pakkaus herättää?
 - o Pakkauksen muoto, koko, materiaali, uudelleensuljettavuus?
- Mitä jos et tunnista pakkauksen materiaalia, niin mitä teet?
- Mitä jos pakkauksessa on useaa materiaalia, niin mitä teet?
- Miten toimit, jos pakkaus on rikki tai monessa, jopa pienessä osassa?

Aika ja vaiva tyhjien pakkausten kanssa

- Jos sinulle tuli ongelmia pakkauksen kanssa, niin miten toimit?
- Pesetkö likaisia pakkauksia? Miksi/miksi et?
- Jos pakkaus on märkä, niin mitä teet sen kanssa?
 - o Jos annat pakkauksen kuivua, niin miten ja missä se tapahtuu?
- Mitä ajattelet ajankäytöstä liittyen pakkauksiin ja niiden lajitteluun?
- Joutuuko pakkausten lajitteluun nähdä paljon vaivaa? Mitä ajattelet siitä?

Tiedonsaanti liittyen pakkauksiin ja niiden lajitteluun

- Jos sinulle tuli ongelmia pakkauksen kanssa, niin miten toimit?
- Etsitkö ikinä tietoa pakkauksesta tai sen lajittelusta?
- Mistä etsit tietoa lajittelusta?
- Oletko ikinä lukenut pakkausmerkintöjä?

- Onko mielestäsi pakkauksessa tarpeeksi informaatiota materiaalista ja sen lajittelusta?
- Ovatko pakkausmerkinnät selkeitä?
- Onko lajittelusta saatavilla tietoa helposti?

Pakkausten lajittelun/kierrätyksen vaikeus/helppous

- Onko joku näistä pakkauksista ollut vaikein tai helpoin lajitella/kierrättää? Miksi?
- Millaiseksi yleisesti koet pakkausten lajittelun? Miksi näin?
- Koetko pakkausten lajittelussa epävarmuutta? Miksi/miksi et?

Pakkausten uudelleenkäyttö

- Käytitkö joitain kuvien pakkauksista uudelleen jossain toisessa merkityksessä?
 - o Miksi?
 - o Miksi juuri sitä pakkausta?
 - o Käytätkö yleensä pakkauksia uudelleen?
 - o Missä vaiheessa lajittelet/kierrätät pakkauksen lopulta pois? Miksi? Milloin? Miten?

Panttipullot

- Mitä mieltä olet panttipullosysteemistä?
- Syntyykö taloudessasi pullojätettä?
- Mitä teet tyhjillä pulloilla?
- Minne saakka kuljetat pulloja? Milloin?
- Mitä ajattelet siitä, että joillekin tai kaikille muillekin pakkauksille olisi panttisysteemi?

Jätteen vähentäminen

- Mitä ajattelet pakkausjätteesi määrästä?
- Osaatko arvioida paljon pakkausjätettä syntyy kotitaloudessasi?
- Vältätkö pakkauksien kerääntymisen syntymistä? Miksi/miksi et?
 - o Entä oletko ajatellut asiaa? Miksi?

KIERRÄTYSTILAT

Kuvien ottaminen tiloista!

Oman kodin kierrätystilat

- Kerro kierrätystiloistasi.
 - o Missä kierrätysastiat sijaitsevat?
 - Onko monessa huoneessa roskakoreja? Miksi? Onko niiden käytössä ja sisällössä eroa?
 - o Millaisia kierrätysastiat ovat kotona?
 - o Mille jätemateriaaleille astioita on?
 - o Mitä ajattelet kodin tiloista kierrättämiselle? Mitä hyvää tai huonoa niissä on?
 - o Kuinka usein tyhjennät roska-astiat tai –pussit?

- Tyhjennetäänkö ne silloin, kun on samalla lähdössä jonnekin tai muun askareiden välissä?
- Kuka tyhjennyksen tekee ja kenen aloitteesta?

Taloyhtiön kierrätystilat

- Kerro taloyhtiön kierrätystiloista. Mitä ajatuksia ne herättävät?
 - Miten jäteastioille pääsee?
 - Millainen jäteastia-alue/katos on?
 - Mitä mieltä olet siisteydestä?
 - Antaako taloyhtiö tai isännöitsijä ohjeistusta oikeanlaisesta lajittelusta? Jos antaa, niin miten? Onko se mielestäsi riittävää?
 - Seurataanko taloyhtiössä toisten lajittelukäyttäytymistä? Mitä ajattelet siitä?

Taloyhtiön jäteastiat

- Kerro taloyhtiön kierrätysastioista. Mitä ajattelet niistä?
 - Mille jättemateriaaleille taloyhtiössä on jäteastiat?
 - Jos kaikille mahdollisille ei ole, niin kierrätätkö silti sellaisia pakkauksia, joille ei ole astiaa ja, mitä pakkauksille silloin tapahtuu? Miten toimit? Miksi näin?
 - Onko mielestäsi jäteastiat helppo tunnistaa toisistaan?
 - Onko jäteastioissa ohjeet?
 - Mitä mieltä olet ohjeista?
 - Onko mielestäsi ohjeistus riittävä ja selkeä?
 - Miten astiat täyttyvät? Ovatko ne helposti täynnä?

Kierrätyspisteet kodin ulkopuolella

- Kuinka pitkä matka lähimmälle aluekeräyspisteelle on (tai sinne, missä mahdollisesti käyt)?
- Samat kysymykset kuin taloyhtiön tiloista

TAUSTA

Kierrätystausta

- Miten lapsuudessasi toimittiin lajittelun suhteen?
- Lajittelevatko vanhempasi tai muu perheesi jätteitä?
- Jos kierrätät niin miksi? Jos et, niin miksi et?
 - Oletko aina toiminut samalla tavalla? Miksi/miksi et?
 - Vaihtelee kierrättämisen aktiivisuus toisinaan? Jos vaihtelee, niin miksi?
- Mitä ajattelet lajittelutaidoistasi?
- Koetko jätteiden lajittelun tärkeäksi?
 - Onko sinulle tärkeää onnistua lajittelussa? Miksi?
 - Onko lajittelusta mielestäsi hyötyä? Kuka siitä hyötyy?
 - Tiedätkö, mitä kierrättämillesi jätteille tapahtuu?
 - Liitätkö jätteiden lajittelun ympäristö- ja ilmastoasioihin? Mitä ajatuksia ne herättävät?
- Kenen kuuluisi sinun mielestäsi lajitella jätteet? Kenen tehtävä se on? Miksi näin?

Tausta

- Kotitalouden jäsenten määrä
 - o Kuka kotitaloudessa lajittelee jätteitä?
 - o Kenen aloitteesta kierrätetään?
 - o Toimivatko kaikki samalla tavalla? Miten se vaikuttaa lajitteluun ja siinä onnistumiseen?
- Asumismuoto, taloyhtiön koko
- Ikä, sukupuoli, ammatti/koulutus

Lopuksi

- Haluatko vielä lisätä jotakin?
- Haluatko kommentoida haastattelua?
- Saako haastatteluasi ja ottamiasi kuvia käyttää tutkielmassani ja mahdollisessa muussa julkaisussa?

Liite 3: Kuvat haastattelijan pakkauksista

Liite 4: Kuvat pakkausinnovaatioista

Sulapacin pakkaus Niki Newdille. Kuvakaappaus sivulta <https://www.biotalous.fi/taysin-biohajoava-sulapac-materiaali-haastaa-muovin/>. Kuvattu 10.9.2019.

Täysin biohajoava Sulapac® - materiaali haastaa muovin

RePack. Kuvakaappaus sivulta <https://www.originalrepack.com>. Kuvattu 10.9.2019.

Sustainable statement

Simple and stylish statement and a concrete solution.

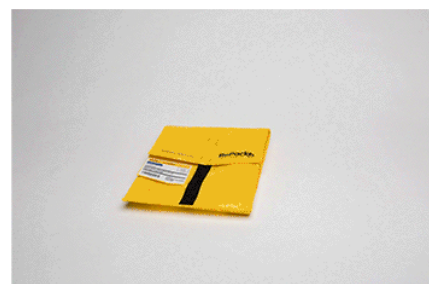
RePack's reusable and returnable bags serve apparel brands across the world.

It's simple, sexy and sustainable.

Using RePack is very easy

RePack simply replaces your single-use delivery packaging. Pack the goods, seal it and it's ready to go.

Once received, the seal and goods are removed and empty RePack is simply folded into letter size and returned to be reused.

Coca-Cola. Kuvakaappaus sivulta <https://www.coca-cola.fi/press/press-releases/coca-colan-100-kasvipohjainen-pakkausinnovaatio-esiteltiin-milanon-maailmann-yttelyss>. Kuvattu 10.9.2019.

Coca-Colalta maailman ensimmäinen kierrätettävä PET-pullo, joka on valmistettu pelkästään kasvipohjaisesta materiaalista

Läpimurtoinnovaatio esiteltiin Milanon Maailmannäyttelyssä

Coca-Cola Company on esitellyt maailman ensimmäisen PET-muovipullon, jonka valmistuksessa on käytetty pelkästään kasvipohjaisia materiaaleja. Milanon Maailmannäyttelyssä esitellyssä PlantBottle™ -pullossa käytetty urauurtava teknologia rikkoo aiempia rajoja. Teknologia on tehnyt mahdolliseksi luoda kokonaan kierrätettävä ja 100% uusiutuvista kasvimateriaaleista valmistettu muovipullo.

PlantBottle-pullo on Coca-Cola Companyn näkemys vastuullisesti toteutetusta kasvipohjaisesta pakkauksesta, joka korvaisi perinteisen fossiilisista ja

Pyrollin pakkaus Makulihalle. Kuvakaappaus sivulta <https://www.uusipuu.fi/ratkaisut/ekologinen-pakkausmateriaali/>. Kuvattu 10.9.2019.

Kuinka se konkreettisesti toimii

Pyrollin valmistama FlowPap®-joustopakkauslaminaatti on valmistettu kahdesta materiaalista: paperista ja muovista. Pakkauksen kansi on läpinäkyvää FlowPap®-kalvoa ja pohja lämpömuovattavaa Formpap-papieria.

Kahden materiaalin yhdistelmä tarjoaa pakkauksille molempien materiaalien parhaat puolet: paperin kauniin ulkonäön ja uusiutuvan materiaalin sekä muovin ominaisuuden säilyttää ruoka tuoreena, läpinäkyvyyden ja

Delight Packaging. Kuvakaappaus sivulta <https://www.invesdor.com/fi/pitches/673>. Kuvattu 10.9.2019.

DeLight Packaging tarjoaa ympäristöystävällisen ja kierrätettävän pakkauksen, jolla on mahdollisuus korvata alumiini ja muovi ruoanpakkaamisessa. Suurimmat asiakkaamme tällä hetkellä ovat HKScan,